

**KLAIPĖDOS UNIVERSITETO SOCIALINIŲ IR
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO PSICHOLOGIJOS
KATEDRA**

**Suaugę “skyrybų vaikai”: buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku
patyrimas**

Pedagoginės psichologijos studijų programos
magistro baigiamasis darbas

Autorė

Daina Dovainytė

Vadovė

prof. dr. Ramutė Čepienė

Klaipėda, 2020

TURINYS

ĮVADAS	4
1. LITERATŪROS APŽVALGA	6
1.1. Vaikai tėvų skyrybų situacijoje: kokybinių ir kiekybinių tyrimų apžvalga	6
1.1.1. Vaikų reakcijos į tėvų skyrybas	6
1.1.2. Pokyčiai po skyrybų	8
1.1.3. Konfliktai tarp tėvų	9
1.1.4. Vaiko elgesio ir emocinės problemos	9
1.1.5. Demografiniai tėvų skyrybų pasekmių veiksniai	11
1.1.6. Atsparumo tėvų skyrybų stresui veiksniai	12
1.1.7. Požiūris į skyrybas	13
1.1.8. Skyrybų poveikis suaugusiems išsiskyrusių tėvų vaikams	15
1.1.9. Suaugusieji apie vaikystėje patirtas tėvų skyrybas	17
2. TYRIMO METODIKA	20
2.1. Tyrimo dalyviai	20
2.1.1. Tyrimo dalyvių imties pagrįstumas	22
2.2. Įvertinimo būdai	23
2.2.1. Kokybinės tyrimo paradigmos pasirinkimo pagrindimas	23
2.2.2. Teminės analizės pagal V. Braun ir V. Clarke (2006) metodo pasirinkimas ir jo pristatymas	23
2.2.3. Naudoto interviu schema	23
2.3. Tyrimo eiga	24
2.3.1. Tyrimo dalyvių paieška	24
2.3.2. Tyrimo laikas ir vieta	24
2.4. Duomenų apdorojimas	25
2.4.1. Transkribavimas	25
2.4.2. Surinktų tyrimo duomenų analizė	25
2.5. Tyrimo validumas ir patikimumas	27
2.6. Etiniai tyrimo principai	27
3. TYRIMO REZULTATAI	28
3.1. Kai jie buvo kartu: tėvų tarpusavio santykiai iki skyrybų	28
3.1.1. Šeimos konfliktai	28
3.1.2. Tėvų nesantaikos ir skyrybų priežasčių paieškos	30

3.2. Vaikystė su tėvu/mama ir be jo/jos.....	31
3.2.1. Tėvo/mamos dėmesio trūkumas.....	32
3.2.2. Branginto laiko su tėvu netekimas po skyrybų	33
3.3. Gyvenimo pokyčiai ir prieštaringi jausmai po tėvų skyrybų	35
3.3.1. Teigiami pokyčiai.....	35
3.3.2. Neigiami pokyčiai	37
3.3.3. Emocijų neigimas.....	40
3.3.4. Pagalba iš aplinkos	42
3.4. Tada ir dabar: kaip būtų, jeigu būtų.....	45
3.4.1. Jausmai tėvui:pyktis	45
3.4.2. Ką davė/nedavė tėvas	47
3.4.3. Jausmai mamai:pyktis	49
3.4.4. Tėvų konfliktų patirties pėdsakai	49
3.4.5. Požiūris į santykius ir šeimą.....	50
4. REZULTATŲ APTARIMAS	52
IŠVADOS.....	58
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60
LITERATŪRA.....	62
PRIEDAI	69

IVADAS

„Iki tėvų skyrybų mano pasaulis buvo ryškus, gražus, spalvotas, o paskui tapo tik juodai baltas“ - tai vienos moters, vaikystėje išgyvenusios tėvų skyrybas, žodžiai. Skyrybų išgyvenimai gali būti labai skausmingi ir sudėtingi bei lydėti išsiskyrusių tėvų vaikus net jiems suaugus (Farrington, et al., 2013; Wallerstein et al., 2004), darydami įtaką jų požiūriui į skyrybas, santuoką, psichinei sveikatai bei santykiams (Cui et al., 2010; Miles et al., 2010, Wallerstein et al., 2000; Amato et al., 2001; Amato, 2000). Kiti tyrimai, priešingai, rodo, kad skyrybų poveikis gali būti daugiau trumpalaikis (Amato 2000; Amato et al., 2014).

Tėvų skyrybas Lietuvoje kasmet patiria apie dešimt tūkstančių vaikų. Toks skaičius vaikų kasmet turi įveikti tėvų skyrybų sukeltus sunkumus, kurie tęsiasi metus ar daugiau. Dažnos skyrybos, skirtingai nei dabar linkstama manyti, nėra šių dienų problema. Lietuvai dar esant Sovietų Sąjungoje, 1965 m., kai skyrybų procesas buvo liberalizuotas, išryškėjo didelis skyrybų šuolis. Vakarų pasaulyje vyko panašūs procesai. Kaip rašo Hiller (2013), požiūris į skyrybas visuomenėje pasikeitė nuo 1970-ųjų. Visuomenės požiūris pakeitė ir skyrybų pasirinkimą kaip priimtinesnį variantą nei anksčiau, kai skyrybos buvo socialinė stigma (Hiller et al., 2013). Mokslininkai tai vadino Skyrybų revoliucija. Be to, šeima kaip viena iš pagrindinių visuomenės institucijų per paskutinius dešimtmečius patyrė ypač daug pokyčių, pasireiškiančių nesusituokusių porų skaičiaus didėjimu, dideliu skyrybų skaičiumi, vienišų vaikų auginančių tėvų gausėjimu bei liberalėjančiu požiūriu į tradicines šeimos vertybes.

Daugelis tyrimų apie skyrybų pasekmes bei jų perdavimą iš kartos į kartą yra atlikta JAV, tačiau tyrimai kitose šalyse rodo, kad šie procesai buvo net spartesni bei šiek tiek kitokie. Tyrėjai iš Estijos (Rootalu et al., 2016) teigia, rytų Europos šalyse, kitaip nei JAV, šie procesai gali būti daug sudėtingesni. Pasikeitus visuomenės požiūriui į skyrybas, natūralu, kad „skyrybų vaikams“ tai tapo kitokia patirtimi, nei kelis dešimtmečius atgal.

Praėjus keletui metų po vadinamosios Skyrybų revoliucijos, mokslininkai Lietuvoje ir visame pasaulyje aktyviai pradėjo tyrinėti skyrybų temą, o tai smarkiai prisidėjo prie skyrybas išgyvenusių asmenų gydymo ir kitos jiems teikiamos pagalbos (Maslauskaitė, 2012). Tyrimai paskatino mokslininkus tvirtinti, kad tėvų skyrybos ir toliau daro įtaką kai kuriems vaikams iki pilnametystės (Amato 1996; Campbell 1985; Hetherington et al., 2002; Hoffman et al., 1996; Wallerstein et al., 2000). Pavyzdžiui, daugelis suaugusių skyrybų vaikų išreiškia abejones ar baimę dėl santuokos sudarymo, nes nenori rizikuoti skaudžiomis skyrybomis (Cartwright, 2008), o suaugę skyrybų vaikai turi didesnę tikimybę išsiskirti patys (Amato, 1996). Suaugę išsiskyrusių tėvų vaikai

turi liberalesnį požiūrį į skyrybas ir neigiamesnį požiūrį į santuoką (Cui et al., 2010; Miles et al., 2010; Taylor et al., 2005).

Po Wallerstein (2000) mokslinio tyrimo daugelis tikėjo, kad įgijo išsamų supratimą apie skyrybų patirtį ir jos poveikį vaikams. Tačiau vėliau mokslininkai tęsė tyrinėjimus, siekdami patvirtinti arba paneigti niūrias Wallerstein tyrimo išvadas (Waite, 2003; Tebeka, 2016; Ahrons, 2004; Hetherington, 2002; Burgoyne, 2002).

Nors įvairių tyrimų rezultatai apie skyrybų poveikį vaikui skiriasi, ir kol kas nėra prieita vieningos nuomonės, kaip skyrybos paveikia vaiko tolimesnį gyvenimą, tačiau tėvų skyrybos neabejotinai yra viena iš labiausiai sukrečiančių patirčių žmogaus gyvenime. Skyrybos vaikams - ne vienadienis įvykis, o ilgas procesas, kuris prasideda dar prieš oficialią ištuoką ir tęsiasi ilgą laiką. Pasak Markovienės (2007) vaikai skyrybas suvokia savaip. Jiems tai reiškia žiaurų įsibrovimą į vientisą, nedalomą struktūrą, kuri iš karto suyra.

Atliekant mokslinius tyrimus, ilgalaikis skyrybų poveikis vaikams, jiems suaugus, buvo per mažai atspindėtas. Suaugęs asmuo susiduria su naujais ir kitokiais iššūkiais nei vaikas. Suprasti suaugusių „skyrybų vaikų“ išgyvenimus yra ne mažiau svarbu, kaip ir suprasti jų, kaip vaikų, išgyvenimus. Suaugusių „skyrybų vaikų“ patirties supratimas yra būtinas norint atskleisti bendras skyrybų pasekmes ir geriau suprasti, kas padeda ir kas trukdo prisitaikyti prie tėvų skyrybų. Kaip vaikas susidoros su skyrybų pasekmėmis priklauso nuo įvairių faktorių: vaiko santykių su mama ir tėčiu iki skyrybų, nuo tėvų konfliktų dažnumo ir stiprumo, tėvų sugebėjimo atsižvelgti į vaiko poreikius skyrybų metu bei paties vaiko amžiaus ir asmenybės. Taigi, labai svarbu tirti suaugusių „skyrybų vaikų“ patirtis ir atskleisti jų ypatumus.

Tyrimo objektas – buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku suaugusiųjų patirtis.

Tyrimo tikslas – suprasti ir aprašyti buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku suaugusiųjų patirtį, vadovaujantis jų prisiminimais ir apmąstymais paremtu pasakojimu.

Uždaviniai:

1. Parengti ir atlikti pusiau struktūruotą interviu, siekiant surinkti duomenis apie buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku suaugusiųjų patirtį.
2. Išskirti ir aprašyti tyrimo dalyvių patirtį atspindinčias temas, susijusias su buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku patirtimi.
3. Suprasti ir apibendrinti tyrime dalyvavusių suaugusiųjų reflektuojamą buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku patyrimą.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. Vaikai tėvų skyrybų situacijoje: kokybinių ir kiekybinių tyrimų apžvalga

Tėvų skyrybos vaiko gyvenime prilyginamos vienam iš sunkiausiai išgyvenamų stresą keliančių įvykių, sukeliančių trauminę patirtį, kuri įsimenama visam gyvenimui ir neabejotinai turi vienokių ar kitokių pasekmių asmenybės raidai tiek vaikystėje, tiek suaugusiojo periode. Nežiūrint į situacijos skirtingumą, suaugusius išsiskyrusių tėvų vaikus galima palyginti net su suaugusiais alkoholikų vaikais (Woititz, 1999). Anot Hinrichs (2011) ir bendraautorių, tam, kad išgyventų, suaugę alkoholikų vaikai dažnai turi neigti savo jausmus, tokius kaip liūdesys, baimė ir pyktis, Tačiau anksčiau ar vėliau nuslopinti jausmai iškils į paviršių, dažniausiai jau suaugystėje. Tai matome ir skyrybų atveju. Be to, Anot Woititz (1999), daugelis iš jų turi panašius bruožus bei asmenybės savybes, kurios yra būdingos ir kitiems asmenims augusiems disfunkcinėse šeimose. Woititz išvardina net 13 tokių savybių. Taigi, asmenys vaikystėje išgyvenę tėvų skyrybas, gali turėti daug neišspręstų, su emocijomis, asmenybės savybėmis ir požiūriu į santykius, šeimą ir kt. susijusių klausimų. Norint suvokti išgyventą skyrybų traumą, svarbu apžvelgti tyrimus ir išnagrinėti, ką išgyvena vaikai skyrybų situacijoje ir kaip jie jaučiasi. Šiame skyriuje aptarsime, ką kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai teigia apie vaikų išgyvenimus tėvų skyrybų situacijoje, veiksnius, kurie daro įtakos skyrybų išgyvenimams, vaikų ir suaugusiųjų, patyrusių tėvų skyrybas, požiūriui į skyrybas bei kokie yra skyrybų padariniai.

1.1.1. Vaikų reakcijos į tėvų skyrybas

Vaikų reakcijos į tėvų skyrybas būna įvairios, priklausančios nuo tokių veiksnių, kaip vaiko lytis, temperamentas, amžius, brandos lygis, tėvų finansinė padėtis, kokie vaiko santykiai su artimiausiais žmonėmis, kaip vaikas geba prisitaikyti bei tvarkytis su stresu, taip pat svarbi pagalba vaikui bei tėvų santykiai po skyrybų (Papalia et al., 2012; Kalmijn, 2013; Dovydaityienė, 2001; Kelly et al., 2003).

Visgi, skyrybos taip pat gali būti išgyvenamos ne tik kaip neigiamas, bet ir kaip teigiamas, ir kaip neutralus gyvenimo įvykis. Jei iki skyrybų tėvai labai daug konfliktavo, vyravo smurtas ir priešiškas, vaikams atsidūrus saugesnėje aplinkoje, jie gali jausti palengvėjimą (Amato, 2005).

Skyrybų neigiamas poveikis vaikui ryškiausias ir dramatiškiausias tada, kai susidaro lojalumo konflikto situacija (Kalmijn, 2013; Dovydaityienė, 2001), o vaikas jaučiasi plėšomas tarp

mamos ir tėvo, nes bando išlaikyti gerą ryšį su abiem konfliktuojančiais tėvais. Kuo tėvai labiau konfliktuoja, tuo stipriau vaikas išgyvena lojalumo konfliktą (Sondaitė, 2019). Jeigu dar atsiranda patėvis ar pamotė, lojalumas kartu negyvenančiam tėvui ar motinai gali tapti dar stipresnis, ir vaikui gali būti sunku prisitaikyti prie naujo šeimos nario (Papalia et al., 2012). Taip pat labai svarbu, ar tėvai po skyrybų nepadaro vaiko “tarpininku” tarp jų, ir ar vaikas neturi “perdavinėti žinučių”, kai tėvai, vengdami tarpusavio bendravimo, prašo vaiko perduoti informaciją vienam iš tėvų už juos pačius. Yirnoz-Yaben (2015) atliktas tyrimas atskleidžia, kad neigiami emociniai išgyvenimai po skyrybų buvo susiję būtent su tėvų reikalavimais būti tarpininku tarp jų ir “perdavinėti žinutes”. Tuo tarpu kitais atvejais skyrybos gali nesukelti skausmingų išgyvenimų. Be to, kai vienas iš tėvų vertinamas labai neigiamai, skyrybų neigiamas poveikis mažesnis (Dovydaitienė, 2001). Taigi, skyrybų reakcijos gali būti sudėtingos, tačiau dažniausiai išskiriamas reakcijas aptarsime toliau.

Anot Šapranauskienės (2010), apibendrinami tyrimų duomenis psichologai išskiria šias dažniausiai pasitaikančias vaikų reakcijas į tėvų skyrybas: neigimas (vaikas tikisi, kad tėvai vėl gyvens kartu), apleistumo jausmas, įvairios baimės (vaikas bijo, kad neprarastų abiejų tėvų), įkyrus klausinėjimas ir noras viską žinoti (labai svarbu, kad tėvai pateiktų vienodą informaciją vaikui), pyktis ir priešiškumas (pasikeitęs ir agresyvesnis vaiko elgesys su aplinkiniais), kaltė (svarbu paaiškinti vaikui, kad jis nėra kaltas dėl tėvų skyrybų), depresija (pablogėja vaiko savijauta, mokymosi rezultatai, sumažėja noras bendrauti), nebrandus arba „suaugusiojo“ elgesys (vaikas gali pradėti elgtis per daug vaikiškai arba per daug „suaugėliškai“), pastangos sutaikyti tėvus, suvienyti šeimą (jei tėvai patys nesusitaiko su skyrybomis, tai ir vaikai puoselėja viltį, kad tėvai vėl gyvens kartu).

Skyrybų išgyvenimuose be galo svarbu, ar vaikai jaučiasi saugūs ir kaip tėvai jais rūpinasi. Jankauskaitės (2015) kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad „vaikams išgyvenant tėvų skyrybas, itin svarbu užtikrinti saugumo poreikio tenkinimą: vaikams dažniausiai trūksta abiejų tėvų rūpesčio, artumo, šilumos, dingusių išėjusio tėvų daiktų ir net finansinio aprūpinimo. Taip pat rezultatai atskleidė, kad vaikams, išgyvenantiems tėvų skyrybas, sustiprėjo dėmesio, pagarbos ir meilės poreikiai“ (30 p.). Be to vaikai po skyrybų gali nustoti bendrauti, imti labiau pasikliauti tik savimi, neprašydami kitų pagalbos. Taip pat pastebėta, kad po skyrybų šie vaikai gali tapti labiau uždari, nenorėti dalintis skyrybų patirtimi su kitais (Jankauskaitė, 2015). Baker (2006) analizuodamas tėvų atsiribojimą nuo vaiko pastebi, kad jis labiausiai paveikia šias sritis vaiko gyvenime: vaikas gali žemai save vertinti, gali susirgti depresija, vėliau vartoti narkotikus/alkoholį, nepasitikėti savimi vartojimas, atsiriboti nuo savų vaikų, patirti savo skyrybas ir kt.

Taigi, dauguma tyrimų atranda, kad vienas pagrindinių veiksnių numatantis skyrybų poveikį vaikams yra santykių tarp tėvų ir vaikų pobūdis. Jeigu vaikų ir tėvų santykiai buvo šilti, palaikantys ir artimi iki skyrybų, tai gali vaikams padėti skyrybų atveju. Iš kitos pusės, jei šeimoje

vaikai patiria smurtą, susiduria su alkoholio vartojimu bei tėvų nesutarimais, į skyrybas jie gali žiūrėti kaip į palengvėjimą (Morrison, 1999). Kai kurie tyrimai parodo, kad tėvų ir vaikų santykiai prognozuoja vaiko prisitaikymą skyrybų atveju (Amato, 1996). Taigi, kaip matome, vaikai patiria įvairiausias emocijas ir į tėvų skyrybas reaguoja labai skirtingai, o tam reikšmės gali turėti įvairūs kiti veiksniai, tokie kaip tėvų konfliktai, santykiai su tėvais, pakitusios gyvenimo aplinkybės ar priešiškus tarp tėvų. Toliau aptarsime pokyčius, su kuriais vaikai susiduria po skyrybų.

1.1.2. Pokyčiai po skyrybų

Skyrybų atveju gali visapusiškai pasikeisti šeimos gyvenimo būdas ir bendravimas, o tai turi įtakos ir tam, ką vaikai išgyvena. Pasak Dovydaitytės (1994), „tėvų skyrybos - tai ne tik konfliktai, bet ir vieno iš tėvų išėjimas, pablogėjusios materialinės sąlygos, pasikeitęs auklėjimo stilius“ (31 psl.). Dėl skyrybų vaikai gali patirti didelius gyvenimo sąlygų pokyčius. Tėvams išsiskyrus, ir tėvai, ir vaikai patiria didelį stresą, dažnai pablogėja materialinė padėtis, vienas iš tėvų, dažniausiai tėtis, palieka šeimą ir dėl to gali pablogėti vaiko ir tėčio santykiai (Kalmijn, 2013; Kelly et al., 2003). Pavyzdžiui Loilier (2010) ir bendraautorių tyrime nustatyta, kad „Lietuvai, Rusijai ir Prancūzijai būdinga tai, kad daugelis vaikų po skyrybų lieka gyventi su motinomis, o tai lemia retus susitikimus su atskirai gyvenančiu tėvu bei dažnai blogėjančius vaiko ir tėvo santykius. Taip pat pastebėta, kad vaikų ir tėvų santykiams vaiko lytis turi reikšmės Rusijoje ir Prancūzijoje, bet ne Lietuvoje. Tačiau Lietuvoje pastebimi mažiau stabilūs tarpusavio santykiai tuo atveju, kai yra sudaroma pakartotinė vieno iš tėvų santuoka“ (70 psl.).

Taigi, be to, kad vaikas lieka gyventi tik su vienu iš tėvų, prisideda dar ir persikėlimas gyventi kitur arba kitos pasikeitusios gyvenimo sąlygos. Siekdami įvertinti, kokį poveikį daro persikėlimas gyventi kitur po skyrybų, tyrėjai (Braver, 2003) nustatė, kad tėvai, persikeliantys toli vienas nuo kito (arba abu persikelia, arba vienas persikelia), daro ilgalaikį poveikį vaikams. Tyrėjai nustatė didelius skirtumus išsiskyrusiose šeimose, kuriose vienas iš tėvų išsikraustė gyventi toli nuo vaiko: vaikai, būdami universiteto studentais, iš tėvų gavo mažiau finansinės paramos, palyginti su išsiskyrusiomis šeimomis, kuriose nė vienas iš tėvų nepersikėlė gyventi kitur. Vaikai taip pat jautė didesnę sielvartą, susijusį su skyrybomis, ir nejautė emocinio tėvų palaikymo. Persikėlimas gyventi kitur čia reiškia, kai vienas iš tėvų persikelia daugiau nei valandos kelio atstumu nuo savo vaikų. Skyrybų vaikai, kai abu tėvai liko gyventi arti vienas kito, šių neigiamų padarinių neturėjo. Visgi, bendravimo su tėvu dažnumas nėra toks svarbus kaip jų tarpusavio bendravimo kokybė bei tėvų konfliktavimo lygis (Kelly et al., 2003).

1.1.3. Konfliktai tarp tėvų

Didelis tėvų konfliktavimas skyrybų metu ir po skyrybų yra susijęs su blogesniu vaiko prisitaikymu prie pasikeitusių gyvenimo sąlygų. Tačiau tėvų konfliktavimas iki skyrybų rodo atvirkštinius rezultatus. Herington (1985) ir bendraautorių atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai, kurie gyveno labai konfliktiškose šeimose, po skyrybų lengviau prisitaikė, nei tie vaikai, kurie gyveno mažiau konfliktiškose šeimose. Akivaizdu, kad kai vaikai nemato konfliktų, jie labai nustemba sužinoję, kad tėvai skiriasi. O vaikai, iš labai konfliktiškų šeimų netgi pajaučia palengvėjimą, kai jų tėvai išsiskiria.

Skyrybų pokyčių akivaizdoje atsidūrę vaikai pasižymi žemesne psichologine grove nei vaikai iš pilnų šeimų (Brown, 2006; Amato et al., 1991). Tačiau, jei su vaiku gyvenantis tėvas/motina elgiasi šiltai, palaiko vaiką, žino, ką veikia vaikas ir turi amžių atitinkančius lūkesčius vaiko atžvilgiu, taip pat, jei tarp tėvų sumažėja konflikto lygis bei su vaiku negyvenantis tėvas/motina palaiko glaudžius ryšius su vaiku ir lieka įsitraukęs į vaiko auklėjimą, vaikai skyrybas išgyvena lengviau (Kelly et al., 2003). Taigi, šeimos atmosfera ir tėvų bendravimas yra svarbios vaiko raidos vystymosi sąlygos.

Tačiau, ankstesni tyrimai negalėjo paaiškinti, kaip yra susiję konfliktai santuokoje, skyrybos ir ilgalaikis poveikis vaikui. Taigi, Amato (1995) ir bendraautoriai atliktame longitudinaliniame tyrime išsiaiškino, kad skyrybų poveikis vaikui priklauso nuo to, ar konfliktiška buvo šeima iki skyrybų. Labai konfliktiškose šeimose gyvenusiems vaikams buvo būdingas aukštesnis asmeninės gerovės lygis, jei jų tėvai išsiskyrė, negu tuo atveju, jei tėvai liko gyventi kartu. Tačiau mažiau konfliktiškose šeimose, vaikams buvo būdingas aukštesnis asmeninės gerovės lygis, tuo atveju, jei tėvai liko gyventi kartu, negu jie išsiskyrė. Šeimose, kurios neišsiskyrė, tėvų konfliktai yra neigiamai susiję su vaikų asmenine grove. Taigi, tėvai, kurie geba prie vaikų nekonfliktuoti, padeda savo vaikams geriau prisitaikyti prie gyvenimo po skyrybų, nei tie, kurie daug konfliktuoja ir elgiasi priešišškai vienas kitam (Papalia et al., 2012). Hetherington (2002) teigia, kad ne visi vaikai taip smarkiai kenčia, ir kad skyrybos gali padėti tiems vaikams, kurie gyvena konfliktiškose šeimose ir patiria smurtą namuose. Taikios skyrybos kenkia mažiau nei konfliktiškos. Visgi skyrybos dažniausiai nepraeina be neigiamų padarinių, o vaikai išgyvenę tėvų skyrybas dažnai susiduria su elgesio ir emociniais sunkumais.

1.1.4. Vaiko elgesio ir emocinės problemos

Skyrybos - tai labai didelė trauma vaikui, paveikianti jo emocinę būklę bei laimės lygį. Tebeka (2016) ir bendraautorių tyrimas parodė, kad žmonės lengviau atsigauja po vieno iš tėvų

mirties, nei po tėvų skyrybų. Vaikai, kurių vienas iš tėvų mirė, bėgant laikui pasiekia tą patį laimės lygį, koks buvo iki tol. Tuo tarpu vaikai, patyrę tėvų skyrybas, dažniausiai to paties laimės lygio nebesiekia. Be to Thuen (2015; 2002) aptaria įvairius padarinius sveikatai išsiskyrusių tėvų vaikams. Tyrimai patvirtino, kad žmonės, gyvenę išsiskyrusiose šeimose, dažniau serga alkoholizmu ir turi problemų su kitų narkotinių medžiagų vartojimu, palyginti su tais, kurie niekada nebuvo išsiskyrę. Taip pat išsiskyrusių tėvų vaikai turi didesnę tikimybę susirgti depresija. Šeimos iširimas ir žemas socialinis bei ekonominis statusas ankstyvoje vaikystėje padidina depresijos riziką (Gilman, 2003). Kitame tyrime tyrėjai taip pat padarė išvadą, kad skyrybų vaikai turi daugiau psichologinių sutrikimų, socialinių ir tarpasmeninių funkcijų sutrikimų ir jiems labiau būdingas neigiamas požiūris į save (Hetherington et al., 2002).

Tyrimai rodo, kad išsiskyrusių tėvų vaikai turi daugiau įvairių elgesio problemų (Amato et al., 2014; Blum et al., 2000; Neumann et al. 2010; Thijs et al. 2015; Van de Rakt, 2011, Fagan et al., 2000) nei vaikai iš kartu gyvenančių tėvų šeimų. Taip pat šie vaikai dažniau patiria smurtą nei vaikai iš darnių šeimų (Fagan et al., 2000). Longitudinis tyrimas, atliktas Kanadoje su 11000 vaikų parodė, kad vaikai, kurių tėvai išsiskyrė, patyrė daugiau nerimo, depresijos bei probleminio elgesio nei tie vaikai, kurių tėvai neišsiskyrė (Strohschein, 2005).

Taigi, tėvų skyrybos ir su jomis susiję pokyčiai gali turėti neigiamos įtakos vaikų raidai. Vaiko emocinės ir elgesio problemos labai atspindi tai, koks buvo konfliktiškumo lygis tarp tėvų iki skyrybų (Amato, 2005). Vaikai, kurie auga šeimose, kur iki skyrybų yra daug konfliktų tarp sutuoktinių, pasižymi elgesio internalizacija, t. y., nerimas, baimė ir depresija nukreipta į vaiko vidų, bei elgesio eksternalizacija, tuomet vaikas elgiasi agresyviai, mušasi, nepaklūsta arba elgiasi priešišškai (Kaczynski et al., 2006). Tačiau konfliktai nebūtinai turi būti smurtiniai, kad darytų neigiamą poveikį. Turner (2006) ir bendraautoriai tyrinėjo sąsajas tarp nesmurtinio tėvų konfliktavimo vaikystėje bei vaikų patiriamo streso ir sutrikimų. Vaikai, kurie patyrė tėvų konfliktus, buvo dažniau linkę išgyventi depresiją bei turėti su alkoholio vartojimu susijusių problemų. Be to vaikystėje ir paauglystėje patirti tėvų konfliktai koreliavo su depresiniais simptomais suaugystėje, medijuojami su tokiais faktoriais, kaip ilgalaikė įtampa tarp tėvų ir vaiko santykių, didesnė įtampa suaugusių vaikų romantiniuose santykiuose, ir prastesnė savivertė. Ne veltui vaikai, kurių tėvai išsiskyrė gali turėti daugiau elgesio problemų. Situaciją gali apsunkinti ir neadaptyvūs vaikų įsitikinimai. Dovydaitienės (2001) tyrimo rezultatai parodė, kad iš visų neadaptyvių įsitikinimų apie skyrybas vaikams labiausiai būdinga susijungimo viltis ir tėvo kaltinimas. Be to, kaip rodo tyrimo rezultatai, vaikai bijo, kad juos paliks mama, galvoja, kad tėvų skyrybos gali pakenkti jų santykiams su bendraamžiais. Šiame tyrime rezultatai palyginti su amerikiečių tyrimų rezultatais. Jie iš esmės neprieštarauja kitų tyrimų metu gautiems duomenims apie vaikų įsitikinimus apie skyrybas.

Akcentuojama, kad pagal tai, kokios yra vaiko nuostatos skyrybų atžvilgiu, galima daryti išvadas apie vaiko nuostatas aplinkos ir jį supančių žmonių atžvilgiu, o vaikų, patyrusių tėvų skyrybas, depresinių nuostatų, prislėgtumo, vienišumo jausmai didina riziką tapti labiau emociškai pažeidžiamais. Tikėtina, kad vaiko nuostatas aplinkos, jį supančių žmonių atžvilgiu nulemia išgyventos tėvų skyrybos ir tam tikri kognityviniai-socialiniai veiksniai, tokie kaip supratimas, kas tai yra skyrybos bei pats požiūris į skyrybas. Taigi, koks bus vaiko elgesys ir išgyvenimai yra susiję su vaiko įsitikinimais.

Nežiūrint į visus neigiamus skyrybų padarinius, 20 metų trukmės Ahrons (2007) tyrimas rodo, kad apie 80 proc. vaikų, patyrusių tėvų skyrybas, gerai prisitaiko ir neturi jokių ilgai besitęsiančių pasekmių pasiekimams moksle, socialiniam gyvenimui bei psichinei sveikatai. Todėl norint geriau suprasti vaikų išgyvenimus skyrybų akivaizdoje, reiktų pažvelgti ir į demografinius veiksnius.

1.1.5. Demografiniai tėvų skyrybų pasekmių veiksniai

Vaiko lytis, amžius ir kada tėvai išsiskyrė bei kiti veiksniai taip pat svarbūs vertinant skyrybų ilgalaikius ir trumpalaikius padarinius. Jaquet (2001) ir bendraautorių tyrimas atskleidžia, kad vaikų, ankstyvame amžiuje patyrusių tėvų skyrybas, vėlesniame gyvenimo periode jaučiamos to pasekmės. Šiems vaikams labiau būdinga anksti palikti tėvų namus bei anksčiau nei bendraamžiai susilaukti savo vaikų. Tie patys autoriai nurodo, kad šiems vaikams pasekmės juntamos ir dar vėliau, kai jie kuria savo šeimas. Tėvų skyrybas patyrę vaikai mažiau pasitiki santykiais, todėl jiems sunkiau sukurti stabilų ryšį. Kiti autoriai teigia, kad kuo jaunesni vaikai, kai jų tėvai išsiskiria, tuo daugiau elgesio problemų jie gali patirti. O vyresni vaikai daugiau turi problemų su akademiniais pasiekimais bei santykiais su bendraamžiais ir kitais žmonėmis (Lansford, 2009).

Longitudinio Wallerstein (2000) tyrimo rezultatai atskleidžia daugiau neigiamų padarinių vaikams patyrusiems tėvų skyrybas. Wallerstein longitudinalinis 1970–1995 m. tyrimas pateikė daug naujų įžvalgų apie vaikų skyrybų patirtį neilgai trukus po skyrybų proceso pabaigos. Dėl to, kad tyrimas vyko ilgą laiką, Wallerstein galėjo pažvelgti į skyrybų įtaką vaikams, kai jie buvo dar maži, taip pat, kai jie perėjo į pilnametystę. Wallerstein (2000) tyrimų duomenimis, mažesniems vaikams sunkiau suvokti skyrybas, tėvų motyvus, jausmus ir jų pačių vaidmenį skyrybų procese. Todėl jie gali kaltinti save, bijo prarasti abu tėvus, fantazuoja apie šeimos susijungimą. Tai lemia kognityvinės ir socialinės vaiko kompetencijos ribotumas, priklausomybė nuo tėvų.

Dovydaitienės (1994) straipsnyje rašoma, kad įvairių tyrėjų nuomonė apie skyrybų poveikį įvairaus amžiaus vaikams skiriasi, tačiau dauguma teigia, jog skyrybos labiau negatyviai paveikia mažesnio amžiaus vaikus. Kaip skyrybos paveikia vaikus pagal lytį yra sudėtinga palyginti, nes poveikis gali būti skirtingo pobūdžio ir pasireikšti skirtingais amžiaus periodais. Teigiama, kad

labiausiai skyrybos paveikia tuos asmenis, kurie jas prisimena, taigi tai būtų periodas nuo 3 metų amžiaus. Sunkiausiai skyrybas išgyvena tie žmonės, kuriems skyrybos buvo netikėtas įvykis. Anot Wallerstein (2000), jaunesnieji patirtas skyrybas užmiršta greičiau, ir praėjus dešimčiai metų vaikas jau neprisimena konfliktų, savo baimių ir kančios, tačiau maždaug trečdalis vaikų vis dėlto jaučia pyktį atitolus tėvams ir gali jaustis prislėgti 5-10 metų po skyrybų. Be to Dovydaitienė (2001) teigia, kad pastebėta ir laiko, praėjusio po skyrybų įtaka depresinių nuostatų formavimuisi: daugiau depresinių nuostatų, nusiminimo, jei skyrybos vyko prieš daugiau laiko.

Nagrinėdami skirtumus tarp berniukų ir mergaičių susijusius su skyrybomis, tyrimai rodo, kad mergaitės dažniau nei berniukai nerimauja dėl galimo bendraamžių atstūmimo ar kitos neigiamos reakcijos (Dovydaitienė, 2001; Papalia et al., 2012). Iš kitos pusės, kai kurie ankstesni tyrimai teigė, kad berniukai patiria daugiau problemų susijusių su skyrybomis nei mergaitės (Amato, 2005). Štai Dovydaitienė (1994) savo straipsnyje teigia, kad berniukai, išgyvenę tėvų skyrybas, yra labiau pažeidžiami nei mergaitės. Jie negatyviau reaguoja į stresorius, yra įvaldę mažiau skyrybų įveikos būdų, dažniau siekia patys įveikti sunkumus ir rečiau pasinaudoja socialine pagalba. Taigi skyrybos gali pažeisti berniukų saugumo jausmą, sukelti baimę būti atstumtiems kitų žmonių, baimę nepritapti ir slopinti norą laikytis socialinių normų. Visgi vėlesni tyrimai parodo, kad ryšys tarp neigiamų pasekmių ir lyties yra daug sudėtingesnis ir berniukai nebūtinai patiria daugiau sunkumų (Lansford, 2009; Papalia et al., 2012).

Kalbant apie baimę būti atstumtam, atrasta, kad ji siejasi su po skyrybų praėjusiu laiku. Didžiausia atstūmimo baimė būdinga vaikams, kurių tėvai išsiskyrė prieš 18 mėnesių ir mažiau. (Dovydaitienė, 2001). Sieben (2013) ir bendraautorai, tyrinėdami žmones iš 44 šalių, atrado, kad skyrybos prieš vaiko 18 gimtadienį buvo susijusios su teigiamesniu požiūriu į skyrybas.

Nepaisant to, ką nulemia tam tikri demografiniai veiksniai, egzistuoja ir tam tikri atsparumo veiksniai, padedantys vaikui prisitaikyti prie pasikeitusių gyvenimo sąlygų po tėvų skyrybų.

1.1.6. Atsparumo tėvų skyrybų stresui veiksniai

Yra nustatyti tam tikri veiksniai (Kelly, 2003; Lamb, 2012), kurie gali sumažinti problemas, su kuriomis susiduria vaikai. Vaikai geriau jaučiasi, jei tėvai gali sumažinti tarpusavio konfliktus, susijusius su santuokos nutraukimo procesu, arba pasistengti neįtraukti vaiko į tuos konfliktus. Be to, vaikams geriau likti su tuo iš tėvų, kuris pats gerai susitvarko su skyrybų pasekmėmis. O tas iš tėvų, kuris sunkiai išgyvena skyrybas, turėtų kreiptis profesionalios pagalbos ir kuriam laikui sumažinti susitikimus su vaiku. Abu tėvai taip pat gali padėti savo vaikams šiuo sunkiu laikotarpiu, aiškiai su jais kalbėdami apie skyrybas ir jų pasekmes bei išsamiai atsakydami į

vaiko klausimus. Be viso to, tėvai turėtų suteikti šilumą ir emocinę paramą ir dalyvauti vaiko gyvenime. Jie taip pat turėtų nustatyti vaikui tinkamas elgesio ribas, tuo pačiu nebūdami nei per daug griežti, nei per daug leidžiantys.

Kiti veiksniai, palengvinantys vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos procesą, yra ekonominis stabilumas ir socialinė parama iš bendraamžių ir kitų suaugusiųjų, pvz., mokytojų. Skyrybos paveikia daugelį vaikų, tačiau kai kurie tyrimai rodo, kad vaikai greitai atsigauna po pradinio smūgio. Hetherington ir Elmore (2002) atliktame tyrime nustatyta, kad daugeliui vaikų pasireiškia trumpalaikis neigiamas skyrybų poveikis, ypač nerimas, pyktis, šokas ir netikėjimas. Šios reakcijos paprastai sumažėja arba išnyksta iki antrųjų metų pabaigos. Tik nedidelė dalis vaikų kenčia ilgiau. Daugelis vaikų, patyrusių tėvų skyrybas, praėjus ilgesniam laiko tarpui taip pat gerai susitvarko su skyrybų pasekmėmis. Amato (2001), atlikęs literatūros metaanalizę, ištyrė galimą poveikį vaikams praėjus keleriems metams po santuokos nutraukimo. Tyrime lyginti susituokusių tėvų vaikai su tais, kurie patyrė tėvų skyrybas būdami skirtingo amžiaus. Tyrėjai stebėjo šiuos vaikus vėlyvojoje vaikystėje ir paauglystėje, vertindami jų akademinius pasiekimus, emocijas ir elgesio problemas, nusikalstamumą, savęs supratimą ir socialinius santykius. Tyrimo rezultatai parodė, kad tarp šių vaikų ir vaikų, kurie gyvena pilnose šeimose, buvo labai mažai skirtumų, o tai rodo, kad dauguma vaikų sėkmingai atlaiko tėvų skyrybas.

Be to, tam tikros vaiko charakterio savybės gali turėti įtakos jo atsparumui. Ramesnio temperamento vaikai linkę lengviau prisitaikyti (Papalia et al., 2012). Prisitaikymo būdai taip pat turi įtakos. Pavyzdžiui, vaikai, kurie gerai sprendžia problemas ir kurie siekia aplinkinių paramos taip pat yra atsparesni (Leroy, 2008). Taigi, prisitaikymas prie gyvenimo po skyrybų yra sudėtingas ir įvairialypis, tačiau taip pat sudėtingas yra ir vaikų nuostatų formavimas, kuriam įtakos daro ir tėvai bei jų tarpusavio bendravimas, ir skyrybų situacija bei aplinkybės.

1.1.7. Požiūris į skyrybas

Vaikų požiūris į skyrybas bei suaugusiųjų, patyrusių tėvų skyrybas vaikystėje, požiūris į skyrybas bei santuoką yra nagrinėjamas daugelio autorių. Amato (1996) atrado, kad santykiai su tėvais ypač reikšmingi, nes tėvai perduoda savo įsitikinimus vaikams. Watson ir Greeff (2004), tyrinėjo, kaip vystosi vaikų požiūris į skyrybas ir teigia, kad santykiai su tėvais turi įtakos požiūriui į skyrybas formavimuisi (Watson et al., 2004). Todėl, kai kurie tyrimai pabrėžia, jog nuostatų formavimasis vaikystėje gali veikti tarpgeneracinio nuostatų perdavimo mechanizmo principu, ir požiūris į santuoką bei skyrybas perduodamas iš kartos į kartą (Axinn et al., 1996; Raaijmakers et al., 2010; Kalmijn et al.,

2009). Watson ir Greeff (2004), pasitelkdami schemų ir išmokimo teorijas, bandė suvokti, kaip tėvai perduoda nuostatas apie skyrybas ir santuoką savo vaikams.

Anot schemų teorijos (Janoff-Bulman, 1992), žmonės nenori keisti savo įsitikinimų, todėl priimdami bet kokią naują informaciją jie stengiasi patvirtinti jau egzistuojančias savo schemas. Taigi, pagal Watson ir Greeff (2004), vaikas ar paauglys, turintis gerus santykius su savo mama ar tėvu, asimiliuos bet kokią informaciją apie tėvų elgesį į savo „tėvų kaip gerų žmonių“ schemą. Todėl, tėvų sprendimas išsiskirti bus matomas kaip priimtinas sprendimas toje situacijoje. O jei vaikas ar paauglys turi gerus santykius su savo besiskiriančiais tėvais, tai jam padės išlaikyti teigiamesnę požiūrį į skyrybas bei padės lengviau prisitaikyti.

Nepaisant to, kalbant apie tai, kaip nuostatos perduodamos iš tėvų vaikams, tyrimų rezultatai yra priešaringi. Pavyzdžiui, Thornton (1985) teigia, kad mamų vaidmuo nuostatų formavimesi svarbesnis, bet kai matuojamos abiejų tėvų nuostatos, tėvas turi daugiau įtakos sūnų požiūriui nei mamos (Thornton, 1985). Visgi, anot Kapinus (2004), perduodant nuostatas dukterims tėvų lytis neturėjo reikšmės. Tačiau, mergaitės, kurios yra iš išsiskyrusių šeimų, labiau priims mamos nuostatas susijusias su skyrybomis (Kapinus, 2004). Tai pat mergaitės labiau priima pozityvų požiūrį į skyrybas, kaip rodo Europos moterų ir vyrų vertybių tyrimas (Gelissen, 2003). Rootalu ir Kasearu (2016), nagrinėdami paauglių požiūrį į skyrybas Estijoje, atrado, kad mamos perduoda savo požiūrį į skyrybas dukterims, bet ne sūnums. Jie taip pat teigia, kad santykiai tarp tėvų ir vaikų daro reikšmingą įtaką tam, kaip vaikai suvokia skyrybas ir kaip prisitaiko prie skyrybų. Kalbant apie nuostatas, dar svarbu paminėti tai, kad vaikams iš neišsiskyrusių šeimų labiau būdingos pozityvios nuostatos aplinkos ir aplinkinių atžvilgiu, o vaikams iš išsiskyrusių šeimų, labiau būdingos negatyvios ir depresinės nuostatos aplinkos ir aplinkinių žmonių atžvilgiu. Tokios neigiamos nuostatos gali apsunkinti vaiko prisitaikymą prie gyvenimo po tėvų skyrybų (Dovydaitienė, 2001).

Vaiko įsitikinimai apie tėvų skyrybas leidžia nuspėti jo nuostatas į aplinką ir jį supančius žmones (Dovydaitienė, 2001). Vaikų, kurie labiau bijo būti atstumti ir turi mažesnę viltį, kad tėvai vėl bus kartu atsakymuose daugiau tolerancijos, atlaidumo. Įdomu tai, kad vaikai, kaltinę save dėl skyrybų, pasižymėjo mažiau depresinėmis nuostatomis. Bendraamžių vengiantiems vaikams būdingesnės depresinės nuostatos aplinkos atžvilgiu. Vaikams, kurie linkę dėl skyrybų kaltinti tėvą, labiau būdingos depresinės nuostatos (Dovydaitienė, 2001).

Socialinio išmokimo teorija teigia, kad vaikai, bendraudami su tėvais ir juos stebėdami, išmoksta pamėgdžioti tėvų elgseną bei požiūrį (Bandura et al., 1977). Tėvai perduoda požiūrį vaikams arba tiesiogiai jį komunikuodami, arba būdami vaidmenų modeliais (Bandura, 1977; Vollebergh et al., 2001). Stebėdami, kad tėvai skiriasi, vaikai išmoksta, kad žmonėms nebūtina likti jų netenkinančiuose santykiuose, kad santuoka nebūtinai trunka visą gyvenimą ir, kad išsiskyrus galima sukurti

laimingesnius santykius su kitais žmonėmis (Amato et al., 2001). Be to, jie mažiau linkę manyti, kad santykiai gali būti ilgalaikiai ir sėkmingi, ir labiau tikisi nesėkmės bei skyrybų (Janoff-Bulman et al., 1992). Taip pat daugelis tyrėjų atrado neigiamesnę požiūrį į santuoką tarp tų, kurių tėvai išsiskyrė (Cui et al., 2010; Miles et al., 2010; Segrin et al., 2005). Taip pat Moon (2011) tyrinėjo išsiskyrusias ir neišsiskyrusias poras, ir kokią įtaką tai daro požiūriui į skyrybas. Ji atrado, kad neišsiskyrusios poros manė, jog skyrybos turi neigiamesnę poveikį vaikams, nei tos poros, kurios buvo išsiskyrusios. Taip pat, išsiskyrę tėvai, kurie patys inicijavo skyrybas, matė mažiau neigiamo poveikio vaikams nei tie, kurie skyrybų neinicijavo. Visgi, jei skyrybos sumažino konfliktų, smurto, alkoholizmo ir kitų negerų dalykų šeimoje pasireiškimus ir atnešė teigiamus pokyčius, tokius kaip sutarimą, prisitaikymą ir ramybę, gali būti, kad tokie žmonės turės teigiamesnę požiūrį į skyrybas negu tie, kuriems skyrybos atnešė daugiau įtampos nei palengvėjimo (Wolchik et al., 2018). Be to, žinodami, kad nesėkmingi santykiai gali baigtis skyrybomis, išsiskyrusių tėvų vaikai gali stengtis daugiau investuoti į savo santykius ir saugoti juos. Taigi, svarbu apžvelgti, koks skyrybų poveikis išlieka, kai išsiskyrusių tėvų vaikai suauga.

1.1.8. Skyrybų poveikis suaugusiems išsiskyrusių tėvų vaikams

Skyrybų pasekmės gali lydėti išsiskyrusių tėvų vaikus ir jiems suaugus. Nors dauguma vaikų su skyrybomis susitaiko pakankamai gerai, visgi, nerimas, susijęs su tėvų skyrybomis, dažnai iškyla vėliau, suaugusiojo amžiuje arba kai tie užaugę vaikai bando kurti savo santykius (Amato, 2003; Wallerstein et al., 2000). Vis dėlto, moksliniai tyrimai neįrodo, kad dėl skyrybų įtakos paauglystėje kylančios problemos yra labai dažnos; jie parodo, kad dauguma vaikų, išgyvenusius tėvų skyrybas, vėliau tampa gerai prisitaikiusiais suaugusiais. Hetherington ir Kelly (2002) aprašo 25 metų trukmės tyrimą, kuriame buvo stebimi vaikai, patyrę tėvų skyrybas, ir vaikai, kurių tėvai liko kartu. Buvo nustatyta, kad 25 proc. suaugusiųjų, kurių tėvai buvo išsituokę, patyrė rimtų socialinių, emocinių ar psichologinių problemų, palyginti su 10 proc. vaikų, kurių tėvai liko kartu. Šie rezultatai rodo, kad tik 15 procentų suaugusių, kurie vaikystėje patyrė tėvų skyrybas, patiria problemų, palyginti su stabiliomis šeimomis. Lieka neaišku, ar šis skirtumas yra susijęs su santuokos nutraukimu arba su kitais kintamaisiais, pvz., blogesnis auklėjimas, kuris dažnai gali pasireikšti po skyrybų. Kelly ir Emery (2003) padarė išvadą, kad suaugusiųjų, kurių tėvų santuokos nepavyko, santykiai paprastai būna kur kas sudėtingesni negu vaikų iš stabilių šeimų. Pavyzdžiui, suaugę, kurie vaikystėje išgyveno tėvų skyrybas, susiduria su daugiau sunkumų kurdami artimus santykius, jie taip pat rodo didesnę nepasitenkinimą savo santuokomis, aukštesnius santuokos nutraukimo rodiklius ir prastesnius santykius su tuo iš tėvų, su kuriuo negyveno, palyginti su suaugusiais iš stabilių santuokų.

Daug tyrimų rezultatų rodo, kad tiek suaugusiems, išgyvenusiems tėvų skyrybas vaikystėje, tiek suaugusiems, gyvenusiems konfliktiškose šeimose, buvo būdingas žemesnis asmeninės gerovės lygis nei kitų suaugusiųjų (Treas, 2017). Be to, kai kurių tyrimų rezultatai rodo, kad vaikai iš išsiskyrusių šeimų turi labiau pozityvų požiūrį į skyrybas nei vaikai iš neišsiskyrusių šeimų. Taip pat tyrimai rodo, kad išsiskyrusių tėvų vaikai teigiamiau žiūri į skyrybas (Watson et al., 2004; Amato et al., 1999) ir turi neigiamesnį požiūrį į santuoką (Cui et al., 2010; Miles et al., 2010; Segrin et al., 2005), nors kai kurie kiti tyrimai to nepatvirtina. Pavyzdžiui, Burgoyne (2002) ir bendraautorių tyrimas prieštarauja ankstesnių tyrimų rezultatams ir teigia, kad vaikai iš išsiskyrusių tėvų šeimų neturėjo pozityvesnio požiūrio į skyrybas, ir jiems nebuvo labiau būdinga manyti, kad tai yra lengvas būdas išspręsti nesėkmingos santuokos problemą, nei kad vaikai iš neišsiskyrusių šeimų. Abiejų grupių nariai manė, kad skyrybų reikia vengti, tačiau, jų manymu, tai taip pat buvo išeitis, kai santykiai negalėjo būti išgelbėti. Išsiskyrusių tėvų vaikai taip pat atviresni alternatyvioms nei santuoka santykių formoms (Thornton et al., 2001) ir pasižymi žemesniu santuokiniu įsipareigojimo lygiu (Wolfinger, 2005). Cui (2011) ir bendraautoriai atrado, kad tėvų skyrybų poveikis jaunų suaugusiųjų santykių iširimui medijuoja sąsaja su jų požiūriu į skyrybas ir įsipareigojimu santykiams. Suaugę išsiskyrusių tėvų vaikai gali bijoti įsipareigojimų, kurie gali baigtis nusivylimu (Glenn et al., 2001) bei yra mažiau patenkinti savo santuokomis ir dažniau patys išsiskiria (Amato, 2005). Visgi, kai kurie, matę sunkumus, su kuriais susidūrė jų tėvai ir nenorėdami kartoti panašių klaidų, gali sukurti labai geras santuokas (Ahrons, 2004). Tačiau, kita vertus, kuo teigiamesnės nuostatos skyrybų atžvilgiu, tuo didesnė tikimybė ateityje išsiskirti, nes tyrimai rodo, kad dažniau išsiskiria turintys pozityvesnes nuostatas skyrybų atžvilgiu (Amato, 1996).

Tėvų ir vaikų santykiai nukenčia ne tik iš karto po skyrybų, bet ir vėliau, vaikams suaugus. Kalmijn (2013) tyrimas Nyderlanduose parodė, kad tėvų skyrybos vaikystėje paveikia suaugusių vaikų santykius su savo tėvais. Skyrybos susijusios su pablogėjusiais santykiais su tėvu, bet taip pat pablogėja ir santykiai su motina. Tyrėjas teigia, kad skyrybos padidina nelygybę tarp tėvų dėl skirtingos finansinės padėties, taip pat ir dėl vaikų lojalumo konfliktų, kuomet vaikas pasirenka, kuris iš tėvų yra „geras, o kuris „blogas“, o tai turi įtakos santykiams ateityje.

Cherlin (1998) ir bendraautorių tyrimo rezultatai rodo, kad dalis tėvų skyrybų neigiamo poveikio suaugusiems, vaikystėje išgyvenusiems tėvų skyrybas, yra dėl veiksmų, kurie jau buvo ir prieš skyrybas. Tačiau rezultatai taip pat rodo neigiamą santuokos nutraukimo ir jo padarinių poveikį suaugusiųjų psichinei sveikatai. Be to, tėvų skyrybos vaikystėje ar paauglystėje vis dar daro neigiamą poveikį, kai asmuo yra jau dvidešimties ir trisdešimties metų. Taip pat ir Furstenberg ir Kiernan (2001) atliktame tyrime buvo bandoma palyginti vaikų ir jaunų suaugusių, išgyvenusių tėvų skyrybas ilgalaikį poveikį, tokį kaip elgesio problemos bei psichologinė būklė. Paaiškėjo, kad vaikų ilgalaikė gerovė yra

susijusi su aplinkybėmis, vykstančiomis prieš ir po santuokos nutraukimo. Rezultatai rodo, kad esami tyrimai dėl skyrybų yra riboti, ir išvados apie ilgalaikį poveikį turi būti daromos labai atsargiai. Skyrybų poveikis yra sudėtingas asmens sprendimų ir socializacijos derinys.

Taigi, matyti, kad įvairių tyrimų rezultatai apie tėvų skyrybų įtaką jau suaugusiems vaikams skiriasi, kai kurie jų net prieštaruoja vieni kitiems. Panašu, kad tėvų skyrybų poveikis priklauso nuo daugybės veiksnių, ir galbūt net kiekvienam asmeniui šis poveikis yra skirtingas. Taigi, labai svarbu, ką patys jau suaugę “skyrybų vaikai” kalba apie savo patirtį.

1.1.9. Suaugusieji apie vaikystėje patirtas tėvų skyrybas

Tyrimų apie tai, ką patys suaugę “skyrybų vaikai” kalba apie savo tėvų skyrybų patirtį nėra daug. Tačiau, iš jų galime aiškiau matyti, ką tyrimo dalyviams teko išgyventi vaikystėje bei kokias išvadas jie iš to padarė patys. Panašu, kad šios patirtys daugiausia buvo sunkios ir skausmingos, nors kartais matyti ir pozityvus požiūris.

Dovydaitienės (1994) atliktame tyrime, interviu metu buvo prašoma pačių žmonių įvertinti, kaip tėvų skyrybos paveikė jų tolesnį gyvenimą. Išryškėjo tokios pagrindinės problemos kaip atsitraukimas, nepasitikėjimas, hiperkompensacija, delinkventinis elgesys, santykių su priešinga lytimi problemos, psichosomatinės problemos.

Butkevičienės (2012) tyrimo rezultatų duomenys rodo, kad po skyrybų smarkiai pakinta vaiko santykiai su tėvais. Daugiausia nerimo kelia kai kuriais atvejais susilpnėjęs ryšys su tėvu. Visų tyrimo dalyvių santykiai su motinomis po tėvų skyrybų tapo artimesni. Po skyrybų tyrimo dalyvių vyrų ryšys su tėvu tapdavo silpnesnis arba visai jo nebelikdavo. Taip pat tyrimo dalyviai vyrai teigė, kad neliūdėjo dėl retų tėvo apsilankymų, nes jo kaip ir nereikėjo. Tyrimo dalyvės moterys teigė, kad jų ryšys su tėvu kaip tik sustiprėjo ir joms šis bendravimas buvo labai svarbus. Tyrimo dalyviai vyrai teigė, kad jiems labai trūko tėvo paramos, pagalbos, palaikymo, vyriškumo modelio. Tačiau einant laikui, šio tyrimo dalyviai patys išmoko tvarkytis savo gyvenime be tėvo. Gali būti, kad tyrimo dalyviai neigia tėvų skyrybų reikšmę, arba patys neįsisąmonina savo išgyvenimų, kuriuos patyrė po tėvų skyrybų. Panašu, kad ši problema yra viena iš skaudžiausių “skyrybų vaikų” patirtis. Todėl, William (2005) ir bendraautorai teigia, kad priimant tėvų skyrybų ir teismų sprendimus, reikia atsižvelgti į vaikų nuomonę ir kad jauni suaugusieji, išgyvenę tėvų skyrybas, gali būti svarbus informacijos apie vaikų nuomonę šaltinis. Šiame savo tyrime autoriai įvertino 820 suaugusių žmonių iš išsiskyrusių šeimų požiūrį vaikų gyvenimo sąlygų klausimais po skyrybų. Paaiškėjo, kad tyrimo dalyviai po skyrybų norėjo praleisti daugiau laiko su savo tėvu, o geriausia būtų buvę gyventi vienodą laiką su kiekvienu iš tėvų.

Tyrimo dalyviai teigė, kad jų tėvai taip pat norėjo daugiau laiko praleisti kartu, bet motinos nenorėjo, kad jie praleistų daugiau laiko su savo tėvais.

Kitų tyrimų rezultatai taip pat atskleidžia skausmingą tėvų skyrybas vaikystėje išgyvenusių suaugusių patirtį, kur taip pat minimas tėvo ilgesys. Billings (2000) tyrimo rezultatai, kuriame dalyvavo 99 koledžo studentai, kurių tėvai išsiskyrė prieš ne mažiau nei tris metus, atskleidė, kad praėjus 3 ir daugiau metų po tėvų skyrybų, vis dar susiduriama su šiais jausmais ir mintimis: „Aš būčiau kitoks žmogus, jei mano tėvai nebūtų išsiskyrę“ (73 proc.); „mano gyvenimas būtų kitoks, jei mano tėvai būtų kartu“ (65 proc.); „aš būčiau kitoks žmogus, jei mano tėtis būtų daugiau dalyvavęs mano gyvenime“ (51 proc.); „aš nerimauju, kai mano abu tėvai būna per įvairias šventes“ (49 proc.); „mano vaikystė buvo sunkesnė nei kitų vaikų“ (48 proc.); „man tikrai buvo liūdna, kad mano tėčio nebuvo šalia“ (48 proc.); „mano tėvų skyrybos vis dar skaudina mane“ (48 proc.); „mano vaikystė sutrumpėjo“ (34 proc.); „kartais aš galvoju, ar mano tėtis išvis mane myli“ (29 proc.); „aš bijau, kad nepakartočiau savo tėvų klaidų“ (18 proc.).

Dar vienas kokybinis tyrimas Kim (2013), kurio dalyviais buvo šeši suaugę korėjiečiai, vaikystėje patyrę tėvų skyrybas, atskleidžia prieštarigus jausmus, kuriuos patiria tėvų skyrybas vaikystėje išgyvenę asmenys. Tyrimo dalyviai išsamiai apibūdino tėvų skyrybų poveikį jų gyvenimui ir papasakojo, ką jie jautė savo tėvams, jų pačių požiūrį į šeimos kūrimą bei kaip jis kito. Tyrimo dalyviai išreiškė ambivalentiškus jausmus dėl tėvų skyrybų, būtent painiavą dėl visuomenės tradicinio neigiamo požiūrio į skyrybas bei iš to kylantį požiūrį į save kaip į pažeistą asmenį.

Nors dauguma tyrimų rezultatų atskleidžia neigiamas skyrybų pasekmes, tačiau kai kuriose tyrimuose pastebima ir teigiamų pasekmių. Pavyzdžiui, priešingai, nei anksčiau aprašytų tyrimų autoriai, Ahrons (2004) atliktas tyrimas, atskleidžia gana pozityvų požiūrį į skyrybas. Buvo paimti interviu iš 98 žmonių, patyrusių tėvų skyrybas. Kai kurie dalyviai teigė: „Aš mačiau kai ką, ką darė mano tėvai, ir nusprendžiau niekada taip nesielgti savo šeimoje, aš mačiau, kaip jie elgėsi vienas su kitu, ir nusprendžiau niekada taip nesielgti su savo sutuoktiniu bei vaikais. Aš žinau, kad tėvų skyrybos išmokė mane atsakingiau žiūrėti į šeimą“. Taip pat ir Dovydaitienės (1994) atliktame tyrime viena tiriamoji nurodė, kad jai dabar nebaisus skurdas, nes iki skyrybų gaudavo, ką norėdavo, o po skyrybų išmoko gyventi kitaip. Apie teigiamas skyrybų pasekmes pastebi ir kiti autoriai. Pavyzdžiui Mohi (2015) atlikto kokybinio tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai, patyrę tėvų skyrybas, atsakingiau žiūri į santykius, nepriima jų kaip savaimė suprantamo dalyko ir labiau stengiasi sukurti geresnius santykius, nes jie nenori kartoti savo tėvų klaidų, kurios baigiasi skyrybomis. O Izraelyje atliktas kokybinis tyrimas (Dorit, 2009), kurio metu apklausti 22 tyrimo dalyviai (20 - 25m), kurių tėvai išsiskyrė, kai dalyviai dar buvo vaikai, atskleidžia ir teigiamų, ir neigiamų patirčių suaugusių „skyrybų vaikų“ gyvenime. Tyrimo

rezultatai parodo, kad nors vaikai po skyrybų yra pažeidžiami, tačiau, jie turi daug prisitaikymo mechanizmų, kurie pas kiekvieną asmenį yra skirtingi.

Apie prisitaikymo mechanizmus atskleidžia ir Du Plooy (2015), kuris tyrimo metu nagrinėjo, kaip jauni suaugusieji įveikė su tėvų skyrybomis vaikystėje ar paauglystėje susijusias pasekmes. Šiame tyrime buvo atlikti pusiau struktūruoti retrospektyvūs interviu su 15 dalyvių, atrinktų sniego gniūžtės būdu. Rezultatai atskleidė temų ir potemių rinkinį, susijusį su suaugusiųjų tėvų skyrybų pasekmių įveika vaikystėje ar paauglystėje, taip pat veiksnių, galinčių trukdyti tokiai įveikai, rinkinį. Kaip ypač vertingas įveikos būdas buvo pabrėžiamas efektyvus bendravimas santykiuose.

Dar vieno fenomenologinio tyrimo tikslas (Sheala, 2017) buvo gauti atsakymus tiesiogiai iš suaugusiųjų, kurie vaikystėje patyrė savo tėvų skyrybas, kad suprasti, kokie skyrybų aspektai - teigiami ar neigiami – labiausiai buvo jaučiami jau suaugus. Pusiau struktūrizuotuose interviu dalyvavo aštuonios moterys ir vienas vyras. Dalyviai, kaip ir prieš tai minėtame tyrime, bendravimą ir palaikymą įvardijo kaip pagrindinius veiksnius, darančius įtaką jų teigiamai ar neigiamai savijautai.

Taigi, matyti, kad ir suaugę “skyrybų vaikai”, pasakodami apie savo patirtį, atskleidžia gana prieštarigus išgyvenimus. Galima manyti, kad skyrybų patirtis yra labai individuali ir skirtinga, taigi, dėl to jau daugelį metų yra atliekami moksliniai tyrimai, ir vis neprieinama vieningos išvados, kokias pasekmes skyrybos palieka jas išgyvenusio žmogaus gyvenime. Panašu, kad tos pasekmės labai individualios ir skirtingos, priklausomos nuo daugybės veiksnių. Kai kurie prisitaikymo sunkumai gali kilti dėl konflikto tarp mamos ir tėvo, susijusio su santuokos nutraukimu. Tėvų patiriamas stresas dėl skyrybų taip pat gali pakenkti auklėjimo kokybei. Tai ypač aktualu po skyrybų susiduriant su finansiniais sunkumais. Visos šios problemos gali trukdyti tėvams suteikti stabilumą ir meilę vaikams, tokiu sunkiu jiems gyvenimo periodu.

Apibendrinant įvairių tyrimų rezultatus, galima daryti išvadą, kad nors tyrimų rezultatai labai priešaringi, ypač vertinant tėvų skyrybų pasekmes tolimesniame gyvenime, tačiau akivaizdu, kad daugumai vaikų tai yra labai skausmingas išgyvenimas. Kaip jie įveiks kilusius prisitaikymo prie naujos aplinkos sunkumus priklauso nuo daugybės faktorių. Dalis vaikų, net ir suaugę jaučia tėvų skyrybų pasekmes. Kodėl taip yra, lieka neaišku.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo 6 suaugę asmenys, kurių amžius svyravo nuo 22 iki 51 metų. Teminei analizei nėra reikalavimo turėti homogenišką imtį, todėl buvo kviečiami įvairaus amžiaus tiek vyrai, tiek moterys (trys iš šių dalyvių buvo vyrai, trys – moterys). Kokybiniuose tyrimuose svarbu įsivaizduoti tyrimo dalyvius, kartu išlaikant konfidencialumą. Pakeitus tyrimo dalyvių vardus pateiksime trumpą jų apibūdinimą:

Rokas – 37 metų vyras, aukštas, tvirto kūno sudėjimo, išvaizdas. Kalba pasitikėdamas savimi, trumpai ir aiškiai. Būnant šalia galima jausti šiokią tokią įtampą sklindančią nuo jo, nes vis juda, lyg nerastų sau vietos, žvilgsnis taip pat neramus, “bėgiojantis”. Vos įėjęs į kabinetą, po kelių frazių pats paragino pradėti pokalbį, nes sakė neturintis daug laiko. Pradėjus kalbėti nurimo, ir kartais net atrodė, jog užsisvajoja galvodamas apie praeitį. Taigi, pokalbis vyko gana sklandžiai. Buvo įdomu tai, kad Rokas buvo gana atviras apie savo jausmus (ko nesitikėjau, dėl išankstinių savo nuostatų – maniau, kad vyrą bus sunkiau prakalbinti) ir labai konkretus. Atrodė, kad tiksliai žinojo, ką jautė ir nebijojo to įvardinti. Pokalbiui pasibaigus, taip pat pajutau, kad Rokas nori kuo skubiau atsisveikinti ir išeiti.

Arūnas – jaunas, 23 metų amžiaus vyras. Neaukštas, sportiškos išvaizdos, gana pasitikintis savimi žmogus, ramus, nesistengiantis padaryti įspūdžio. Pradžioje kalbėjo labai mažai, trumpais atsakymais, ir vis reikėjo klausti, skatinti. Apie jausmus kalbėjo gana atvirai, tačiau labai trumpai. Pokalbiui įpusėjus ėmė kalbėti atviriau ir daugiau. Pokalbio pabaigoje jaučiau, kad Arūnas gerai jaučiasi pasikalbėjęs.

Algis, 26 metų jaunas vyras. Aukštas, besišypsantis, energingų judesių. Susitikom pokalbiui jo namuose, nes taip buvo patogiau jam. Nuo pirmų žodžių pajutau, kad tai labai rūpestingas žmogus, nes ėmė klausinėti, ar nenori vandens ar arbatos, ar man patogiu čia sėdėti, ar nieko tokio, kad jis negalėjo atvykti į kabinetą, o aš pati turėjau atvykti pas jį į namus. Kai pradėjome interviu, taip pat jaučiau, kad Algis labai nerimauja, kalba greitai, kelis kartus perklausia, apie ką turėtų kalbėti, pasitikslina ar tikrai tai kalba. Net pati ėmiau šiek tiek nerimauti dėl jo nerimo. Tačiau po kiek laiko pokalbis tapo daug ramesnis ir panašu, kad Algis atsipalaidavo, ėmė juokauti, kalbėti lėčiau, daryti pauzes.

Samanta – 51 metų moteris. Neaukšta, vidutinio sudėjimo. Įėjo į kabinetą drąsiai, energingai, atsisėdo ant sofos, tačiau buvo panašu, kad nesijaučia patogiai, nes vis keitė sėdėjimo pozą, ir judesiai atrodė kiek nenatūralūs, tarsi demonstruotų pasitikėjimą savimi. Vėliau kalbantis supratau, kad iš tiesų ši moteris nepasitiki savimi, ji ir pati apie tai pasakė. Kalbantis jautėsi, kad

Samanta bando būti labai nuoširdi ir atvira, tačiau kartais jai sunku įvardinti savo jausmus. Prisipažinsiu, kalbėdamasi su ja jaučiau įtampą dėl to, kad buvo labai sunku suprasti tikruosius jausmus, nes vieni jausmai prieštaravo kitiems. Taigi, jei pokalbio pradžioje Samanta paliko energingos ir pasitikinčios savimi moters išpūdį, tai pokalbio eigoje ji atskleidė nepasitikėjimą savimi ir energijos trūkumą.

Erika – jauna, 22 metų moteris. Neaukšta, smulkus kūno sudėjimo, simpatiška. Pradžioje pokalbio pasirodė esanti šalta, abejinga ir šiek tiek priešiška, net šiek tiek sutrikau – galvojau, kaip reikės prakalbinti. Tačiau ėmus kalbėtis, atsiskleidė kiek kitokia asmenybės pusė: rami, nuoširdi, atsargi. Kalbėjo ramiai, lėtai, apgalvodama kiekvieną sakinį ir labai sklandžiai jį pasakydama. Atrodė, kad ji prieš pokalbį mintyse jau buvo apgalvojusi, ką reikės kalbėti, arba galbūt prieš tai daug galvojusi šia tema. Buvo jauku būti šalia, ir po pokalbio jaučiausi ramiai.

Judita – 41 metų moteris. Aukšta, liekna, tiesios laikysenos, sudaranti pasitikinčios savimi moters išpūdį. Kalbėjo trumpai ir aiškiai, šiek tiek susierzindama ties kai kuriais klausimais, ypatingai susijusiais su jausmais. Buvo panašu, kad Judita nemėgsta analizuoti savo jausmų, kad į gyvenimą žiūri labiau iš praktinės pusės. Buvo labai sunku “prasibrauti giliau”, tačiau iš to, kiek pavyko, atsiskleidė gana skausmingi išgyvenimai

1 lentelė. Apibendrinta informacija apie tyrimo dalyvius

Tyrimo dalyvio vardas (pakeistas), interviu vieta	Amžius	Lytis	Kokio amžiaus patyrė tėvų skyrybas	Išsilavinimas
Rokas (kabinete)	37	vyras	15-16 metų	Aukštesnysis
Arūnas (kabinete)	23	vyras	5-6 metų	Profesinis
Algis (tyrimo dalyvio namuose)	26	vyras	8-9 metų	Aukštasis
Samanta (kabinete)	51	moteris	7-14 metų	Aukštesnysis
Erika (tyrimo dalyvio namuose)	22	moteris	Mamos nėštumo metu-kūdikystėje	Aukštasis
Judita (kabinete)	41	moteris	14 metų	Aukštasis

2.1.1. Tyrimo dalyvių imties pagrįstumas

Šiame tyrime dalyvavo šeši savanoriai. Tokią imtį pasirinkau dėl to, kad Braun ir Clarke (2006) siūlo kokybiniuose tyrimuose rinktis ne mažiau kaip šešis tyrimo dalyvius, pasirinkus teminės analizės metodą duomenims analizuoti. Atrenkant tyrimo dalyvius pirmiausia buvo siekiama, kad jie reprezentatyviai atspindėtų nagrinėjamą problemą (Žydžiūnaitė, 2017). Taigi, tyrimo dalyviai buvo pasirinkti remiantis keliais kriterijais:

- patyrimo universalumo,
- žinojimu pagrįsto sutikimo dalyvauti tyrime (savanoriškumo kriterijus).

Dabar pakalbėsime plačiau apie tyrimo dalyviams keliamus kriterijus.

Patyrimo universalumas.

Šiuo savo darbu siekiu atskleisti suaugusių, vaikystėje išgyvenusių tėvų skyrybas, patyrimą. Siekiant atskleisti, kas yra bendro tarp įvairių suaugusių, vaikystėje patyrusių tėvų skyrybas, homegeniškumo nebuvo siekta. Filosofine prasme tokį tyrimo strategijos pasirinkimą nulėmė dar Husserl (1936/1970) aprašytas fenomenologinės redukcijos principas. Tokia redukcija pabrėžia tai, kad, norint struktūruotai pažinti patyrimą, svarbu suprasti, kas jame yra esminio, laikinai nekreipiant dėmesio arba ignoruojant tai, kas yra atsitiktinio. „Sutelkdami dėmesį į tai, kas esmiška, tikimės atskleisti racionalius principus, būtinus tiriamam daiktui arba fenomenui suprasti (Mickūnas, Stewart, 1994, p. 46, cit.pgl. Matulaitė, 2013).

Taigi, pasitelkusi kriterinę atranką surinkau tyrimo dalyvių imtį, kuri turi atitikti tik šiuos tris požymius:

- Suaugęs,
- Tyrimo dalyvio tėvai išsiskyrę,
- Tėvų skyrybos įvyko iki tyrimo dalyvio pilnametystės.

Žinojimu pagrįstas sutikimas dalyvauti tyrime.

Susitikimo pradžioje tyrimo dalyviai buvo supažindinti su šio tyrimo tikslais, tyrimo procedūra ir buvo gautas jų raštiškas sutikimas dalyvauti tyrime. Kiekvienas tyrimo dalyvis buvo informuotas apie savo galimybę bet kada ir dėl bet kokių priežasčių nutraukti dalyvavimą tyrime. Buvo sutarta, kad interviu nebus transkribuojamas (perrašomas raštu) savaitę ir per tą laiką tyrimo dalyviai gali atšaukti savo dalyvavimą tyrime. Tuomet jau atliktų interviu įrašai yra sunaikinami.

2.2. Įvertinimo būdai

2.2.1. Kokybinės tyrimo paradigmos pasirinkimo pagrindimas

Kokybinė tyrimo paradigma buvo pasirinkta dėl to, kad šis metodas labiausiai atitiko mano tyrimo objektą. Tam, kad būtų atsižvelgta į vaiko poreikius skyrybų metu, kad pagalbą vaikui galėtų suteikti ne tik patys tėvai, bet ir kiti vaiko artimoje aplinkoje esantys asmenys, labai svarbu suprasti, ką tuo metu išgyvena vaikas. Geriausias šių išgyvenimų ekspertas – tas, kuris ne tik patyrė šį šeimos gyvenimo įvykį, bet ir, tikėtina, ne kartą prisiminė, apmąstė, suprato ir per savo gyvenimiškos patirties prizmę įvertino, kas vyko tuo metu ir kaip tai pakeitė jo gyvenimą.

2.2.2. Teminės analizės pagal V. Braun ir V. Clarke (2006) metodo pasirinkimas ir jo pristatymas

Aš taikiau teminę analizę pagal Braun ir Clark (2006). Šis metodas suteikia galimybę atskleisti nagrinėjamo fenomeno – buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku bendruosius bruožus, ieškant tyrimo dalyvių pasakojimuose panašumų, išskirti pagrindines temas. Pasak Braun ir Clark (2006) šis metodas gali padėti atrasti nenumatytus dalykus, išžvelgti tai, ko nebuvo tikimasi apie tiriamą fenomeną. Atliekant tyrimą man buvo svarbu ir tai, kad taikant šį metodą duomenis galima interpretuoti ne tik semantiniame, bet ir latentiniame lygmenyje, t.y. atskleidžiama ne tik tai, ką tyrimo dalyvis pasakė žodžiais, bet ir tai, ką jis nutylėjo arba pasakė „tarp eilučių“. Taigi, naudoti šią metodiką pasirinkau norėdama atskleisti gilesnius vidinius suaugusių „skyrybų vaikų“ išgyvenimus. Man buvo įdomu, kokios temos pasikartoja suaugusių asmenų, patyrusių, ką tai reiškia būti išsiskyrusių tėvų vaiku, išgyvenimuose.

2.2.3. Naudoto interviu schema

Duomenims rinkti buvo naudojamas pusiau struktūruotas interviu, pokalbį užfiksuojant audio įrašė. Pusiau struktūruoto interviu metunaudojamas pagrindinis, atveriantis klausimas bei reikalui esant papildomi iš anksto parengti patikslinantys klausimai, kas suteikia galimybę lanksčiau vesti interviu, išsiaiškinti įvairius reiškinių aspektus, giliau analizuoti tiriamą reiškinį ir pan. (Kardelis, 2005). Patikslinantys klausimai buvo parinkti siekiant atskleisti praeities ir dabarties išgyvenimus bei pokyčius. Visų pirma, pačioje pokalbio pradžioje, stengiausi užmegzti ryšį su tyrimo dalyviu, kalbėdama neutraliomis temomis, rūpindamasi, kaip tyrimo dalyvis jaučiasi, ar jam patogiu. Vėliau, prieš įjungiant garso įrašymo įrenginį, pradėdavau interviu sakydama tyrimo dalyviams, kad “šis

interview skirsis nuo kitų - aš kviesiu jus gilintis į savo patirtį”, „man įdomu viskas, kas jums atrodo svarbu, kalbant apie šią patirtį“. Taigi, pusiau struktūruotą interview pasirinkau dėl galimybės lanksčiai ir betarpiškai rinkti duomenis, kas padėtų atskleisti gilesnius suaugusių „skyrybų vaikų“ patirties ypatumus. Pagrindinis atveriantis klausimas buvo: „Papasakokite, ką jums reiškia būti išsiskyrusių tėvų vaiku“, kuris sukūrė tarsi bendrą foną, apie ką kalbėsime, o papildomi paruošti klausimai buvo naudojami labai retai, nes beveik visi pokalbio dalyviai buvo gana reflektyvūs, atvirai ir išsamiai kalbėjo apie savo patirtį. Pokalbio pabaigoje užduodavau klausimą: „Ką gero gavote iš šios, tėvų skyrybų patirties?“, kuris skatino tyrimo dalyvius į savo patirtį pažvelgti iš teigiamos pusės.

2.3. Tyrimo eiga

2.3.1. Tyrimo dalyvių paieška

Tyrimo dalyviai buvo pasirinkti kriterinės atrankos būdu „sniego gniūžtės principu”, kuomet vieni tyrimo dalyviai parekomendavo kitus. Tyrimo dalyvių pradžioje buvo ieškoma per pažįstamus bei įdėjus skelbimą į Facebook asmeninę paskyrą.

2.3.2. Tyrimo laikas ir vieta

Pilotinis interview buvo atliktas 2018 metų žiemą. Pilotinio interview metu buvo pastebėta, kad klausimai per daug konkretūs, kad trūksta atveriančių klausimų, ko pasekmėje pokalbis gavosi per daug formalus, neskatinantis tyrimo dalyvį atsiverti. Taigi, sekantiems interview buvo sugalvotas pagrindinis atveriantis klausimas ir papildomi klausimai naudojami tik prireikus bei nuspręsta interview daryti daug mažiau struktūruotą.

Interview su visais tyrimo dalyviais buvo atlikti 2019 metų vasarą. Iki interview su visais tyrimo dalyviais bendravau telefonu, elektroniniu paštu arba elektroninėmis žinutėmis. Keli interview buvo atlikti privačiame kabinete, kuriuo turėjau galimybę naudotis. Kiti interview tyrimo dalyvių patogumui buvo atlikti jų namuose, iš anksto sudarant sąlygas netrukdomai kalbėtis. Interview vyko tyrimo dalyviams patogiu laiku. Per vieną dieną buvo atliekamas tik vienas interview. Kiekvienas interview truko apie vieną valandą.

2.4. Duomenų apdorojimas

2.4.1. Transkribavimas

Pusiau struktūruoto interviu metu surinkta medžiaga buvo transkribuojama. Daug kartų buvo klausomasi diktofonu įrašyto pokalbio su tyrimo dalyviu ir viskas užrašoma tekstu. Transkribuoti vieną valandos trukmės interviu užtrukdavo apie 8-9 valandas. Transkripcijai naudotas Braun ir Clarke, 2006 rekomenduojamas ortografinis metodas. Transkribuojant buvo perteikiamas ne tik verbalinis pokalbio turinys, bet ir pasižymimos neverbalinės reakcijos, tokios kaip juokas, veido išraiškos, balso tembras, tylą ir pan., kas vėliau, analizuojant duomenis, leido aiškiau suprasti ir pajusti tyrimo dalyvio pateiktą informaciją

2.4.2. Surinktų tyrimo duomenų analizė

Tyrimo duomenis analizavau teminės analizės pagal Braun ir Clarke (2006) metodą. Pasirinkau indukcinę analizės būdą, kuomet yra išlaikoma nežinojimo pozicija, kuomet stengiamasi išgirsti nesitikint kažko konkretaus. Todėl prieš atliekant tyrimą stengiausi kuo mažiau skaityti analizuojama tema, o pradėjus tyrimą bandžiau išsiaiškinti savo sąsajas su tirama tema bei “suskliausti” žinojimą ir “leisti su tyrimo dalyviu į žygį”. Išlaikyti “nežinojimo poziciją” ir suprasti savo nuostatas labai pagelbėjo tyrimo metu rašomas dienoraštis. Žemiau pateikiu keletą ištraukų iš jo:

“Galima sakyti, kad tema apie jausmus pareikalavo daugiausia jėgų ir pastangų, daugiausia susikaupimo ir laiko, nes reikėjo daugybę kartų skaityti iš naujo kiekvieną interviu ir bandyti suprasti ryšį tarp prieštaringų dalyvių jausmų, suprasti, apie kurį jausmą visgi kalbama. Bandžiau tuos jausmus analizuoti ir susisteminti, tiek kiek tai buvo įmanoma. Galiausiai priėjau išvados, kad beveik visi tyrimo dalyviai jautė labai prieštarigus jausmus, labai daug jų, kai kurios labai stiprius, kuomet vieni jausmai prieštarauja kitiems. Taigi, galėjau pajusti tą didžiulę jausmų sumaištį, tą įtampą, kurią, tikėtina, jaučia tėvų skyrybas išgyvenęs asmuo.

Tyrimo dalyviai į skyrybas žiūri paprasčiau, nei aš įsivaizdavau. Pavyzdžiui, klausimas “Kaip tėvų skyrybos paveikė tavo asmenybę” ,į kurį jie atsako tiesiogiai, tiesiog lygindami gyvenimą iki skyrybų ir po skyrybų. Jei po skyrybų pasidarė ramiau ar laisviau, tai žmogus ir sako, kad tapo geriau gyventi, kad jo asmenybei tai neturėjo neigiamo poveikio, nei kad būtų turėję ilgiau abiem tėvams gyvenant kartu ir konfliktuojant. Nėra tos abstrakčios sąvokos “skyrybos”, kaip “baubo”, kuris kažkaip pakenkia. Supratau, kad tai buvo mano išankstinė nuostata, mano pačios

požiūris į skyrybas. Man buvo labai netikėta išgirsti, kaip tyrimo dalyviai paprastai vertina skyrybas, tiesiog siedami jas su gaunamomis ar netenkamomis privilegijomis, lygindami patiriamus teigiamus ir neigiamus jausmus iki ir po skyrybų. Arba, galbūt, kaip tik, tai tėra bandymas nesigilinti į jausmus, ir bandyti gyvenimą analizuoti tik mąstant logiškai. Galbūt, tai vėlgi yra jausmų neigimas.

“Po interviu su Algiu jaučiausi labai pakylėtai. Atrodė, kad interviu labai gerai pavyko, kad kalbėjome labai daug ir „giliai“, kad šis tyrimo dalyvis buvo labai reflektyvus; o be to, ir man tai jau trečias interviu ir jaučiu, kad vis geriau ir geriau sekasi kalbinti tyrimo dalyvius. Kažkaip prisiminiau Samantą, ir tai, kaip jaučiausi po pokalbio su ja. Tuomet atrodė, kad po interviu negavau jokios naudingos informacijos tyrimui, kad viskas, apie ką ji kalbėjo, prieštarauja vienas kitam, ir nebežinau, kuri informacija yra tikra, o kuri klaidinga. Bet vėlgi supratau, kad aš tikiuosi išgirsti kažką konkrečiau, ir tuomet, kai tai išgirstu, jaučiuosi gerai, o kai neišgirstu, jaučiuosi nusivylusi, o turėčiau tiesiog klausytis nesitikint...”

Iš viso teminės analizės metodą sudaro šeši etapai (Braun ir Clarke, 2006), pagal kuriuos ir buvo analizuojami surinkti duomenys:

1. Susipažinimas su tyrimo duomenimis. Daug kartų buvo skaitomas transkribuotas tekstas, pasibraukiamos svarbiausios mintys (teksto ištraukos). Vienu metu buvo skaitoma ir gilinamasi į vieną interviu, „pasineriant“ į jį, bandant kuo aiškiau pajusti tai, ką norėjo pasakyti tyrimo dalyvis.

2. Duomenų kodavimas. Dar kartą buvo skaitomas transkribuotas tekstas bei svarbiausioms teksto ištraukoms suteikiami pavadinimai (kodai), kurie užrašomi pieštuku teksto paraštėje. Šioje dalyje buvo tikrinama, ar nebuvo naudota nukreipiančių klausimų, kurie formuotų temas, mat temos turi atsirasti iš to, ką kalba tyrimo dalyvis pats, savo noru.

3. Temų paieška. Kodai buvo jungiami į pirmines temas (potemes), kurios surašomos ant atskirų lapelių. Tuomet tie lapeliai grupuojami pagal temas, ir temų pavadinimai surašomi viename lape. Vėliau atrenkamos teksto ištraukos (citasos), susijusios su pirminėmis temomis ir patalpinamos šalia temų.

4. Temų peržiūra. Vėl daug kartų buvo peržiūrimos temos ir bandoma grupuoti sudarant temų žemėlapius. Temos grupuojamos ir pergrupuojamos buvo kelis kartus. Peržiūrint ir grupuojant temas, ir siekiant į jas pažvelgti kuo objektyviau, buvo konsultuojamasi su baigiamojo darbo vadove.

5. Temų apibūdinimas. Šiame etape buvo tikslinami temų pavadinimai atsižvelgiant į nagrinėjamą problemą, kad kuo aiškiau atsispindėtų tai, kas perteikiama.

6. Ataskaitos rengimas. Buvo atliekama galutinė atrinktų svarbiausių teksto duomenų, susijusių su tyrimo problema, analizė

2.5. Tyrimo validumas ir patikimumas

Validumas ir patikimumas yra esminiai kiekvieno kokybinio tyrimo aspektai. Šiuo tikslu, dar prieš pradėdama tyrimą, gilinau savo žinias kokybinių tyrimų srityje skaitydama literatūrą šia tema, dalyvavau dr. A. Matulaitės seminare 2018-03-29 - 30 apie teminę analizę bei jos individualiose konsultacijose. Taip pat konsultavosi su savo baigiamojo darbo vadove prof. dr. R. Čepiene.

Validumas ir patikimumas yra ypač svarbūs atliekant kokybinį tyrimą, kai tyrėjo subjektyvios interpretacijos gali užgožti duomenų supratimą (Žydžiūnaitė, 2017), todėl šiuo tikslu tyrimo metu buvo rašomas dienoraštis, kuriame pasižymimos svarbios mintys ir pastebėjimai bei tyrimo metu kilę jausmai, tokiu būdu bandant “suskliausti” savo žinojimą. Siekiant tyrimo validumo, pradžioje buvo atliktas pilotinis tyrimas, siekiant išsiaiškinti ar interviu klausimai parinkti tinkamai, ar jie skatins tyrimo dalyvius atsiverti ir išsamiai atsakyti į tyrimo klausimus.

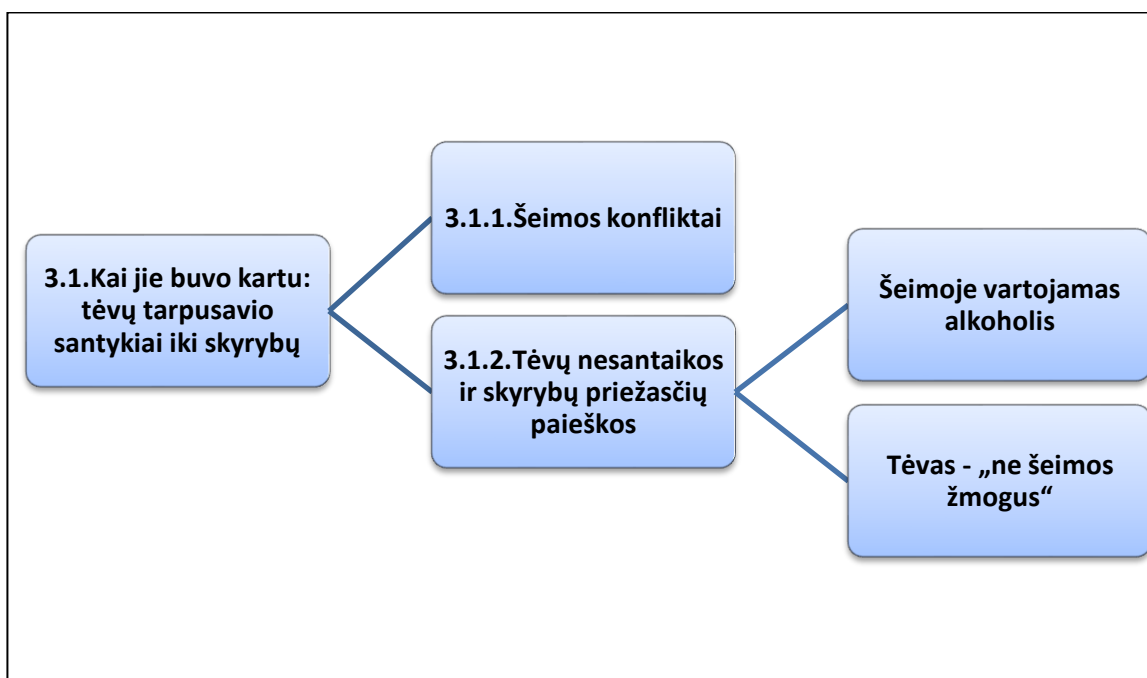
2.6. Etiniai tyrimo principai

Atliekant kokybinį tyrimą itin svarbu laikytis etinių tyrimo principų, nes priešingu atveju gali būti ne tik sumažintas tyrimo rezultatų patikimumas, bet ir pakenkta tyrimo dalyviams. Taigi atliekant kokybinius tyrimus, pirmiausia stengiamasi pasirūpinti tyrimo dalyvio savijauta ir jo gerove (Žydžiūnaitė, 2017). Taigi, šiuo tikslu, pirmiausia buvo gautas tyrimo dalyvių savanoriškas sutikimas dalyvauti tyrime. Vėliau tyrimo dalyviai dar kartą buvo informuoti apie galimybę bet kuriuo tyrimo eigos metu dėl bet kokios priežasties pasitraukti iš tyrimo. Imant interviu buvo stebima, kaip tyrimo dalyviai reaguoja į pateikiamus klausimus ir rūpinamasi, kad jie jaustųsi patogiai. Tyrimo metu buvo užtikrintas tyrimo konfidencialumas bei paaiškinama tyrimo dalyviui, kad surinkti duomenys bus naudojami tik tyrimo tikslams, kad visa asmeninė informacija, kuri galėtų padėti atpažinti tyrimo dalyvį, bus užkoduojama arba pakeičiama, kad visi garso įrašai atlikus tyrimą bus sunaikinti.

3. TYRIMO REZULTATAI

Kaip minėjome tyrimo metodikos skyriuje, interviu su tyrimo dalyviais pradėjome raginimu pamėginti atsakyti į klausimą, ką reiškia būti išsiskyrusių tėvų vaiku. Šis raginimas sukūrė bendrą tolimesnio pokalbio foną, kurį buvo stengiamasi palaikyti. Tačiau dauguma tyrimo dalyvių perklausė tyrėjos, ar jie turėtų papasakoti savo tėvų skyrybų istoriją. Gavę patikinimą, kad jie patys turėtų apsispręsti, kaip galėtų atskleisti savo patirtį, daugiausiai rinkosi pasakojimą apie vaikystėje ar paauglystėje patirtus įvykius bei išgyvenimus, susijusius su tėvų skyrybomis. Šiuose pasakojimuose išskyrėme dominuojančias temas, kurias toliau detaliai atskleisime: 1. *Kai jie buvo kartu: tėvų tarpusavio santykiai iki skyrybų*; 2. *Vaikystė su tėvu/mama ir be jo/jos*; 3. *Gyvenimo pokyčiai ir prieštaringi jausmai po tėvų skyrybų*; 4. *Tada ir dabar: kaip būtų, jeigu būtų...*(1,2,3,4 pav.).

3.1.Kai jie buvo kartu: tėvų tarpusavio santykiai iki skyrybų

1 pav. Pirma tema ir potemės

3.1.1.Šeimos konfliktai

Visi penki tyrimo dalyviai, kurie turėjo gyvenimo šeimoje su abiem tėvais patirties (išskyrus tyrimo dalyvę Eriką, kuri nuo kūdikystės augo tik su mama), pasakojo apie konfliktus šeimoje iki skyrybų.

Judita dalinasi prisiminimais apie tėvų konfliktus iki skyrybų: „... *Jų santykiai buvo įtempti ir man nepatiko, vykdavo konfliktai, aš jai ir sakiau: „Skirkis, mama, skirkis” <...> Taip ir pasakiau. Todėl, kad, nu, nebuvo ramaus gyvenimo. Man kaip vaikui, jai kaip žmonai, mamai. D.: Tai ir tau nebuvo ramu su tėčiu? J.: Ne. Todėl, kad pastoviai konfliktuodavo su mama, man tai keldavo stresą, pastoviai, ir man tai nepatiko...” (Judita, 7).*

Samanta pasakoja apie konfliktus ir tarp tėvų, ir tarp mamos bei močiutės: „*Ta močiutė, žinai, pergyveno. Čia pareini, čia triukšmas, čia jos barasi, pykstasi, <...> tokie tie dalykai. Tas tėvas, vat, gerdavo, negerai, matai. Kad ta mama su kavalieriais eina, tik vėliau jau suvokiau, kai didesnė buvau ...*“ (Samanta, 276).

Rokui teko patirti ne tik tėvų konfliktus, bet ir tėvo smurtą: „*Eigoje išlindo daug visokių dalykų ir man jis (tėvas) pradėjo nebepatikti. Agresijos, prievartos ir taip toliau [atsidūsta] D.: Agresija, prievarta prieš tave ar prieš mamą? R.: Aaa... [taria lėtai] Ir prieš mane, ir prieš mamą [ištaria greitai]. <...> Kadangi jis, sakau, labai griežtas buvo, kad net bijodavau... jo, net bijodavau namie šiaip būt... Man nejauku, nes aš žinau, kad kažkas ne taip, man nukris kažkas iš rankų, kažką ten ne taip lėkštę išplausiu, ar kažką padarysiu, bus šaukiama, bus rėkiama. <...> Nebuvo saugu... Ten ir tą... mamą verkiančią ten matyti... žinai, irgi, gero nedaug... O tas jo nuolankumas, tas bandymas vėl susigrąžinti tą vadinamą šeimą po daugybės bandymų išsiskirti, tai neįtikindavo manęs. <...> Pas juos ten būdavo bangavimai... Jeigu vėl savaitė kokia geresnė ten... gal dar pozityvių kažkokių dalykų, tai... Jo dar tie nuotaikų svyravimai... Kai vaikas esi, tai pas tave banguoja ten viskas“ (Rokas, 32; 357; 432).*

Arūnas teigia konfliktų pats nepatyręs, nes tėvai nuolat būdavo atskirai, tačiau iš tėvų atsiliepimų apie vienas kitą supratęs, kad santykiai tarp jų labai priešiški: „*Jei aš būčiau ko nors klausęs – jie viens apie kitą amžinai... Iš motinos pusės buvo, kad „jis antrą dieną ant dviračio ir pas draugų“, iš tėvo pusės irgi tas pats - „kas ji per moteris...“ <...> Nu, jie viens ant kito pylė šūdą ant galvos ir viskas. Labai neigiamai“ (Arūnas, 324).*

Algis sužinojęs apie tėvų konfliktus iš mamos pasakojimų: „*Aš iš mamos pusės, pavyzdžiui, kiek suprantu, kiek pasakojo apie jų santykius, jie buvo gan sunkoki, nes jų charakteriai yra, buvo visiškai vienodi, nu, ir jie nenusileisdavo viens kitam.<...> Jie arba bando kompromisą priimti, arba viens ant kito lipo, ir tada... ne kažką gaudavosi ...*“ (Algis, 108).

Penki tyrimo dalyviai dalinasi prisiminimais apie šeimoje patiriamą įtampą, kurią keldavo ganėtinai dažni konfliktai šeimoje. Įdomu tai, kad tyrimo dalyvė Erika, kuri nuo gimimo gyveno tik su mama, gyvenimą su abiem tėvais įsivaizdavo geresnį ir įdomesnį, nei vien su mama, tačiau realybėje jai neteko nieko panašaus patirti.

3.1.2. Tėvų nesantaikos ir skyrybų priežasčių paieškos

Šeimoje vartojamas alkoholis. Galima buvo nuspėti, kad tyrimo dalyvių patirtyje šalia nedarnių tėvų santykių ir konfliktų būta alkoholio vartojimo problemų. Keturi iš šešių tyrimo dalyvių užsiminė, kad vienas iš tėvų dažnai jį vartodavo arba net turėjo priklausomybės problemų.

Arūnas dalinasi skaudžiais savo vaikystės prisiminimais apie tai: „*Mama... kol gyvenom [pamini vietovę], ji pas kaimyną pirmam aukšte gerdavo... Diena iš dienos, diena iš dienos...*“ (Arūnas, 20). Juditos šeimoje ši problema nebuvo tokia stipri, tačiau panašu, kad irgi darė įtaką tarpusavio santykiams: „*Problema gal būdavo... tėtis nebuvo alkoholikas, bet jisai mėgdavo... pavakaroti... <...> Nežinau, kaip mama tą išgyveno, man tai kėlė tikrai tiek diskomfortą, kiek jisai darydavo tą betvarkę grįžęs išgėręs <...> Būdavo ramūs laikotarpiai... Kai... Jisai toks žmogus iš tikrųjų būdavo... mėgdavo tvarką, jisai tvarkydavo ten tą butą, pats parketą dėjo, ta prasme, turėjo geras rankas, virtuvėj mėgdavo gaminti valgyti, jis toks būdavo. Bet, vat, būdavo ir kita jo tokia pusė, tokia, nu, kaltinu alkoholį...*“ (Judita, 27, 37).

Apie alkoholio vartojimą šeimoje užsimena ir Samanta bei Rokas: „*Tėvas išgeriantis buvo... Visą laik išgeriantis. Ir su ta mama tuo draugavimo laikotarpiu. <...> Kad jo ir iki tol kaip nebuvo. Tai žiūrėk jis išeis į miestą pasipuošęs, ir, žiūrėk grįš visas girtas. Ar kažkur rasi pakeleį... ar ten kaimynai sakys, kad jūs eikit parsiveskit... Nieko gero ir nebūdavo...*“ (Samanta, 118). „*<...> Alkoholis be to būdavo vartojamas (tėvo). Tai ir tas prisidėjo...*“ (Rokas, 321).

Visi šie tyrimo dalyviai mano, kad vieno iš tėvų per dažnai vartojamas alkoholis taip pat galėjo prisidėti prie šeimos iširimo.

Tėvas - „ne šeimos žmogus“. Prisimindami tėvų tarpusavio santykių problemas tyrimo dalyviai bandė analizuoti tėvų šeimos vaidmenis. Daugiausiai dėmesio buvo skirta tėvo elgesiui ir būdo bruožams.

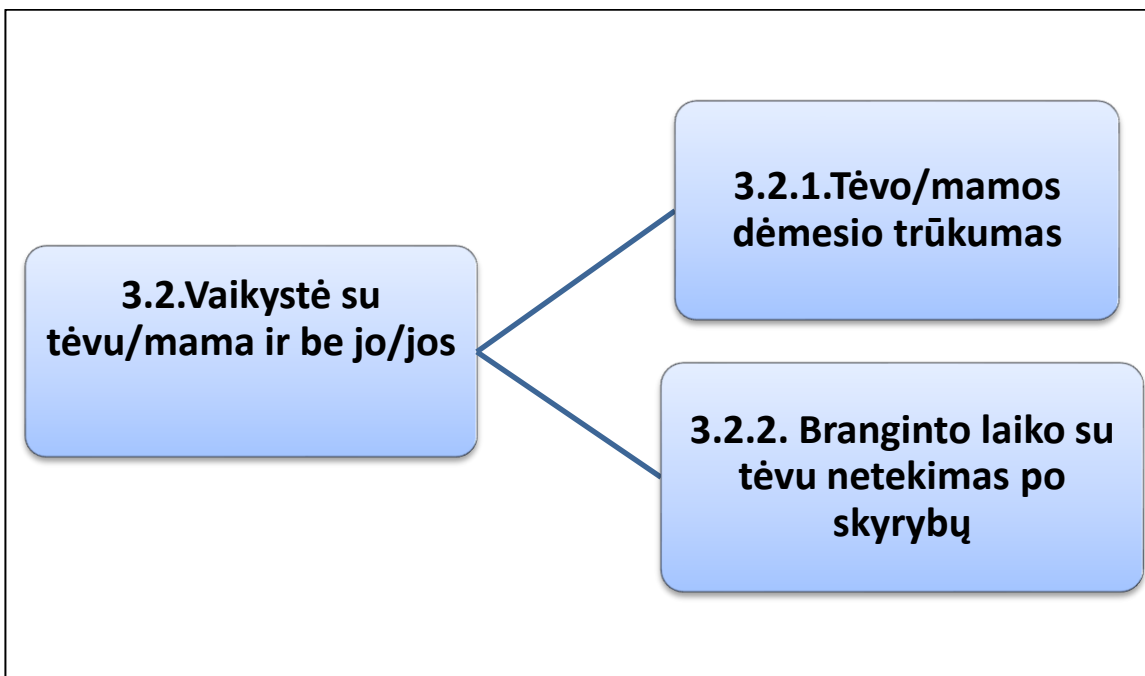
Erikos ir Algio pasakojimai panašūs tuo, kad jie abu savo tėvą apibūdina kaip „ne šeimos žmogų“: „*<...> Jisai nebuvo žmogus sutvertas šeimai... Tiesiog... O mano mama sake „tiesiog ištekėjau...“* (Erika, 32). „*Nu, ... tos pačios problemas su jo charakteriu... Nes jisai... jisai nėra šeimos žmogus... Jisai stengiasi, rūpinasi, tik gal jisai tą rūpestį kitaip supranta... Bet jis... sunku kažką ir sakyti, smerkti jį... Tiesiog jis visą gyvenimą, nuo pat vaikystės, kai jisai nežino, kas yra šeima...*“ (Algis, 627).

Panaši situacija atsiskleidžia Arūno vaikystės istorijoje: „*Kiek girdėjau pasakojimų, tėvas antrą vedybų dieną... vieną dieną susituokė, kitą dieną sėdo ant dviračio ir išvažiavo pas draugų. Taip ir prasidėjo jų vedybinis gyvenimas. <...> Nu... tėtis... ar taip ar taip nebūdavo (namie)*“ (Arūnas, 214;372).

Juditos pasakojime išgirstame ne tėvo nebuvimo, o savotiško jo atsiribojimo nuo šeimos situaciją: “<...> jeigu mes kažkur eidavom, nu, į svečius, kad bele kur mes išeinam, visa laiką tėčio rankos kišenėse, kelnėse, o aš einu su mama. <...> Ir man nebūdavo to tokio, žinai, kad vyras eina šalia žmonos ar apsikabinęs, ar žmona į parankę įsikabinus... Aš... gal taip ir būdavo kažkada, bet man, kaip vaikui, nėra to užsifiksavę“ (Judita, 50).

Išanalizavus pirmąją temą matome, kad beveik visi tyrimo dalyviai iki tėvų skyrybų gyveno nedarnioje šeimoje, patyrė tėvų konfliktus, kurie arba buvo atviri ir gąsdinantys, arba slepiami nuo vaikų, tačiau vis tiek juntami. Jau suaugę tyrimo dalyviai bandė ieškoti savo tėvų santykių problemų priežasčių, ir kaip dvi pagrindines įvardijo - vieno arba abiejų tėvų vartojamą alkoholį, kuris dalyvių manymu, taip pat prisidėjo prie problemų šeimoje, o galbūt net ir paskatino šeimos iširimą. Galime pastebėti, kad tyrimo dalyviai labiausiai buvo linkę analizuoti po skyrybų kartu nebegyvenusio tėvo būdo bruožus, ir būtent jį kaltinti dėl šeimos problemų, pavadindami tėvą tiesiog “ne šeimos žmogumi”. Taigi, šie tyrimo dalyviai, dalindamiesi savo prisiminimais apie gyvenimą iki tėvų skyrybų, mini, kad arba jie patys juto tėvo atsiribojimą nuo šeimos, arba girdėjo tai iš mamos ar kitų artimųjų pasakojimų.

3.2. Vaikystė su tėvu/mama ir be jo/jos

2 pav. Antra tema ir potemės

3.2.1. Tėvo/mamos dėmesio trūkumas

Apie tėvo, mamos arba jų abiejų nedalyvavimą šeimos gyvenime jau iki tėvų skyrybų minėjo dauguma tyrimo dalyvių. Tėvo arba mamos visai nebūdavo namie, arba jie būdavo, bet rodydavo nepakankamai dėmesio. Algis pasakoja: „*Kaip čia buvo...Aš tečio išvis nelabai atsimenu, kad jis būtų, nes jisai pastoviai išvažiuodavo dirbt... <...> Jisai nelabai namuose būdavo. Ir tos jų skyrybos... nu, man nebuvo tokio, kad labai didelis šokas ar kažkaip“ ...<...> D. Mažai tėtis būdavo. Bet vis tiek būdavo grįždavo kažkiek? A. Aš to neprisimenu, bet žinau, kad jisai daug gastroliuodavo, tai jo nebūdavo, po to pradėjo į užsienį išvažiuot, jo nebūdavo, išsiskyrė - vis tiek nėra, <...> D. O gastroliuodavo...tai čia ką reiškia? A: [Atsidūsta] Iš pasakojimo kiek supratau, tai jisai, vat, dažnai į klubus visokius vaikščiodavo...“ (Algis, 7;10;423).*

Panaši situacija atsiskleidžia Arūno ir Samantos vaikystės istorijose: „*Tėvo nebuvo beveik niekad namuose... Brolis turėjo už Vilniaus lentpjūvę, jis išvažiuodavo ten dirbti... Ir... kelis mėnesius išbūdavo“* (Arūnas, 17). „*Nu aš net nepasakyčiau, kad kartu...Tėvas antram aukšte, mama pirmam. Tam pačiam name, bet atskirai. O pačioj pabaigoj tas tėvas, ar jis būdavo kur išvažiavęs, nes jo jau nebebūdavo...“* (Samanta, 127).

Judita pasakoja, kad nesulaukdavo daug tėčio dėmesio, nors ir leisdavo laiką kartu su visa šeima. Ji atskleidžia, kaip tikėdavosi, kad tėtis skirtų laiko ir dėmesio asmeniškai jai: „*Nu, į pliažą visi (einame), nu tai taip, bet tai aš jau neskaitau to tokio, kai žinai... skiria dėmesį tiktai tau. D. Asmeniškai... J.: Jo. Kad sakytų „Nu, dukryt, einam į biblioteką, išrinksiu gerą knygą, pasaką paskaityt...[nusijuokia] tiktai dviese, su tavim <...> Jeigu būtų tokia ideali šeima buvusi, <...> jeigu tikriausiai būčiau gavusi pakankamai dėmesio iš tėvo ir supratusi, kad tos skyrybos atims dalį to dėmesio, <...> aš tada būčiau išgyvenusi“* (Judita, 101; 218).

Įdomu tai, kad keli tyrimo dalyviai tėvo dėmesį po skyrybų tiesiogiai susieja su finansine parama. Tai galime girdėti Juditos pasakojime, be to, matyti, kad tėvo dėmesio jai trūko ir po skyrybų: „*Tėtis, tai kad jis būtų paklauses, „gal tau kažko reikia“, ar dar kažką ten...Ne. Taip nebuvo ir aš, kadangi jaučiausi nuo jo tokia nepriklausoma, aš tiesiog susitikdavau, „Labas, čia kaip, čia ką“, pasišnekėdavom, dar kažką...<...> ne piniguose esmė yra, ar tave ten išlaiko ar neišlaiko, ten kažką duoda, bet tas dėmesys...“*(Judita, 74).

Erika, taip pat teigia, kad nors po skyrybų tėvas sąžiningai mokėjo alimentus, tačiau ji vis tiek nejautė, kad tai yra rūpinimasis: „*Nu, iš principo mama buvo prisiteisus alimentus ir jis tiesiog sutiko mokėti... Jo finansinė pagalba tokia ir buvo, kad jisai mokėjo alimentus... Kadangi tai buvo pradinių klasių mokytojas, gerai uždirbo, tai mamai iš tos pusės, kai jinai viena pati realiai mumis*

išlaikė, neblogai visai buvo, kad šita finansinė parama buvo...<...> Nes ta finansinė pagalba, čia nėra faktas, kad jis čia rūpinosi...“ (Erika, 81; 426).

Samanta panašiai kaip Judita ir Erika susieja finansus su jausmais. Ji teigia, kad nors mama po skyrybų ir padėdavo materialiai, tačiau ji užsimena, kad niekad nesakė, kad ją myli. Panašu, kad Samantai tai buvo svarbiau nei finansinė parama: *„Aš nežinau, kaip ta pinigine prasme, gal ta mama kažkiek ir padėdavo...Nes kai ji su tuo X gyveno, ji tų pinigų turėdavo... Ji, pavyzdžiui, tais laikais sakydavo: išplauk trobą, gausi 3 rublius. Tai čia tais laikais buvo dideli pinigai...Tai ji lyg ir rūpindavosi mumis... Bet, kad sakytų „aš tave myliu“, tai to nebuvo“ (Samanta, 145).*

Taigi, keturi tyrimo dalyviai savo vaikystės prisiminimuose dalijasi mintimis, kad dar iki tėvų skyrybų jie pajuto menką arba visišką vieno iš tėvų nedalyvavimą šeimos gyvenime arba jo atsiribojimą, dėmesio trūkumą. Šiais faktais dalijamasi be ypatingo kartėlio, apgailestavimo ar pykčio. Galima manyti, kad būdami vaikais jie priėmė tai kaip duotybę – tiesiog dažniausiai tėvo nebūdavo ir atrodė, kad kitaip ir negali būti. Atvirksčiai, žymiai daugiau nuoskaudos jaučiasi kalbant apie tėvo rūpinimąsi po skyrybų. Vieniems finansinė parama iš tėvo ar mamos reiškė rūpinimąsi jais, arba atvirksčiai, tyrimo dalyviai pabrėžė, kad finansinė parama nereiskia rūpinimosi, tačiau akivaizdu, visi jie laukė bent kokio dėmesio iš tėvo, tačiau jautėsi jo negavę pakankamai.

3.2.2. Branginto laiko su tėvu netekimas po skyrybų

Laikas, praleistas kartu su tėvu ir pramogos su juo iki skyrybų buvo svarbu visiems šešiams tyrimo dalyviams be išimties. Dalyviai prisiminė arba gerai kartu su tėvu praleistą laiką, pramogas, arba jų nebuvimą. Tačiau visi kalbėjo apie tai, kad šis aspektas jiems buvo labai svarbus. Erika, kurios tėvas jos gyvenime išvis nedalyvavo, nes tėvai išsiskyrė prieš jai gimstant, minėjo kad būtų norėjusi kartu su tėvu leisti laiką, pramogauti: *„Visad galvodavau apie tą tėtį, kuris yra realiai, bet nėra mūsų šeimoj, kad padėtų ruošti namų darbus, kad pabūtų su manim, gal leistų kartu laiką, kad kažkur eitumėm, kažką veiktumėm, kad skirtų nu to dėmesio...“.* Erika pasakoja apie tai, kaip leisdavo laiką su patėviu, kaip pramogaudavo ir kaip jai tai buvo svarbu. Dabar ji įsivaizduoja, jog tokia turėjo būti tėvo funkcija šeimoje: *„O kai paskui atsirado pas mamą antras tas vyras, ne tėtis, nu, bet vis tiek kaip ir...tai jisai kažkaip ir užpildydavo <...> ir su mumis būdavo, ir maudytis nuvešdavo vasarą...Toksai jisai...nu, geras buvo žmogus...<...> Jisai ir užpildė va tuos...Namų darbų ruošti nepadėdavo, nes man jau neberekėdavo padėti, bet vis tiek...pabūdavo, kažką veiktavom kartu mes...Jis važiavo į užsienį dirbt, tai mes po to važiuodavom į Akropolį...nu vat toks, apsipirkt...kažką nupirkdavo...Nu vat tokių pramogų“ (Erika, 225;229).*

Judita iš visos vaikystės turi tik vieną, tačiau matyti, kad jai labai svarbų prisiminimą, kuomet kartu su tėčiu, dviese leido laiką: „*Aš atsimenu, bet tikriausia... aš buvau... darželinukė... kažkuri tai grupė... kad mane išsivedė tėtis... išėjom dviese žiemą ir susitikom su jo draugu. Draugas irgi buvo su dukra, man rodos... Ir nuėjom į kavinę. O iš kavinės mes nuėjom pas tą draugą į namus, į ledainę kažkur čia, bet neatsimenu <...> žinok, kaip per miglą visas tas vaizdas. Tai vat. Tai čia išėjimas su tėčiu“ (Judita, 91).*

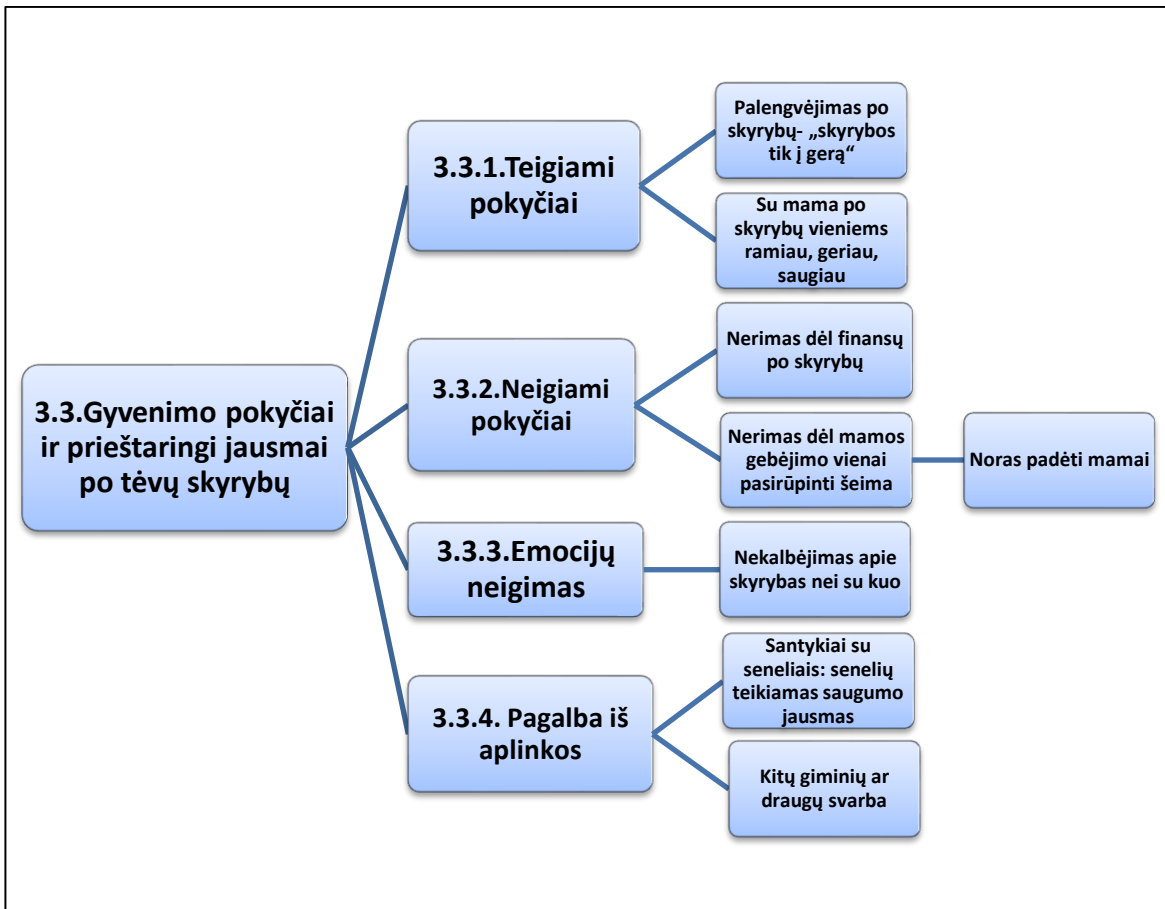
Arūnas pasakoja, kad su tėvu praleisdavo labai mažai laiko, nors visada tikėjosi ir laukė: „*Nu būdavo vis pažadai, kad va kitą kartą važiuos ir mane pasiims... Atsibundi ryte- nebėra... Vieną kart buvo išsivežęs kartu ir viskas. Tokie atsiminimai. Gal tas šiek tiek geresnis atsiminimas. Vienas vienintelis. Ir viskas. Iš visos vaikystės. D. Mhm... Ir kaip jūs tada praleidot ten laiką? A. Jis dirbo visą laiką... O aš buvau kartu su jo brolio vaikais. Bet vis tiek buvo gerai, kad pasiėmė“ (Arūnas,230).*

Algis, atvirkščiai, su malonumu prisimena su tėvu kartu praleistą laiką bei pramogas: „*Jis kai grįždavo, būdavo kur nors nueidavom, nuvažiuodavom, kažką visą laiką nuveikdavom. <...> Būdavo šiaip smagu... Būdavo smagu, kad mama sako, nu va tetis grįš, aš jau žinodavau, kažkur važiuosim, kažkas bus, kažką darysim... D. Ai tai jau laukdavai tų pramogų? A. Jo. Laukdavau ir pramogų, arba žinodavau, kad jeigu grįš, kažką parveš“ (Algis, 16;64).*

Samanta taip pat, kaip ir Algis, prisimena laiką kartu su visa šeima: „*Aš labai daug kažko neatsimenu... Žinau, kad leisdavom kartu laiką. Tėvas turėjo mašiną. Važiuodavom pas tėvo brolių, pas tėvų draugus tokius į svečius...“ (Samanta,130). Rokas taip pat pasakoja, kad pasiilgdavo pramogų su tėčiu: „*Tiktai kad pasiilgsi ten sakykim pramogų kažkokių, ar ten pafinansavimo kažkokio, ar pagyrų, kur iš tėvo labai malonu išgirst“ (Rokas, 89).**

Apžvelgę antrąją temą matome, kad dauguma tyrimo dalyvių dar iki tėvų skyrybų juto tėvo arba mamos dėmesio trūkumą, nors labai jo troško. Iš tyrimo dalyvių pasakojimų matyti, kad būtent laikas, praleistas kartu pramogaujant jiems reiškė šį dėmesį. Panašu, kad laisvalaikis su tėvu tyrimo dalyviams reiškė dėmesį, kuris būdavo skiriamas jiems asmeniškai. Net ir po tėvų skyrybų, tyrimo dalyviai labiausiai pasigedavo laiko, praleisto kartu su tėvu.

3.3. Gyvenimo pokyčiai ir prieštaringi jausmai po tėvų skyrybų

3 pav. Trečia tema ir potemės

3.3.1. Teigiami pokyčiai

Palengvėjimas po skyrybų - „skyrybos tik į gerą“. Dauguma tyrimo dalyvių atskleidė, kad po tėvų skyrybų arba niekas nepasikeitė arba gyvenimas tapo geresnis. Judita pasakoja, kad tėvų skyrybos didelės įtakos jos savijautai neturėjo, o dėl tėvo keliamų konfliktų gyvenant kartu, skyrybos buvo netgi gera išeitis: „*O dėl tų skyrybų...<...> nu kas, likau aš viena su mama, tau prasideda paauglystė, viskas. Tau jau rūpi draugai, visokie išėjimai, kitoks bendravimas. Tėvai...<...> nebe tiek atrodo svarbūs <...> Tai dėl to (dėl skyrybų) man reikėjo keisti kažkada mokyklą... Aš susiradau naujų draugų, <...> viskas tik į gerą. <...> Žinai, kaip sako kiti, “man jūsų skyrybos sugriovė gyvenimą”, nu man nieko...nieko...nežinau.<...> Bet kadangi aš suvokiau, kad <...> man reikės, aš nuvažiuosiu pas jį, į svečius, ne jokia ne tragedija. Niekas į mėnulį neišskrenda, visi pasilieka žemėj. <...> tai man buvo tiktai džiaugsmas, kad jie skiriasi ir kad man*

nebebus tų vakarų, kai reikia laukti, kada tėtis grįš išgėręs ir kada prasidės vėl tie...nesantaikos priepuoliai <...> pas mane viskas vėliau buvo labai gerai.<...> Manau, kad visiems į gerą. Nes ten ne gyvenimas buvo (iki skyrybų), taip negali būti“ (Judita, 31;120;172;189; 214).

Arūnas labai aiškiai pasako, kad gyvenimas po tėvų skyrybų jam labai palengvėjo: „*Jeį kažkas ne taip, visad yra žmogus, kuriam rūpi, ar senelė, ar teta... Nebūsi apšauktas už tai, kad apsiverkei, kad viens palikai namie, nebūsi apšauktas už tai, kad nuėjai į pirmą aukštą ieškot, kokio velnio tu su tuo diedu gėrei eilinį kart... Geryn viskas ėjo... <...> Oi...[nusiųjuokia] tikriausiai laimingiausia diena buvo gyvenime kai pasakė, kad viskas... <...> Visų pirma tai didelis palengvėjimas... Milžiniškas palengvėjimas... Gal man pačiam nebuvo taip prastai, tiesiog... brolis... Visą vaikystę, visi vaikystės atsiminimai – verkiantis brolis. Ir mama, kuri pirmam aukšte geria [sarkastiškai nusiųjuokia] <...> Nebereikės daugiau eit į tas landynes, nebereikės klausytis kaip brolis verkia dieną naktį...<...> Ir kaip motinai nusispjaut...“ (Arūnas, 169; 352; 372).*

Tą patį pasakoja ir Rokas: „*Dar manau, kad jos (skyrybos) per vėlai įvyko. <...> Neteko mums ten nei badauti, nei ten kažko pasigesti (po skyrybų)... Mums ta... ta laisvė, ta ramuma, tas nesmurtas, tas negriežtumas, mums čia buvo, aš nežinau, ... geriausia dovana gyvenime <...> Atsimenu, kad aš svajojau, kada jie išsiskirs“ (Rokas, 370; 426).*

Samanta, kuri po tėvų skyrybų liko gyventi su močiute, pasakoja, kad neteko labai pergyventi dėl tėvų skyrybų, ir netgi atvirkščiai, jos gyvenimas tapo ramesnis: „*Ir tos skyrybos... Nu, kaip vaikas kai buvai, tai taip į galvą ir neėmei...<...> Nepasakyčiau, kad labai pergyvenau... dėl kažko..., jaudinaus, ar ką nors galvojau...<...> Tų tokių pergyvenimų, kai pagalvoji, tai nelabai ir buvo... <...> Ir aš kiek atsimenu tokių kažkokių labai didelių išgyvenimų kaip ir neturėjom...<...> Paskiau, tos mamos kai nebūdavo, būdavo ramiau...<...> D: O tai pabandykim įsivaizduoti, o kaip būtų buvę jei jie būtų neišsiskyrę? S. Dar blogiau būtų buvę... <...> Tėvas po skyrybų nebegėrė. <...> Išvažiavo jis ir nebegėrė. (Samanta, 31;66;122; 179).*

Algis, kuriam neteko patirti labai daug konfliktų šeimoje, nes tėvai bandė nekonfliktuoti vaikų akivaizdoje, pasakoja, kad gyvenimas po skyrybų nepasikeitė, ir atvirkščiai, jei tėvai būtų likę kartu, Algis mano, kad būtų buvę blogiau jiems visiems: „*Nes tas pats ratas būdavo. Karts nuo karto atvažiuodavo, kažką nuveikdavom su juo, vėl išvažiuodavo. Tai.. .ar prieš, ar po skyrybų... tas pats <...> sunku pasakyti, nes jie abu tokie karštakošiai...<...> pradeda abudu kovoti... Kiek tai būtų pasireiškę mums su sese – sunku pasakyt... Kadangi jie visa laiką slėpė tą... Aš manau būtų buvę jiems sunkiau, ne mums... <...> Bet manau, jei jie būtų pasilikę, tas būtų pradėjęs vėliau eiti ant mūsų... mes pradėtume jausti... nuo tam tikro amžiaus, kai mes pradėtume suprasti, kas čia vyksta. Tada jau irgi gal būtų ir mums ne kažką... Dabar kadangi jie išsiskyrė, jie abu nori mums gero. Ir gavosi taip, kad mes visa laiką tokie vien gerom emocijom, viskas gerai...“ (Algis, 161; 580). Visi*

penki tyrimo dalyviai papasakojo, kad jų gyvenimas, jų kasdienybė po skyrybų arba nepasikeitė (Algis), arba tapo ramiau (Judita, Rokas, Arūnas, Samanta). Akivaizdu, kad apie tai nekalbėjo tyrimo dalyvė Erika, kuri neturėjo gyvenimo kartu su tėvu patirties, taigi neturėjo su kuo palyginti.

Su mama po skyrybų vieniems ramiau, geriau, saugiau. Dauguma tyrimo dalyvių minėjo, kad po skyrybų, likus gyventi su mama tapo ramiau, saugiau, laisviau. Apie tai neužsiminė tik ta tyrimo dalyvė, kuri neturėjo gyvenimo su abiem tėvais patirties, kuri nuo gimimo gyveno tik su mama.

Judita atskleidžia, kad po tėvų skyrybų, kaip ji ir tikėjosi prieš skyrybas, namuose tapo ramiau: „<...> ir aš galvojau, kad <...> viena būdama su mama gyvensiu daug ramiau, negu trise. <...> Nes mama mane labai atsakingai augino, ta prasme, kad gyvenau pritekliuje, man nieko netrūko...<...> Vėliau su mama ramiai gyvenom sau. Apsikabinusios, šiltai, smagiai“. (Judita, 15;188).

Algis pasakoja, kad mama būdavo atlaidesnė nei tėtis, taigi su ja netekdavo patirti įtampos santykiuose: „Mama pavyzdžiui... jin į viską kažkaip atlaidžiau žiūrėdavo taip... Jei kažką ir padarydavau, kažką ne taip, ir mes pasišnekėdavom, jinai pasakydavo. Tetis mano labai pedantiškas. <...> Aš jam sakau, kad galiu kitaip padaryti ir bus vis tiek tas pats rezultatas... “Ne, aš taip darau, turi visi taip daryt“. Ir su tuo labai būdavo sunku... Su mama būdavo kitaip“. (Algis, 82; 123).

Rokas taip pat atskleidžia, kad po skyrybų tapo ramiau: „Pradingo baimės jausmas, žinojau, kad nebegresia joks pavojus, nieks manęs nebemuš greičiausiai čia... <...> Net neįprasta, kaip taip gali būti ramu [nusijuokia]“ (Rokas, 112; 203).

Taigi visi tyrimo dalyviai, kurie turėjo gyvenimo kartu su abiem tėvais patirties, teigė, kad po skyrybų jų gyvenimas pagerėjo. Dauguma tyrimo dalyvių užsiminė, kad likę gyventi vieni su mama jie jautėsi ramiau ir saugiau. Tai galima paaiškinti tuo, kad visi penki minėti tyrimo dalyviai iki skyrybų gyveno konfliktiškose šeimose, taigi natūralu, kad nebelikus konfliktiškos šeimos, gyventi tapo ramiau.

3.3.2. Neigiami pokyčiai

Nerimas dėl finansų po skyrybų. Nepaisant to, kad prieš tai tyrimo dalyviai užsiminė, kad po skyrybų jų gyvenimas tapo ramesnis, visgi panašu, kad jiems teko patirti ir nerimo. Dauguma tyrimo dalyvių atskleidė, kad po skyrybų jų šeima susidūrė su finansiniais sunkumais ir iš to kylančiu nerimo jausmu.

Algis pasakoja apie po skyrybų šeimą užklupusius finansinius sunkumus bei savo nerimą dėl to: „<...> kiek pasakojo mama, tai ir finansiškai būdavo labai sunku...<...> dėl visų finansinių dalykų, ten alimentų ir visokių, kažkada girdėjau, kad jie (tėvai) pykosi <...> arba pavyzdžiui aš norėdavau kažkur išeiti, sakydavo, kad “Algi, negali, dabar yra su finansais taip ir taip...” Aš irgi tą priimdavau kažkaip, kad “...nu, nėra tų pinigų ir nereikia”. <...> tada pradėjau suprasti, kiek visko daug reikia, kad galėtum išgyvent tam bute...<...> irgi atsirado to nerimo... Ten per daug nebūdavo... Nes visą laik lauke ar dar kažkur būdavom...” (Algis, 194; 211; 272; 490;529).

Samanta dalinasi prisiminimais, kaip po skyrybų buvo sunku finansiškai: „O paskui mes kažkaip... gana sunkiai gyvenom su ta močiute... Aš nežinau, kiek ta mama padėjo tai močiutei, bet... bet gyvenom sunkiai. Buvo toks laikotarpis, kad aš eidavau į mokyklą iki pietų su vienais batais, su tais pačiais batais močiutė po pietų eidavo į miestą. <...> Tai tas kažkoks nepriteklius buvo... Bet tais laikais tiek ir tereikėjo... kiek turėjom, tiek užteko... Pavalgę buvom, apsirengę irgi daugmaž, sakykim...“. Be to Samanta atskleidžia jaučianti pyktį tėvui ir kaltinanti jį dėl to, kad jis po skyrybų neberėmė finansiškai: „Dar tie visi turtiniai dalykai... Kaip kad tėvas atsisakė to turto ir numetė visą vaikų atsakomybę motinai... Sakykim, kas liečia vaikus, juos išlaikyti, į mokslus išleisti... Nes jis jokiais pinigais nerėmė“. (Samanta, 145; 325; 344).

Rokas taip pat pasakoja nerimavęs dėl finansų po tėvų skyrybų: „<...> žinau, kad su broliu turim padėt va tai mamai vienaip ar kitaip pagal galimybes, nes... visi finansai lieka tik jai ten... [tyli] <...> tikėjom, kad, va, mamai pavyks darbą galbūt susirasti, tai užtikrins finansus, stabilumą kažkokį“ (Rokas, 114;124).

Arūnas, panašu, jaučiasi dėkingas tėvui už tai, kad jis po skyrybų sąžiningai mokėjo alimentus, ir panašu, kad tai jam padėjo išvengti nerimo: „<...> pradėjo dirbt geram darbe, dėl to buvo geri alimentai, nes jo alga buvo didelė. Tais laikais tai buvo milžiniški pinigai. <...> ir jis sąžiningai mokėjo. Tie pinigai pravertė“ (Arūnas, 235).

Kaip matyti iš dalyvių pasakojimų, finansai po skyrybų buvo svarbūs daugumai tyrimo dalyviams. Tyrimo dalyviai dalinosi tuo, kaip buvo sunku mamai ar močiutei (tam, kuris liko rūpintis vaikais) neturint pakankamai pinigų, ir kad tai sukeldavo jiems nerimą. Ir atvirkščiai, jaučiant išėjusio iš namų tėvo finansinę paramą, būdavo saugiau.

Nerimas dėl mamos gebėjimo vienai pasirūpinti šeima. Nerimauti tyrimo dalyviams tekdavo ne tik dėl finansinių sunkumų. Trys tyrimo dalyviai pasidalino savo mintimis, kuomet galvodavo, kad po skyrybų mamai vienai pačiai per sunku pasirūpinti šeima. Algis sako, kad jei tėvas būtų buvęs šalia, jis būtų padėjęs mamai: „Gal jei būtų gyvenę kartu, gal mamai būtų lengviau <...> D. O kuo mamai lengviau būtų? A. Pavyzdžiui tiek ir mumis prižiūrėti, tiek ten sesė būtų, nes

sesė vis tiek maža buvo, mamai dirbt reikėjo... Tai kad ir aš, nu... po mokyklos pasilikdavau, su sese visą laiką pabūdavau“ (Algis, 256).

Rokas atskleidžia jautęs, kad mama nepajėgi viena pati pasirūpinti šeima, kad tam reikalingas ir tėvas: „*Nu nenori tu likt vienas su mama ir su broliu, vis tiek kad ir kaip ten bebūtų... D. O kodėl nenorėjai likti vienas su mama ir su broliu? R. Nes man atrodo, kad per silpna mama, kad galėtų va..., kad viskas būtų gerai... kad galėtų šeima būt, nes tėvas nu vis tiek nu jis vyras, jisai apkamšo tuos visus tokius dalykus reikalingus, ir dėmesio duoda, ir užimtumo duoda papildomo...“ (Rokas, 19).*

Erika, taip pat dalinasi mintimis, kad jei šeimoje būtų buvęs tėtis, tiek mamai, tiek jai pačiai gyvenimas būtų buvęs lengvesnis: „*Ir apskritai, gal kad jei mamai būtų buvęs šalia žmogus į kurį ji būtų galėjus atsiremt, mamai būtų buvę lengviau, ir nebūtų buvę tokių periodų, kai jai irgi sakykim buvo depresija, aš turėjau tada likt viena... Ir mamai būtų lengviau, jei būtų žmogus, kuris būtų išklauses, padėjęs, su kuriuo būtų galima pasidalint atsakomybes“ (Erika, 403).*

Taigi, trys tyrimo dalyviai atskleidė savo abejones dėl mamos sugebėjimo pasirūpinti šeima ir nerimą patirtą vaikystėje, dėl to, kad liko gyventi vieni su mama, be tėvo.

Noras padėti mamai. Tyrimo dalyviai atskleidė supratimą, kaip motinai po skyrybų yra sunku vienai pačiai tvarkytis su šeima užgriuvusiais sunkumais bei norą pasirūpinti ja, suteikti jai pagalbą.

Rokas pasakojo kad po skyrybų iki pat dabar nori pasirūpinti mama: „*<...> nu, tos permainos irgi įdomu, nauja aplinka, adaptacija, tuo pačiu ir sunkumai, žinau, kad su broliu turim padėt va tai mamai vienaip ar kitaip pagal galimybes, nes... nes visi finansai lieka tik jai ten... [tyli] <...> aš, va kai dabar metuose esu, suprantu, kad... ką jai teko patirti, daugiau mažiau... Ir kad dabar galiu dažniau ją aplankyti, reabilituoti gal kitaip ten kažkaip... ar papramogaut kartu, ar laisvesnėm temom pabendrauti kažką tai... [atsidūsta]. Nu toks yra vidinis noras jai reabilitacijos kažkokios duoti...“ (Rokas, 114; 342).*

Algis taip pat atskleidžia supratęs, kaip mamai sunku vienai rūpintis šeima ir norėjęs jai padėti: „*<...> kai po skyrybų aš pamačiau, kaip mamai sunku, aš supratau, kad nu negali taip tiesiog pamest žmogaus, negali nepadėti, reik padėti žmogui... Kartais net nesimato, kad žmogui sunku, kaip ir mano mama kad neparodydavo, kad jai sunku, kol aš nesupratau...“ (Algis, 657).*

Lygiai taip pat ir Erika atskleidė norą pasirūpinti mama, padėti jai: „*Nes nu kažkaip atrodė, kad mamai vis tiek yr sunku...<...> jau tvarkytis aš padėdavau, kai vasarą sakykim <...> atostogaudavau, tai ji lauke darbuojas, aš – viduj. Kažkaip man ir dabar atrodo, kad padėt mamai prinešt malkų, nes tai yr sunku...<...>. Palengvinti tą sakykim tokį darbą...“ (Erika, 240).*

Taigi, matome, kad tyrimo dalyviai atjautė mamą bei suprato, kaip jai po skyrybų tapo sunku bei norėjo jai šią našą palengvinti ir kaip tik įmanoma pagelbėti. Panašu, kad šis noras padėti mamai išliko ir suaugus bei praėjus daug metų po tėvų skyrybų.

3.3.3. Emocijų neigimas

Kaip matyti iš aukščiau aptartų potemių, tyrimo dalyvių pasakojimuose galime išvelgti labai prieštaringas emocijas. Be viso to, galima buvo pastebėti, kad tyrimo dalyviai bando paneigti jas sakydami, kad nebuvo labai skaudu, arba kad jie išvis nieko nejautė. Judita nenoriai dalinasi jausmais apie tėvų skyrybų laikotarpį: *“D. Sakei, tavo tėvai išsiskyrė, kai tau buvo 14 metų. Gal gali papasakoti daugiau apie tą laikotarpį? J. Nieko... Pasakė, kad skirsis. Skirsis tai skirsis. <...> D. O kaip tą momentą kai prisimeni, kai sakei, kad tau mama pasakė, kad jie skirsis, kaip tu tada jauteisi, koks jausmas apėmė? J. Nei joks. Mesėjom, jinai manęs paklausė, aš atsakiau ir užmiršau, ir toliau nuėjom...”* (Judita, 3;195).

Rokas taip pat teigia, kad nieko nejautė dėl to, kad jo tėvai išsiskyrė: *„Mes kažkaip vaikystėje apie tokius dalykus nelabai ir šnekėdavome, nelabai ir aktualu būdavo, pats ir nesigirdavau... tai man jokio kažkokio jausmo nebuvo <...> kad aš čia tik su mama gyvenu“* (Rokas, 326).

Samanta bando labiau gilintis į savo jausmus ir nors ji teigia, tuo metu nieko nejautusi, tačiau vėliau atskleidžia, kad galbūt ji tiesiog bando apie tai negalvoti: *„D. <...> ir kaip tada buvo, kai tėvas išvažiavo į Vilnių, ir jo nebebuvo šalia? S. Nebebuvo tai nebebuvo...<...> nieko aš ten nelabai jaučiau nei to piktumo, nei ten kažkokį gailėtį, nei pyktį, nu... ar kažką dėl to tėvo kad pergyvent irgi nepergyvensi, ar dėl tos mamos... nepergyvensi... Gal ten kažkokie pamąstymai, jie tokie jau tik vyresniam amžiui. Kai jau pats esi paaugęs, esi kažką patyręs...<...> Kai taip galvoji atrodo nieko čia baisaus nebuvo [greitai pasako]. O šiaip gal paskiau... nu, kai ramiai būna... kai pagalvoji... Nors kaip sako reik mažiau galvot [juokiasi]. Ir gerai viskas bus...<...> Nėra ko čia savęs gailėtis...”* (Samanta, 164;286;364).

Algis dar labiau analizuoja savo emocijas. Nors sako, kad nieko skaudaus neprisimena jautęs, tačiau tuo pačiu teigia, kad galbūt jis tiesiog nenori to prisiminti, nes bando į viską žiūrėti pozityviai: *„<...> gal ir nebuvo taip žiauriai skaudu, nes jo ir taip nebūdavo... <...> kiek atsimenu tai didelių tokių emocijų.. .kaip ir nesudarė, aš gal... neprisimenu to, gal buvo skaudžiai, gal tiesiog užsiblokavau ir nenorėjau prisimint... bet kiek dabar atrodo, kad didelio skirtumo nebuvo. <...> aš apie tai kai galvoju, nėra, kad tenai kažkokios nuoskaudos, tokio dalyko nejausčiau, galvoju, gal yra tai, kad aš tiesiog <...> labai užgniaužęs visa tai <...> aš tiesiog visa laiką ir stengdavausi*

<...> pozityviai žiūrėt į kažką <...> tai aš gal todėl ir nesmerkiu, ir todėl ir nejaučiu to tokio...<...> pagiežos, neapykantos... „ (Algis, 147;156).

Kalbant Erikai, matyti prieštaringi jausmai tėvo atžvilgiu: „<...> aš kažkaip galvoju, gal visai norėčiau, pavyzdžiui kadangi vestuvės artėja, pakviesti , kažį ar ateity... [nusijuokia]. D. Pakviesti tėtį? E. Pakviesti tėtį... į vestuves. Bet iš kitos pusės galvoju, ar man tikrai reikia... Nes kažį ar jisai ateity, ir kažkaip tikėtis laukti ar jis čia ateis ar neateis, ir aš... man... ar man tikrai reikia...“ (Erika, 307).

Dvilypiai jausmai arba jausmų neigimas būdingi beveik visiems tyrimo dalyviams, tokie kaip pyktis ant vieno iš tėvų ir tuo pačiu pateisinimas jų elgesio, noras, kad tėvai išsiskirtų, ir tuo pačiu nerimas dėl ateities, noras pasikalbėti su tėvu ir tuo pačiu abejonė ar verta, ar jis supras...

Nekalbėjimas apie skyrybas nei su kuo. Kai kurie tyrimo dalyviai atskleidė niekada nesikalbėję su aplinkiniais apie skyrybas. Galbūt jiems tai buvo per skaudį tema, kurios jie nenorėjo liesti... O galbūt jautė, kad aplinkiniams tai yra neįdomu. Arūnas užsimena apie tai taip atvirai kalbantis pirmą kartą: „O kadangi nieks neklausdavo, nieks, niekam tos temos neiškėlė, gal ramiau būdavo... nežinau... Visi gyveno čia pat, visi draugai, bet nieks niekad nėra paklausęs „kur tėvai?“. Visi viską žinojo ir viskas.<...> Oi... Pirmą kart turbūt taip atvirai kalbu...<...> Ir net nebuvo su kuo apie tai kalbėt... Kažkaip niekad neliesdavau tos temos...“ (Arūnas, 175;403).

Rokas taip pat prisipažįsta niekada nei su kuo nekalbėjęs apie iki skyrybų patirtus sunkumus šeimoje, apie tėvo elgesį: „Su jumis pirma apie tai kalbu [nusijuokia] jeigu ką...<...> niekam nesu pasakojęs, net mano brolis, mano brolis dabar yra metuose skaityk irgi, jisai labai daug dalykų nežino“ (Rokas, 77).

Algis atskleidžia, kad apie šeimos reikalus nebuvo linkęs dalintis su aplinkiniais: „Aš ir kažkaip nesidalindavau tokių... tom žiniom labiau šeimos, kas kaip ten kas vyksta...<...> Gal ir sužinojo tenai tiktai paskui, po kiek laiko... draugai“ (Algis, 451).

Du tyrimo dalyviai paminėjo, kad ir su mama apie skyrybas niekada nėra kalbėję. Vienu atveju nekalbėjo, dėl nenoro įskaudinti mamą, primenant jai nemalonus dalykus. Kitu atveju pati mama parodė nenorą kalbėti tiek apie skyrybas, tiek apie dalyvio tėvą.

Iš Erikos pasakojimo galima suprasti, kad jai įdomu būtų daugiau sužinoti apie tėvų gyvenimą iki skyrybų, tačiau panašu, kad iš mamos elgesio Erika suprato, kad ši tema yra nepageidaujama: „Ir aš neklausiau kodėl išsiskyrė... Tai iš principo man kiek yra papasakoję tiktais mamos mama, močiutė... Kažkaip mes niekada šitos temos nelietėm...<...> Nes jo (tėvo) niekada nebuvo, aš jo neatsimenu. Tai aš kažkaip niekada ir neklausiau mamos. Kažkada aš atsimenu norėjau pažiūrėti kur būtent buvo jų vestuvių filmuotą video įrašą, ir man mama griežtai neleido“ (Erika, 23).

Rokas taip pat pasakoja, kad su mama bendrauja gana paviršutiniškai, stengdamiesi neliesti skaudžių temų apie gyvenimą iki skyrybų: „<...> iš tikrųjų mes labai draugiškai su ja bendraujam, šypsomės vienas kitam, pietaujame kartu, bet... mes nešnekam būtent apie tą praeitį, kuri buvo žiauriai skaudi, ir neliečiam tos temos...<...> Čia viskas dėl tų nuoskaudų greičiausiai. Mes turime tokią šeimos, kaip čia pasakyt... problemą, katastrofą, žodžiu, mes turim tą temą ir mes jos neliečiam...“ (Rokas, 335).

Du tyrimo dalyviai prisipažino niekada niekam nepasakoję tam tikrų skaudžių išgyvenimų, o vienas užsiminė nelinkęs dalintis šiais prisiminimais su aplinkiniais, ne šeimos nariais. Kai kuriems tyrimo dalyviams net su mama ši tema – tabu. Kyla klausimas, ar tyrimo dalyviai šių temų nelietė todėl, kad tai jiems buvo nesvarbu, neaktualu, ar todėl, kad tai buvo per skaudu, kad apie tai kalbėti, o gal tiesiog nebuvo su kuo pasikalbėti, nebuvo kas išklauso.

3.3.4. Pagalba iš aplinkos

Santykiai su seneliais: senelių teikiamas saugumo jausmas. Visų tyrimo dalyvių pasakojimuose matyti, kad šiame nesaugiamo vaikystės periode be galo svarbi buvo pagalba iš šalies. Dalyviai pasakoja, kokią didelę paramą skyrybų metu ir po skyrybų suteikė seneliai. Judita pasakoja visada jautėsi esanti labai svarbi jiems: „*O man asmeniškai streso nebuvo. <...> Mes su seneliais, su tėvu bendravau ir po skyrybų... <...> Su tėčio tėvais. Aš vienintelė anūkė <...> Daugiau aplink kaip ir nieko nėra... Tai ir aš seneliams reikalinga būdavau, nors man prasidėjo paauglystė, žinai, tu nuvažiuoji pas tuos senelius, bet man dėmesio užtekdavo iš jų visą laiką, aš juos aplankydavau <...> . Seneliai man duodavo tų pinigų. Kai ateidavau, jie visą laiką (duodavo pinigų)...*“ (Judita, 60;78).

Samanta atskleidžia, jog močiutė visada buvo šalia, prieš, per ir po skyrybų: „*Nes mes gyvenom su močiute... Ir ten kažkaip ta mama visą laiką buvo kažkaip šone...<...> Nes kažkaip močiutė mumis globojo...<...> Tai mes visą laiką kartu...<...> Ir močiutė mumis ir į darželį vedė, ir pasiėmė <...> Po skyrybų ji rūpinosi mumis, buvo kartu, visą laiką mes kartu gyvenom*“ (Samanta, 29;66;122;145).

Arūnas dalinasi savo prisiminimais apie tai, kaip seneliai rūpinosi jais su broliu iki ir po skyrybų: „*D. Aš bandau įsivaizduoti, penkių metų vaikas, kaip turėtų jaustis, kai tėvo nėra, o mamos irgi nėra praktiškai... A. [Juokiasi] Nėra nėra... D. O tai ten pavalgyt, vis tiek kažką... A. Nu tai va, seneliai gyveno Doviluose. Tai arba jie atnešdavo, arba... kažkaip... D. Tai seneliai pasirūpindavo? A. Taip taip...<...> D. O kaip pasikeitė gyvenimas, kai pradėjai gyventi pas močiutę? A. Pavalgęs, išsimiegojęs, draugų susiradau... D. O prieš tai nebuvo draugų? A. Kur tu landynėse draugų susirasi?*“

Arba viens pats kambary su broliu, arba jei išsiveda į kokią landynę, tai tu ką... kambary sėdi, čia pat geria. <...> A. Tai aš ir prieš tai daug laiko praleisdavau pas močiutę... Ji tiesiog pareidama iš darbo pasiimdavo mane, ir savaitgaliais... Tai tiesiog nelabai gal kas ir pasikeitė (po skyrybų)...“ (Arūnas, 31;94; 341).

Erika pasakoja, kad nors šeimoje ir nebuvo tėčio, tačiau jos mamai labai padėdavo močiutė, kuri gyveno kartu: „<...> aš kai vaikystėj augau, tai nebuvo labai sunku, nes mes gyvenom kartu su močiute mano ir prosenele, tai kai aš sirgdavau, mama neimdavo biuliotenio, nes būdavo močiutė, ir jinai mane prižiūrėdavo... Tai jai (mamai) kaip ir buvo lengviau“ (Erika, 251).

Rokas dalindamasis savo prisiminimais atskleidė, kaip skyrybų metu seneliai padėjo pasijusti saugiau: „Jie yra žmonės iš kaimo, taip primityviau į viską žiūri, mažai ką žino ten iš tikrųjų, bet padėdavo... kviesdavo vasaras praleisti pas juos... Kartais taip ir darydavau. Tai vėl gi ten mintys kitur taip sakant... Tam tikra meditacija...<...> tai viskas pozityviai ten“ (Rokas, 401).

Panašia patirtimi kaip Rokas, dalinasi ir Algis: „Mano močiutė gyvendavo su kitu vyru, jis man kaip senelis būdavo, aš jį seneliu vadindavau, tai ir po visų skyrybų, beveik viskas tas pats būdavo... Irgi tenais aš ir.. mes su sese ir pas juos nuvažiuodavom, pasilikdavom, paskui labai gerai sutardavom, jie ir mums padėdavo jei reikėdavo kažką tai... <...> Sutardavom gerai. Gerai taip, maloniai žiūrėdavo į visus tuos dalykus <...> Į tėvų santykius, skyrybas... Kažkaip paprasčiau viskas pasidarydavo... Jaukiau...“ (Algis, 238).

Įdomu tai, kad tie tyrimo dalyviai, kurie po tėvų skyrybų liko gyventi su močiute, mini norą ar pareigą padėti močiutei (taip pat kaip norėjo padėti mamai tie, kurie liko gyventi su mama). Samanta pasakoja apie pagalbą močiutei: „Kad ten močiutė galvoja, kaip pečių pakurti... Kad tenai reikia eiti anglių parsinešti... Ten jos skalbė tuos chalatus valdiškus ir ji eidavo parsinešt anglių iš ten. Nes ten vandeniui pašildyt, viską...<...> Reikėdavo padėt. Daržus reikėdavo padėt ravėti. Žinai, kopūstus kai sodini, tai reikdavo vandens prinešt su salietrom...“ (Samanta, 353).

Arūno pasakojime matyti jo jaučiamas dėkingumo jausmas, bei noras padėti močiutei: „Ir jaučiuosi dėkingas, ir senelei, ir kitiems giminėms. Senelė manim rūpinos, mane užaugino, dabar – priešingai. Galėjau nusispjaut, apsiženyt, išvažiuot ir gyvent savo gyvenimą [juokiasi], bet... <...> Nei į globos namus atiduot, niekur... Didelio poreikio iš jos nėra, vaikšto pati, į tualetą nueina... Vienas vienintelis dalykas, kuri atskirai reikia padaryt, tai - vaistų išrašyt“ (Arūnas, 183).

Taigi, galime matyti, kokią didelę teigiamą įtaką turėjo seneliai skyrybų metu ir po skyrybų visiems be išimties tyrimo dalyviams. Visi jie minėjo senelių teikiamą paramą, pagalbą, o taip pat ir norą atsilyginti tuo pačiu, taip pat būnant su seneliais patiriamą saugumo jausmą, ramybę.

Kitų giminių ar draugų svarba. Kiti giminės ir draugai bei jų teikiama pagalba, taip pat buvo labai svarbūs tyrimo dalyviams. Apie tai užsiminė dauguma jų. Judita pasakoja apie tai, kaip

jie kartu leisdavo laiką su giminėmis jau po tėvų skyrybų: „*Giminės, mamos sesės, jų šeimos, viskas... mes visas šventes kartu sutikdavom. Žiemą Kalėdos, vasarą važiuodavom pas juos į Kauną, Ignaliną... Jie pas mus. Vienu žodžiu...*“ (Judita, 188).

Erika taip pat pasakoja visada jautusi, kaip svarbu, kad šalia yra giminės: „*Ir tėčio nėra, ir kai mamos kažkada nebebus... nu, aš realiai viena liksiu... nei brolio nei sesės... Tai gerai, kad dar artimą ryšį palaikau su mamos abiem seserim, ta prasme ir pusseserių, ir pusbrolio viens... o jei nebūtų...<...> Kadangi dažnai laiką vaikystėje, ypač... leisdavau pas mamos seserį, netoli gyveno, tai kažkaip man tas jos vyras, <...> tam tikrose vietose, kai mums sunku buvo, jisai irgi labai prisidėdavo, padėdavo...*“ (Erika, 169;215).

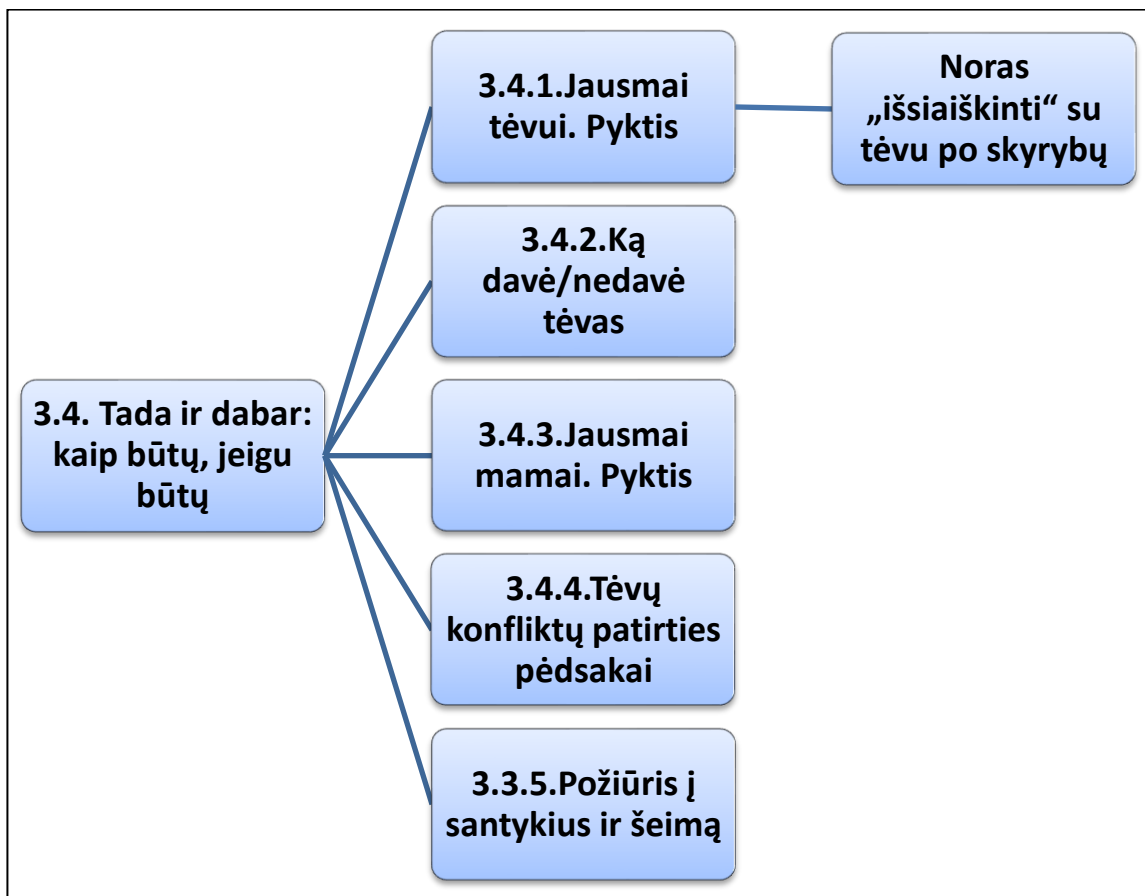
Rokas pasakoja apie mamos brolio pagalbą jai po skyrybų: „*Brolis jos pagelbėjo ar ten logistiniais klausimais, ten darbą padėjo susirasti, adaptuotis naujoj vietoj ten... nu kažkas buvo iš pašalies... [tyli]*“ (Rokas, 119).

Algis pasakoja apie mamos drauges, kurios emociškai labai padėjo mamai sunkiais periodais po skyrybų. Taip pat jis mini ir močiucių pagalbą bei tai, kad žinodamas, kad yra kas mamai padeda, jis jausdavosi ramesnis: „*...mama turėjo gan geras drauges. Pas mamą visa laik draugės atvažiuodavo. Tai <...> jos tenais būdavo, ten kalbėdavosi, reikalais visokiais užsiiminėdavo, tai aš matydavau, kad mama vis tiek bent jau kažką veikia...<...> galėjau suprast iš to, kad mama labai džiaugdavosi kai su draugėm kažkur išeina. <...> Būdavo mamai gerai, kad jai buvo kas padeda... Draugės <...> močiutės <...> Man dėl to ramiau būdavo*“ (Algis, 459;471;524).

Taigi, dauguma tyrimo dalyviai minėjo giminių ir draugų svarbą skyrybų laikotarpiu ir vėliau. Jie atskleidė, kad šių artimų žmonių buvimas šalia bei jų pagalba padėjo jaustis ramiau ir saugiau.

Apibendrinant temą, „Gyvenimo pokyčiai ir prieštaringi jausmai po tėvų skyrybų“, matyti, kad nors tyrimo dalyviai pirmiausia mini po skyrybų atėjusį palengvėjimą, tačiau vėliau jie atskleidžia patyrę ir nerimo, kuris kilo susidūrus su finansiniais sunkumais. Be to, tyrimo dalyviai nerimavo ir matydami, kaip mamai vienai sunku susidoroti su užklupusiais iššūkiais, jie abejojo, ar ji viena bus pajėgi pasirūpinti šeima. Su šiuo nerimu ir abejonėmis kilo ir atjauta mamai bei noras jai padėti. Šiame nelengvame laikotarpyje, tyrimo dalyviai labai vertino iš senelių, kitų giminių bei draugų teikiamą pagalbą jų šeimai. Taigi, nors dauguma tyrimo dalyvių atskleidė, jog po skyrybų jų gyvenimas tapo ramesnis, bet tuo pačiu visi jie minėjo patyrę nemažai nerimo. Išnagrinėjus šias potemes atsiskleidžia labai prieštaringi tyrimo dalyvių patirti jausmai.

3.4. Tada ir dabar: kaip būtų, jeigu būtų

4 pav. Ketvirta tema ir potemės

3.4.1. Jausmai tėvui: pyktis

Praėjus daug laiko po tėvų skyrybų ir iš laiko perspektyvos pažvelgus į patirtus išgyvenimus, tyrimo dalyvių pasakojimuose iškyla kiek kitokie jausmai. Daugiausia tai pyktis bei nuoskaudos – tiek ant tėvo, tiek ant mamos. Algis pasakoja, kad labiausiai jis pyksta dėl to, kad tėvas nesirūpino šeima taip, kaip tai darė mama, t.y. rūpinosi nepakankamai, ir dėl to mamai buvo sunku: „Man gal labiau būtų pikta <...> dėl jo to suvokimo apie visą tą šeimyninį gyvenimą, apie tai, kad ką jisai padėjo, <...> kad galėjo padėti daugiau vien todėl, kad mamai būtų lengviau... Nes aš visa laik matydavau, kaip mama stengiasi ir kaip mamai sunku. <...> ir mums visą laiką lengva mums iš tikro buvo su sese gan...<...> viską turėjom... Bet mama neturėjo. Gal man tokia labiau pagie... nu, toks blogų emocijų būtų iš to, kad jisai galėjo labiau padėti mum vien dėl to, kad mamai būtų geriau” (Algis, 386).

Erikos pasakojime juntamas vis dar stiprus pyktis ir nuoskauda tėvui ir kitiems giminėms iš jo pusės: „<...> ir dabar, kai einu pro šalį ir aš tikiuos, kad nesutiksiu jo (tėvo), kai

grįžtu namo į [Nurodo vietovę] <...> jeigu praeina pro šalį, aš nenoriu į tą pusę net žiūrėti.. Aš nusisuku geriau <...> aš, matyt, pykstu ant jo... kad jisai niekada nenorėjo su manim bendrauti... <...> ir aš supratau, aš tikrai jį turiu (nuoskaudą). Tikriausiai nuo paauglystės laiko, kada jau atėjo didesnis suvokimas, kad, va, kiti turi tėčius, o aš neturiu... Ypač buvo skaudus variantas, kada <...> mes netekom ir močiutės iš mamos pusės, <...> senelio, <...> nes aš daugiau nieko iš tų artimųjų neturėjau... Ir tada pradėjo ateiti suvokimas, kad „ką aš tokio blogo padariau, kad jie nenori su manim bendrauti..“ (Erika, 120;139).

Arūnas, taip pat kaip ir Erika, panašu, kad vis dar stipriai pyksta ant tėvo: „<...> iš jo pusės buvo atsiradęs noras bendrauti, bet man nebesinorėjo... Jis iniciatyvą rodė, bet man buvo jau tas pats. <...> Gal paauglystėj šiek tiek dar, bet vėliau... Nu kam? Jis gyveno... tegu gyvena savo gyvenimą ir tiek. <...> Nu kam čia bebandyt po tiek metų? <...> Buvo žinoma kažkoks pyktis... Kaip gali nepykt, jeigu pasakė, ne... jeigu žinai, kad pasakė, kad tavęs nereikia“ (Arūnas, 241).

Noras „išsiaiškinti“ su tėvu po skyrybų. Keli tyrimo dalyviai pasakojo, kad norėjo „išsiaiškinti“ santykius su tėvu po skyrybų, t.y. išsakyti savo nuoskaudas, sulaukti atsiprašymo, suprasti ar pateisinti tėvo elgesį.

Judita prisimena tai, kas jai buvo skaudu ir apie ką norėjo pasakyti tėvui: „Ir po skyrybų, kai žinai jau senelių neliko, susėsdavom... Tada labai likau reikalingas žmogus, nes jis liko vienas, sesių ne, tėvų ne, ir tie giminės kažkur toli, prieš daug metų matyti... visa kita, tai likau aš. Vat tada jo. Tada aš tėčiui susakiau viską. Ne tiktai... vat kokios man nuoskaudos...<...> O pati esu gavusi. Ir skaudžiai. Du kartus. Aš juos atsimenu ir tėvui sakiau. D. Nuo tėčio? J. Jo. Ir to net neminėčiau jeigu būtų buvę už ką. O ten tikrai realiai nebuvo už ką. Tai vat, tai yra nuoskauda didžiausia <...> net ne jis kaltas, kad jisai toks yra. Čia kažkur iš vaikystės...“ (Judita, 113;252;275).

Algis dalinasi savo bandymu jau po tėvų skyrybų pasakyti tėvui, kad jam trūko jo rūpinimosi, kad mama juo rūpinosi daugiau: „Ir jam kažką sakyti, nu... labai sunku būtų... tas pats, kas išmokyti vaiką kažko...<...> Aš ja kažkada buvau pasakęs. Tris dienas nesišnekėjom [juokiasi]. <...> Nu ten buvo taip, kad tiesiog <...> kažką šventėm, ir ten aišku visi laipsniai buvo <...> ir labai sunkiai pasakiau jam kažkaip apie visas tas skyrybas <...> kad skirtingai suvokia rūpestį, ir kad kaip mama rūpinosi, kaip jisai, ir jis tada žiauriai įsižeidė“ (Algis, 368).

Arūno pasakojime apie susitikimą su tėvu galima įžvelgti nusivylimą bei pyktį tėvui. Šis tyrimo dalyvis pasakoja: „Iš jo pusės didelis džiaugsmas, kad aš sutikau susitikti... Ir viskas. O man tai... Aš žvilgčiojau į laikrodį - „kada tu pagaliau išvažiuosi“. Ir viskas. Atveždavo kažkokių saldinių, pinigų yra davęs, nei man jų reikėjo... Gal ir nepanašu, bet saldinių nei nevalgau [juokiasi]. O šnekėtis... ką ten šnekėtis... esu bandęs kažkada sakyti, kad va nerūpėjau aš kai vaikas

buvau... Bet tai ką jis ten... net nesupranta, kad nesirūpino manim... Beprasmiška bandyti šnekėtis... (Arūnas, 260).

Rokas atskleidžia, koks svarbus jam buvo susitikimas su tėvu, kaip jis tikėjosi išsakyti jam, kas buvo skaudu, o tuo pačiu ir suprasti tėvo elgesį: *„Jis bendrauja kultūringai, nuolankiai. Man sako, kad viską norėjo man kuo geriausio. Nepripažįsta kai kurių faktų... skaudžių. <...> Bandžiau irgi taip subtiliai prie jo priėti, biški pabendrauti. Buvo nepatogių, nejaukių klausimų jam, kodėl tu taip ir taip darei...<...> Bet aš irgi domėjausi, man irgi viskas kaip ir įdomu dabar, tai jo tėvelis irgi problematiškas buvo, tai aš daug ką suprantu dabar... (Rokas, 178).* Šio tyrimo dalyvio pasakojime matyti, kokį svarbų vaidmenį tėvas atliko jo gyvenime bei kaip jam svarbu buvo susitikti ir pasikalbėti su juo: *„Atėjo kažkokia diena, kažkoks metas, čiakros atsidarė, pradėjo apie praeitį mano rūpėti visi dalykai, tai... jis kadangi didelį vaidmenį mano gyvenime atliko, tai <...> ir pasimačiau. Šiaip jo iniciatyva čia labiau buvo. Aš pats buvau labai nustebęs, kaip jis dar nori su manim pabendrauti, ir aš išdrįsau su juo susitikti, ir buvo labai įdomu [pasako greitai]... po tiek metų susitikti [tyliai]<...> Pritrūko laiko su juo pabendrauti... Bet aš nemanau, kad būtų verta... [tyli] apie viską bendrauti, nes aš matau, kad jis daug ko nepripažįsta, ar nuoširdžiai neatsimena...“ (Rokas, 217;234).*

Nors ir kiti tyrimo dalyviai jautė pyktį tėvui, tačiau iš pasakojimų galima suprasti, kad susitikti ir pasikalbėti apie tai norėjo ir bandė keturi tyrimo dalyviai – visi trys vyrai ir viena moteris. Tačiau, panašu, kad kai kurie jų nusivylė šiuo pokalbiu su tėvu ir panašu, kad vis dar stipriai pyksta ant savo tėvo: Erika, kuri niekada neturėjo galimybės „išsiaiškinti“ su tėvu, bei Arūnas ir Algis, kurie jautė, kad bandymas pasikalbėti su tėvu ir išsakyti savo nuoskaudas, nepavyko, kad tėvas jų nesuprato. Tyrimo dalyvė Judita, panašu, kad praėjus daug laiko po tėvų skyrybų pagaliau pasijuto esanti svarbi tėvui ir pajuto palengvėjimą išsakiusi savo nuoskaudas jam. Roko pasakojime taip pat matyti šioks toks palengvėjimas ir tėvo „priėmimas“ po bandymo pasikalbėti su juo.

3.4.2. Ką davė/nedavė tėvas

Šalia pykčio bei nuoskaudų tėvui, trys tyrimo dalyviai kalbėjo apie tėvo padarytą įtaką asmenybei. Rokas pasakoja apie iki šiol gyvenime jaučiamą įtampą: *„Jisai tokią įtaką man padarė vaikystėje, kad... kad mažai kuo pasikeičiau. Nes išliko dar ir po šiai dienai tie...t ie keisti dalykai [nusijuokia]. <...> Tiktai aš jau savęs atsinešiau...<...> Čia gal traumos vaikystės, aš nežinau, kaip čia įvardinti, aš nežinau... <...> yra fobijų, ko aš negaliu daryti, ką aš galiu daryti...<...> aš sakau, aš iš vis stebiuos kaip aš čia sveikas...<...> Aš tai dabar laikau save tokiu, nu, dirgliu žmogum, tokiu gal net su nervais problemų turinčiu, bet aš save glūdiniu, neleidžiu sau taip bendrauti,*

kalbėti, elgtis, kaip mano organizmas norėtų... <...> Pavyzdžiui, aš žinau, gyvenu dabar gerą gyvenimą, viskas žiauriai gerai sekasi, nieko netrūksta, bet... bet įtampa visą laiką yra“ (Rokas, 298; 359).

Rokas toliau pasakoja, kaip jau suaugęs bandė tobulinti savo asmenybę: „<...> nes šiai dienai tikrai žinau, kad tai turi įtakos man tam tikrose situacijose... [tyli].. .tarkim agresija... labai daug mušdavo mane, žiauriai daug <...> tai šiais laikais, kai konfliktinė situacija, man norisi elgtis taip, kaip jis mane mokė, bet aš, aišku, daug metų dirbau su savim... ir... man tai padėjo...<...> Ir toliau stengiuosi tokiu pavyzdžiu, tokiu tėvu nebūti savo vaikams, koks buvo mano tėvas man. Aš labai atsireнку tuos dalykus, išmetu blogus, tuos gerus palieku ir dar pats taip sakant padailinu...<...> Čia yra irgi didelis darbas su savim po to kaip aš užaugau...“ (Rokas, 66).

Panašų pasakojimą girdime Juditos ir Algio vaikystės istorijose: D. *Na gerai, o dabar <...> pabandyk įsivaizduoti, kaip viskas būtų buvę, jeigu tavo tėvai nebūtų išsiskyrę? J. Tai taip ir būtų buvę... Taip ir būtų draskęs mamą...<...> mano būtų psichiką pažeidę. Dar labiau“ (Judita, 177).*

Algis dalinasi savo patirtimi apie patirtą įtampą būnant su tėvu ir to įtaką jo paties asmenybei: „Jautėsi žiauriai įtampa (dėl tėvo elgesio). Aš irgi kurį laiką jaučiausi toks... nu... niekam tikęs [juokiasi], nes viskas, ką darydavau, atrodydavo blogai“ (Algis, 88).

Erika, atvirksčiai, pasakoja apie tėvo nebuvimo įtaką jos asmenybei: „<...> tėvo kad nebuvo, aš esu savarankiška... Nors man gyvenime dažnai bet kokioj situacijoj yra mama, aš jai visą laik galiu paskambinti <...> aš ir pati galiu išspręsti problemas <...> mama vis tiek dirbo, jai reikėjo ir save ir mane išlaikyti, tai dažnai tekdavo ir vienai pabūti...<...> Gal jeigu tėtis būtų buvęs šalia, galbūt aš būčiau buvęs drąsesnė. Nes dabar to tikrai trūksta. Ir aš tokia esu... introvertė... nu, man nepatinka bendrauti su žmonėmis. Galbūt jisai vat būdamas toksai, jisai bendrauja su žmonėmis, jisai eina, viską daro, gal man būtų prisidėję prie to, kad aš būčiau buvęs šiek tiek kitokia“ (Erika, 340).

Matome, kad dauguma tyrimo dalyvių yra pasvarstę, kokią įtaką tėvas padarė jų asmenybės tada, kai jie dar gyveno kartu. Panašu, kad dauguma tyrimo dalyvių mini neigiamą įtaką, sakydami, kad dėl tėvo įtakos jų psichika tapo dirglesnė, atsirado nepasitikėjimas savimi. Viena tyrimo dalyvė, sako, kad dėl to, jog tėvo nebuvo, ji tapo labiau savarankiška, be to, ji mano, kad jei būtų gyvenusi su tėvu, ji būtų buvusi drąsesnė.

3.4.3. Jausmai mamai:pyktis

Įdomu tai, kad keturi tyrimo dalyviai jautė pyktį ne tik tėvui, bet mamai. Samanta pasakoja nepykusi ant tėvo, bet pykusi ant mamos: „*O sakykim to piktumo aš neturiu (tėvui)... Gal kažkada ir buvo... Ant mamos. <...> Nes ji ta iniciatorė buvo... kaip ir... tų skyrybų...*“ (Samanta, 94).

Erikos pasakojime taip pat matyti nors ir ne akivaizdus tačiau juntamas pyktis mamai: „*<...> bet bandyti spręsti tas problemas, bandyti komunikuoti... Nu, gal nepabėgti, kaip mano mamos atveju... Gal ten buvo galimybė išspręsti...*“ (Erika, 183).

Rokas labai aiškiai išsako savo pyktį mamai, kaltindamas ją dėl pasyvumo, matant blogą tėvo elgesį su juo: „*Ir dar noriu paakcentuoti, kad ir ant mamos ilgą laiką pyktį laikiau <...> daug klaidų ir motinos elgesy matau. Daug ką nuslėpė, ko neturėjo nuslėpti, ką ji jau žinojo...<...>...Ir šiaip toleravo tą, sakykim, tokią mano atžvilgiu per griežtą, sakykim, tokią mokyklą.... D. Tai pykai ant mamos... Ar tuo metu jau pykai, ar vėliau, kai apsvarstei viską? R. Tuo metu irgi... Buvo daug audrų, kaip sakant, daug <...> kažkokius sprendimus daryti reikėjo. <...> tuo metu man atrodė, kad būtų buvę protinga išsiskirti su juo daug anksčiau, negu kad ji padarė*“ (Rokas, 186).

Arūnas taip pat pasakoja vis dar tebevykstantis ant mamos dėl jos girtavimo: „*<...> prieš mamą gal labiau nusiteikęs... <...> Nes ji... Tėvo tiesiog nebuvo niekad. Tai net nežinau ir ką galvot apie jį [juokiasi]. O motina... kaip ir čia, kaip ir ne čia... (girta)*“ (Arūnas, 223).

Keturi tyrimo dalyviai atskleidė, kad pyksta ne tik ant tėvo, bet ir ant mamos. Dvi tyrimo dalyvės, Samanta ir Erika, kaltina mamą dėl skyrybų. Vienas tyrimo dalyvis, Arūnas, pyksta, kad mama dėl girtavimo nesirūpino juo vaikystėje. Rokas atskleidžia pykę ant mamos dėl to, kad ji nesinėmė jokių veiksmų, nesiskyrė, nors ir matė, kokią neigiamą įtaką daro tėvas šeimai bei jam asmeniškai.

3.4.4. Tėvų konfliktų patirties pėdsakai

Dvi tyrimo dalyvės, įsigilinusios į savo tėvų skyrybų patirtį, mano, kad įtakos jų tolimesniam gyvenimui turėjo ir pačios skyrybos, ir gal net labiau konfliktai iki skyrybų. Pavyzdžiui Samanta akcentuoja tėvų, jų konfliktų bei jų skyrybų įtaka asmenybei: „*Kai pagalvoju, ir ta žema savivertė iš tų tėvų skyrybų.. Ir šiaip tėvas, visad jaučiau, kad sesė labiau mylėjo, ir vėlesni pavyzdžiai tai rodė. Ir taip aš buvau nedrąsi mokykloj, o čia po to dar tėvų skyrybos <...> Viskas susidėjo. Po to ir tas motinos tas gyvenimas toks... Neramus toks, ir tie barniai ir pykčiai... Aš visą laiką tokia baigštesnė būdavau... tai ta baimė tokia kitus įskaudinti, įžeisti... Nepataikyt pasakyti*

[juokiasi].<...> Toks nepasitikėjimas savim. Tai visi tie dalykai aš galvoju, kad iš vaikystės, ir iš tėvų skyrybų, nes, nu, tu negali pasitikėt, tu nesijauti saugus, nežinai, kas bus rytoj...“ (Samanta, 368).

Panašiai pasakoja ir Judita, tik ji akcentuoja būtent tėvo konfliktišką elgesį: „<...> Aš skaitau, kad mano nervų sistema yra jautri dėl to, kad aš išgyvenau vaikystėj, jaunystėj vat tokias emocijas. Kai nenorėdavau vakaro, nes pareis tėtis. Jeigu jis negrįždavo laiku iš darbo, tai suprask, kad bus tas momentas“.

Taigi, matyti, kad šios tyrimo dalyvės apsvarstė savo patirtį ir mano, kad arba tėvų konfliktai, arba ir konfliktai, ir skyrybos kartu sudėjus, turėjo neigiamos įtakos jų asmenybei.

3.4.5. Požiūris į santykius ir šeimą

Iš šių visų keturių temų taip pat atsiskleidė tai, kad skyrybos daro poveikį požiūriui į santykius ir šeimą, kuris yra gana skirtingas. Vieni tyrimo dalyviai pabrėžia, kaip svarbu išsaugoti šeimą, ir, kad dėl to reikia labai stengtis: „*Tai kad reikia spręst problemas, ne pabėgti, sakykim kaip mamos atveju <...> tikrai norėčiau labai kontaktuoti su savo antra puse ir bandyti viską išspręsti, kad netektų vat taip skaudžiai nukentėti, ir kad likti vienai, kad, tiesiog, mes sugebėtume eiti kaip komanda <...> Ir pati tikrai nenorėčiau išsiskirti. Aišku, visokių tų problemų būna, bet ir pačiai būna sunku ir vaikams... atimti tą galimybę, ir pačiai pamatyti, ką reiškia, kai vaikai auga pilnoj šeimoj... kai tėvai nėra išsiskyre ir jie kartu augina tuos vaikus, ir stengias kartu dėl jų...*“ (Erika, 348;421). Panašiai kalba ir kitas tyrimo dalyvis Algis: “*Kadangi jie išsiskyrė, kadangi aš to nenoriu, pradėjau labiau žiūrėt iš savo pusės, ką aš darau blogai, kiek galiu pasikeisti, kiek norėčiau, bet neina pasikeisti [juokiasi]...*”. Šis tyrimo dalyvis taip pat atskleidžia pasiryžimą stengtis dėl šeimos. Jis pasakoja iš savo patirties ir mamos pasakojimų supratęs, kad santykiai yra darbas: “*Aš vaikystėj atsimenu sakydavau, kad aš niekad neišsiskirsiu, aš visad norėsiu, kad mano vaikai turėtų tiek mamą, tiek tėvą...<...> Tu gali mesti, gali išsiskirti, ir paskui susirasti kitą antrą pusę, bet vėl tas pats bus, vėl viskas gražu atrodis, o paskui vėl tas pats atsitiks po kelių metų jeigu nesistengsi... Gal jeigu jie nebūtų išsiskyre, aš to vat nežinočiau, kad taip vat gali būti...*“ (Algis, 635;641; 650).

Kiti nors ir pamini, kad reikia bandyti spręsti problemas, tačiau labiau akcentuoja tai, kad svarbu ilgai nelaukti ir skirtis, jei situacija nesikeičia: „<...> jeigu matai, kad rutina tampa tokie skaudūs dalykai, kai nuolat nuoskaudos, niekas nekeičiama, niekas nesikeičia...<...> Todėl, jeigu man taip gyvenime būtų dabar, mano šeimoj, nedelsiant bendraučiau apie iškilusią problemą, bandyčiau kažką keisti <...> Ir kuo greičiau skirtis, jeigu neįmanoma nieko padaryti <...> Arba tu padarai

permainas čia ir dabar kažkokiu būdu, kad ir kaip sunku... arba tu skiriesi, naują gyvenimo lapą pradedi...” (Rokas, 442). Dar kiti atskleidžia, kad netiki ilgalaikiais laimingais santykiais: „Sakyčiau, kad nelabai gali pasitikėt kitu žmogum, nes tu niekad nežinai, kuom tai baigsis. <...> Nu, kad jei apsiženijai, tai čia iki gyvenimo pabaigos... Kad taip... nebūna...<...> Ir už save negali būt garantuotas, nes tu nežinai, kaip sureaguosi į kai kuriuos dalykus, o tuo labiau, kaip tas kitas žmogus... Kaip ten gali juo pasitikėti...“ (Samanta, 311).

Apžvelgiant ketvirtąją temą apie tyrimo dalyvių pamąstymus apie jų vaikystę kartu su tėvais, ir apie į suaugusiojo amžių „atsineštus“ jausmus ir požiūrius, matome, kad jausmai gerokai skiriasi nuo tų jausmų, kuriuos tyrimo dalyviai teigia išgyvenę iškart po tėvų skyrybų. Jei tuomet jie minėjo palengvėjimą ir nerimą, tai dabar aiškiai galime matyti pyktį, nuoskaudas bei norą suprasti dažniausiai tėvo elgesį. Pyktį tyrimo dalyviai jautė ir jaučia taip pat ir mamai, arba kaltindami ją dėl skyrybų inicijavimo, arba atvirkščiai dėl delsimo priimti sprendimą skirtis. Taip pat matome, kad tyrimo dalyviai kaltina arba vieną iš tėvų, arba abu tėvus dėl jų padarytos neigiamos įtakos asmenybei. Visa ši patirtis, kurią atskleidė tyrimo dalyviai, suformavo tam tikrą jų požiūrį į santuoką ir šeimą, kuris yra gana skirtingas.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šis tyrimas siekė aprašyti suaugusių asmenų buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku patirtį.

Prieš atliekant tyrimą ir tyrimo metu buvo stengiamasi kuo mažiau gilintis į tiriamą temą, kad kuo labiau išvengti išankstinių nuostatų, ir išgirsti, ką kalba tyrimo dalyvis – savo patirties ekspertas.

Reikia pažymėti, kad Lietuvoje nebuvo atlikta tyrimų, kur būtų gilinamasi būtent į buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku patirtį, ne į skyrybų patirtį. Analizuojant buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku išgyvenimus, galima pažvelgti ir į tų žmonių patirtį, kurie savo tėvų skyrybų nepatyrė arba jų neprisimena, tačiau panašu, kad tai vis tiek daro įtaką jų tolimesniam gyvenimui. Šios patirties supratimas ir sunkumų, su kuriais teko susidurti tyrimo dalyviams, atskleidimas yra labai svarbus siekiant suprasti, kokios pagalbos reikia tiek vaikams, išgyvenantiems tėvų skyrybas, tiek suaugusiems, vaikystėje patyrusiems tėvų skyrybas; taip pat naudingas atliekant tolimesnius tyrimus.

Du tyrimo dalyviai miglotai atsimena pačias skyrybas, o viena tyrimo dalyvė išvis jų neatsimena, nes tėvai išsiskyrė mamos nėštumo metu arba kūdikystės laikotarpiu (tyrimo dalyvė tiksliai nežino, kada). Kiti trys tyrimo dalyviai gerai atsimena savo tėvų skyrybas, kurios įvyko jiems būnant paaugliais. Iš pasisakymų matyti, kad ir neturėjus gyvenimo konfliktiškoje šeimoje patirties, ir net neturėjus jokios gyvenimo su abiem tėvais patirties, neatsimenant pačių skyrybų, išgyvenimai panašūs su kitų tyrimo dalyvių, kurie visa tai patyrė. Kitaip tariant, net ir labai skirtingose sąlygose gyvenusių prieš ir po skyrybų tyrimo dalyvių išgyvenimai yra gana panašūs. Jei pažvelgtume į temas ir potemes, tai matyti, kad ir tie tyrimo dalyviai, kurie neturėjo gyvenimo su abiem tėvais patirties, vis tiek turėjo savo subjektyvią nuomonę apie savo tėvą, apie jo asmenybės bruožus, kurie galėjo daryti įtaką tam, kad tėvai išsiskyrė. Šie asmenys taip pat juto tėvo dėmesio trūkumą, svajoto apie laiką, leidžiamą kartu su juo, nors niekada to ir nepatyrė. Neatsimindami gyvenimo iki skyrybų, jie vis tiek kalbėjo apie neigiamą skyrybų įtaką: apie tai, kad būnant išsiskyrusių tėvų vaiku teko patirti nerimą ir nesaugumą, apie norą pasirūpinti mama, jai pagelbėti.

Buvo įdomu tai, kad tyrimo dalyvė, kuri neturėjo gyvenimo su abiem tėvais patirties, buvo linkusi idealizuoti gyvenimą su abiem tėvais, kai tuo tarpu kiti tyrimo dalyviai į savo patirtį žvelgė iš teigiamos ir neigiamos, arba kai kuriais atvejais vien iš neigiamos pusės. Įdomu ir tai, kad po skyrybų likusių gyventi ne su mama ir ne su tėvu, o su močiute, tyrimo dalyvių išgyvenimai vis tiek panašūs, tik tuomet norą pasirūpinti mama pakeičia noras pasirūpinti močiute.

Taigi, mūsų atliktame tyrime gilinamasi būtent į buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku patirtį. Suprasti tokią patirtį svarbu ir dėl to, kad kai kurie tyrimai rodo, jog gyvenimas konfliktiškose šeimose, o ne pačios skyrybos daro neigiamą įtaką tolimesniam vaiko gyvenimui. Taip pat tuomet galima suprasti, kodėl skyrybos vaikams, gyvenusiems konfliktiškose šeimose turi ir teigiamos įtakos, o konfliktų nepatyrusiems - daugiau neigiamos. Taigi, mūsų tyrime galime pažvelgti į tai, kas tai yra buvimas išsiskyrusių tėvų vaiku ir kokią įtaką subjektyvia tyrimo dalyvių nuomone jų gyvenimui daro ši patirtis.

Atlikus teminę analizę išryškėjo tokios temos: *1. Kai jie buvo kartu: tėvų tarpusavio santykiai iki skyrybų; 2. Vaikystė su tėvu/mama ir be jo/jos; 3. Gyvenimo pokyčiai ir prieštaringi jausmai po tėvų skyrybų; 4. Tada ir dabar: kaip būtų, jeigu būtų...*

Visose šiose temose labai ryškiai atsiskleidė **prieštaringumas**. Tai ir prieštaringi jausmai tėvo atžvilgiu: netesintis pažadų, atitolęs nuo šeimos, bet kartu trokštamasis, nes prisimenami, atrodo, tokie vargani epizodai, kai jis vedasi pasivaikščioti, o nusiveda pas draugą, arba tėvas, kuris beveik niekada nebūna namuose ir pagaliau pasiima kartu į darbą, bet visai nekreipia dėmesio, nes visą dieną dirba; tėvas smerkiamas už tai, kad nesirūpino ir paliko, bet kartu bandoma jį pateisinti ir suprasti; gyvenimas po skyrybų prisimenamas kaip palengvėjimas, kaip problemos sprendimas, bet kartu kalbama apie sunkumus, kuriuos išgyvena mama, apie bandymą jai padėti dar pačiam būnant vaiku; teigiama, kad tėvų skyrybų metu nieko ypatingo neišgyveno, bet vis tik reflektuoja tėvų šeimos iširimą kaip blogį; motiną užjaučia, ja pasikliauja, bet kartu ant jos pyksta. Susidaro toks įspūdis, kad šie vaikai tarsi papuolę į „užburtą ratą“, kuomet vienus sunkumus keičia kiti – blogiai buvo iki skyrybų, tuomet laikinas (galbūt netgi iliuzinis) palengvėjimas, ir vėl nauji sunkumai.

Kalbėdami apie tėvų tarpusavio santykius dar iki skyrybų tyrimo dalyviai atskleidė, kaip jie prisimena tėvų santykius dar būnant visiems kartu šeimoje. Vieni tyrimo dalyviai papasakojo, kad šeimoje teko stebėti nemažai **konfliktų**, kiti teigė, kad tėvai konfliktavo, tačiau bandė tai slėpti nuo vaikų. Kitų autorių atliktų kitų tyrimų rezultatai rodo, kad vaikai, kurie gyveno labai konfliktiškose šeimose, po skyrybų lengviau prisitaikė, nei tie vaikai, kurie gyveno mažiau konfliktiškose šeimose (Herington et al., 1985, 2002; Amato et al., 1995; Papalia et al., 2012). Dauguma tyrimo dalyvių juto tėvo atsiribojimą nuo šeimos, **vadino tėvą „ne šeimos žmogumi“**. Neaišku, ar tai jų pačių pastebėjimas, ar mamos suformuota nuomonė. Beje, iš tyrimo rezultatų matyti, kad daugiausiai neigiamai buvo vertinamas tėvas, o pasak Dovydaitienės (2004), kai vienas iš tėvų vertinamas labai neigiamai, skyrybų neigiamas poveikis mažesnis.

Tyrimo dalyviai taip pat atskleidė šeimoje susidūrę su vieno iš tėvų **alkoholio vartojimo** problemomis, kurios jų manymu darė neigiamą įtaką santykiams, o galbūt netgi paspartino šeimos iširimą. Torvik (2013) tyrimo rezultatai atskleidžia, kad skyrybas paspartina vieno iš sutuoktinių alkoholio vartojimo problemos, o tuo atveju jei abu vartoja alkoholį vienodai, skyryboms įtakos neturi. Fisher (2013) ir bendraautoriai savo tyrime akcentuoja, kad alkoholio vartojimas paskatina konfliktus, o kartais ir smurtą šeimoje, kas, be abejo, gali tapti skyrybų priežastimi. O kito tyrimo rezultatai rodo, kad tuomet, kai vienas iš tėvų arba abu tėvai nesaikingai vartoja alkoholį, suardoma natūrali šeimos hierarchija, ir dažnai vaikai yra priversti pradėti rūpintis savo tėvais, prisiimti atsakomybę už juos, kas turi neigiamos įtakos vaikų savijautainet ir vėlesniame gyvenime (Hooper et al., 2012; McCarthy et al., 2012).

Antroji tema taip pat atskleidė vieno iš tėvų atsiribojimą nuo šeimos, tačiau skirtumas tas, kad pirmoje temoje tyrimo dalyviai pasakojo, kaip jie matė savo tėvų santykius, o antroje – kaip jie matė savo ir tėvo/mamos santykius. Dažniausiai buvo kalbėta apie santykius su tėvu. Dauguma tyrimo dalyvių prisiminė, kad jiems labai **trūko tėvo dėmesio**, ir kad jie be galo **brangino laiką ir pramogas, praleistus kartu su tėvu**. Kalbėdami apie laikotarpį po tėvų skyrybų, tyrimo dalyviai labiausiai pabrėžė ilgėjusi laiko ir pramogų kartu su tėvu. Kaip vienas iš tyrimo dalyvių sakė, kad trūko „*to šurmulio*“. Panaši tema atsiskleidė ir Jankauskaitės (2015) kokybinio tyrimo rezultatuose, kurie rodo, kad skyrybų išgyvenimuose be galo svarbu, ar vaikai jaučiasi saugūs ir kaip tėvai jais rūpinasi. Šis tyrimas taip pat parodė, kad „vaikams išgyvenant tėvų skyrybas, itin svarbu užtikrinti saugumo poreikio tenkinimą: vaikams dažniausiai trūksta abiejų tėvų rūpesčio, artumo, šilumos, dingusių išėjusio tėvo daiktų ir net finansinio aprūpinimo. Taip pat rezultatai atskleidė, kad vaikams, išgyvenantiems tėvų skyrybas, sustiprėjo dėmesio, pagarbos ir meilės poreikiai“ (30 p.).

Trečioji, turbūt sudėtingiausia tema, apie gyvenimo pokyčius ir prieštarigus jausmus po tėvų skyrybų, apie prisitaikymą prie pasikeitusios gyvenimo situacijos. Pradėję kalbėti apie pirmuosius pokyčius po tėvų skyrybų, tyrimo dalyviai pirmiausiai pabrėžė, kad jų gyvenimas arba **nepasikeitė, arba pasikeitė į teigiamą pusę**. Dauguma minėjo **palengvėjimo jausmą, laisvę, ramybę**. Jei iki skyrybų tėvai labai daug konfliktavo, vyravo smurtas ir priešiškus, vaikams atsidūrus saugesnėje aplinkoje jie gali jausti palengvėjimą (Amato, 2005). Tačiau, gilinantis toliau paaiškėja, kad būta ir kitokių jausmų bei susidurta su tam tikromis problemomis. Labiausiai išryškėja **nerimas dėl dviejų dalykų: dėl to, ar mama pajėgi viena pati pasirūpinti šeima bei finansinių sunkumų**. Pasak Dovydaitienės (1994), „tėvų skyrybos - tai ne tik konfliktai, bet ir vieno iš tėvų išėjimas, pablogėjusios materialinės sąlygos, pasikeitęs auklėjimo stilius“ (31 psl.). Šalia šių nerimo jausmų atsiranda **atjauta mamai** (arba močiutei, jei liko gyventi su ja) bei **noras jai padėti**, palengvinti jos gyvenimą. Įdomu tai, kad šis noras išlieka iki pat šių dienų – dalyviai mini iki pat

šiol jaučiantys pareigą pasirūpinti mama (močiute). Šioje temoje taip pat labai ryškiai atsiskleidžia tyrimo dalyvių **prieštaringos emocijos bei emocijų neigimas**. Panašu, kad tyrimo dalyviai vis bando įrodyti, kad nebuvo taip skaudu, kaip galima būtų pamanyti. Kai kurie iš jų teigia net nieko nejautę. Nors kaip jau minėta, kalbant toliau, atsiskleidžia ir nerimas, ir nesaugumo jausmas, ir ilgesys. Taip pat išryškėjo labai svarbi potėmė apie tai, kad daug tyrimo dalyvių minėjo niekada **nei su kuo nekalbėję nei apie skyrybas nei apie gyvenimą iki skyrybų**. Keli tyrimo dalyviai užsiminė net su mama niekada nekalbėję apie skyrybas ir gyvenimą iki skyrybų. Kyla klausimas, ar nekalbėjo dėl to, kad buvo nesvarbu, ar dėl to, kad tai buvo per skaudi tema. Tai labai svarbi informacija specialistams dirbantiems su vaikais išgyvenusiais tėvų skyrybas.

Prie gyvenimo pokyčių po skyrybų labai svarbu paminėti tyrimo dalyvių atskleistą potėmę apie **pagalbą iš aplinkos**, t.y. senelių, kitų giminių ar draugų svarbą. Tyrimo dalyviai pasakojo, kaip šie žmonės, padėdami jų mamai, padėjo jiems patiems pasijusti saugiau. Dovydaitienė savo tyrime taip pat atskleidžia, kad po skyrybų vaikui labai svarbi giminių, draugų parama. Yra duomenų, kad išsiskyrusių šeimų vaikai, gyvenantys kartu su mama ir seneliais, geriau prisitaiko prie skyrybų, negu tie, kurie gyvena tik su mama (Keliām et al., 1977; cit. pgl. Dovydaitienė, 1994).

Vaikų reakcijos į tėvų skyrybas būna įvairios, priklausančios nuo tokių veiksnių, kaip vaiko lytis, temperamentas, amžius, brandos lygis, tėvų finansinė padėtis, kokie vaiko santykiai su artimiausiais žmonėmis, kaip vaikas geba prisitaikyti bei tvarkytis su stresu, taip pat svarbi pagalba vaikui bei tėvų santykiai po skyrybų (Papalia et al., 2012; Kalmijn, 2013; Dovydaitienė, 2001; Kelly et al., 2003).

Tyrimo dalyviai kalbėdami apie santykius su tėvais bei jausmus jiems nuo vaikystės iki dabar bei pamąstymus apie tai, ką reiškia būti išsiskyrusių tėvų vaiku, daug kalba apie **pyktį**. Motataianu (2015) taip pat rašo, jog vaikai, po skyrybų dažniausiai jaučia kaltę ir pyktį, ir kad yra labai svarbu, kad tėvai nevengtų šių vaiko jausmų, o kalbėtusi su vaiku apie tai. Kaip galima matyti iš mūsų tyrimo, vaikai dažnai atskleidžia norą pasikalbėti su tėvu, išsakyti savo nuoskaudas bei suprasti jo elgesį, tik galbūt jie vaikystėje neturi šių galimybių. Nors tyrimo dalyviai ir nebuvo linkę atvirai įvardinti savo neigiamų jausmų, tačiau iš jų pasakojimų jautėsi tėvo ilgesys. Daugumos tyrimo dalyvių minėtas noras po skyrybų „išsiaiškinti su tėvu“, gali būti pasekmė to, kad tėvas nebegyveno kartu, susitikimai su juo tapo labai reti arba visai išnyko, o poreikis bendrauti su tėvu, nors ir slepiamas nuo savęs ir nuo kitų, vis tiek išliko. Beje, labai daug naujausių tyrimų skyrybų tema koncentruojasi būtent į bendravimą su tėvais po skyrybų, apie bendrą globą, kai tėvai po lygiai dalijasi vaiko priežiūra. Tyrimų rezultatai rodo, kad tokiu atveju vaikas jaučiasi geriausiai (Berman,

2019; Motti, 2016; Nielsen, 2014). Tolimesniems tyrimams būtų rekomenduojama atskleisti suaugusių „skyrybų vaikų“, po skyrybų likusių gyventi su tėvu, arba kai tėvai dalijasi vaiko priežiūra po lygiai, išgyvenimus.

Tyrimo dalyviai taip pat analizuoja tėvo, **tėvų konfliktų bei jų skyrybų padarytą įtaką asmenybei**, kuri yra dažniausiai **neigiama**, tokia kaip savivertės sumažėjimas, įtampa, nerimas bei nesaugumas. Kaip rodo Cherlin (1998) ir bendraautorių tyrimo rezultatai, dalis tėvų skyrybų neigiamo poveikio suaugusiems, vaikystėje išgyvenusiems tėvų skyrybas, yra dėl veiksmų, kurie jau buvo ir prieš skyrybas. Tačiau, rezultatai taip pat rodo neigiamą santuokos nutraukimo ir jo padarinių poveikį suaugusiųjų psichinei sveikatai. Suprasti, kas visgi padarė didžiausią įtaką sunku ir patiems tyrimo dalyviams – jie tik atsargiai bando spėlioti, kad galbūt tėvų skyrybos, galbūt tėvų konfliktai iki skyrybų, nors dažniausiai dėl neigiamos įtakos asmenybei jie kaltina savo tėvą. Vėl gi, po tuo gali slypėti daug dalykų, tokių kaip mamos suformuota neigiama nuomonė apie tėvą, arba tyrimo dalyvių pyktis tėvui, dėl to, kad jis paliko šeimą.

Iš šių visų keturių temų taip pat atsiskleidė tai, kad skyrybos daro poveikį **požiūriui į santykius ir šeimą**, kuris yra gana skirtingas. Vieni tyrimo dalyviai pabrėžia, kaip svarbu išsaugoti šeimą, ir, kad dėl to reikia labai stengtis, kad santykiai yra darbas. Kiti nors ir pamini, kad reikia bandyti spręsti problemas, tačiau labiau akcentuoja tai, kad svarbu ilgai nelaukti ir skirtis, jei situacija nesikeičia. Dar kiti atskleidžia, kad netiki ilgalaikiais laimingais santykiais. Kaip rodo kitų tyrimų rezultatai, stebėdami, kad tėvai skiriasi, vaikai išmoka, kad žmonėms nebūtina likti jų netenkinančiuose santykiuose, kad santuoka nebūtinai trunka visą gyvenimą ir kad išsiskyrus galima sukurti laimingesnius santykius su kitais žmonėmis (Amato et al., 2001). Be to jie mažiau linkę manyti, kad santykiai gali būti ilgalaikiai ir sėkmingi ir labiau tikisi nesėkmės bei skyrybų (Janoff-Bulman et al., 1992). Taip pat daugelis tyrėjų atrado neigiamesnį požiūrį į santuoką tarp tų, kurių tėvai išsiskyrė (Cui et al., 2010; Miles et al., 2010; Segrin et al., 2005). Visgi jei skyrybos sumažino konfliktų, smurto, alkoholizmo ir kitų negerų dalykų šeimoje pasireiškimus, bet atnešė teigiamus pokyčius, tokius kaip sutarimą, prisitaikymą ir ramybę, gali būti kad tokie žmonės turės teigiamesnį požiūrį į skyrybas negu tie, kuriems skyrybos atnešė daugiau įtampos nei palengvėjimo (Wolchik et al., 2018).

Nors sakoma, kad kiekvienas skyrybas išgyvenusio vaiko atvejis individualus, priklausantis nuo daugybės skirtingų aplinkybių, tačiau yra ir daug bendrų dalykų, nors tyrimo dalyviai ir labai skirtingi, ir jų patirtis skirtinga. Bendra, visų pirma, tai, kad visi tyrimo dalyviai patyrė, ką tai reiškia būti išsiskyrusių tėvų vaiku. O tai reiškia vis bandyti suprasti, kodėl tėvai išsiskyrė, ilgėtis negyvenančio kartu tėvo dėmesio, laiko praleisto kartu su juo. Nors ir ramu po skyrybų, tačiau trūksta „to šurmulio“, o ir ramybė sąlyginė, nes tenka išgyventi nerimą dėl pasikeitusių

gyvenimo sąlygų, dėl suprastėjusios finansinės padėties bei mamos gebėjimo pasirūpinti šeima. Panašu, kad tyrimo dalyviai ilgisi pilnos šeimos, ilgisi tėvo, kaip kad vienas sake „*dėl skonio, dėl kvapo*“. Panašu, kad kai nebėra šeimoje tėvo, kuris, pasak tyrimo dalyvių, būtų padėjęs mamai, tyrimo dalyviai imasi šio vaidmens dar būdami vaikai, o taip pat ir jau suaugę. Panašu, kad tas nerimas ir rūpestis niekur nedingsta. Kaip vienas tyrimo dalyvis įvardijo: „*aš žinau, gyvenu dabar gerą gyvenimą, viskas žiauriai gerai sekasi, nieko netrūksta, bet... bet įtampa visą laiką yra*“.

Tačiau, lieka neatsakytas klausimas, ar visa tai dėl skyrybų, ar dėl patirties šeimoje iki skyrybų, ar dėl patirties po skyrybų. Ką dar reiškia būti išsiskyrusių tėvų vaikui? Tai jausti dėkingumą seneliams, kitiems giminėms ir tėvų draugams, visiems, kurie padėjo mamai ir jiems patiems, kai buvo sunku. Visą gyvenimą nešiotis tą sunkumą širdyje ir nei su kuo apie tai nesikalbėti, net su mama. Patirti daug prieštarų jausmų vaikystėje, o suaugus vis dar jausti pyktį tėvui ir mamai ir bandyti suprasti jų elgesį. Tai taip pat reiškia vis prisiminti ir analizuoti savo patirtį bei bandyti nekartoti tėvų klaidų, siekiant susikurti laimingesnę nei tėvų gyvenimą.

Tyrimo ribotumai ir perspektyvos. Vienas iš ryškesnių atlikto tyrimo ribotumų yra pakankamai maža ir tuo pačiu nepakankamai „marga“ tyrimo dalyvių imtis. Atlikus interviu ir jau analizuojant duomenis, paaiškėjo, kad visi tyrimo dalyviai po tėvų skyrybų liko gyventi su mama arba močiute. Neabejotina, kad tarp suaugusiųjų, patyrusių tėvų skyrybas, esama tokių, kurie liko gyventi su tėvu, jų tėvai dalijosi bendra globa ir pan. Tikėtina, kad jie turi kitokią patirtį, kuri leistų susidaryti išsamesnę vaizdą apie suaugusių „skyrybų vaikų“ išgyvenimus. Taip pat verta būtų atidžiau atsižvelgti ir į amžių, kuriame tyrimo dalyviai patyrė tėvų skyrybas. Viena iš dalyvių, pavyzdžiui, visai neprisiminė savo tėvo ir jo santykių su mama, todėl jos vaikystės patirtis ir išgyvenimai kitokio pobūdžio, nei likusių tyrimo dalyvių.

Atlikus interviu analizę labai ryškiai pajutau, kaip svarbu suaugusius žmones skatinti atsiverti ir įsisąmoninti savo vaikystės prisiminimus, kad galėtų lengviau gyventi su neigiamą patirtimi ją supratę. Nuostata, kad apie tėvų skyrybas kalbėti gėda, nepatogu ar tiesiog nepriimta, pamažu turėtų būti išgyvendinta. Tam gali pasitarnauti kuo platesnė psichologinių žinių sklaida, galinti pakeisti žmonių nuostatą slėpti iš genetinės šeimos atsineštą neigiamą patirtį nuo kitų ir nuo paties savęs kaip kažką neliečiamą, nes nepakeičiamą, kaip nutylimą, nes per daug skaudžią ir nepatogią.

Manau, kad interviu metu ir jų analizės procese pavyko sukaupti svarbią patirtį, kuri galėtų padėti konsultuojant ne tik tėvų skyrybas išgyvenančius vaikus, bet ir suaugusius, susiduriančius su asmeninėmis ir šeiminiėmis problemomis. Įdomu būtų tęsti tyrimus ta pačia linkme.

IŠVADOS

1. Šiame tyrime suaugusių, vaikystėje išgyvenusių buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku patyrimas atskleidžiamas per tokias keturias temas: *1. Kai jie buvo kartu: tėvų tarpusavio santykiai iki skyrybų; 2. Vaikystė su tėvu/mama ir be jo/jos; 3. Gyvenimo pokyčiai ir prieštaringi jausmai po tėvų skyrybų; 4. Tada ir dabar: kaip būtų, jeigu būtų...*

2. Išnagrinėjus temą „*Kai jie buvo kartu: tėvų tarpusavio santykiai iki skyrybų*“, atsiskleidė, kad visi tyrimo dalyviai savo tėvų santykiuose įžvelgė tam tikrų problemų, kurios jų manymu prisidėjo prie šeimos iširimo. Dauguma tyrimo dalyvių minėjo konfliktus šeimoje, tėvo atsiribojimą nuo šeimos, alkoholio vartojimą.

3. Temoje „*Vaikystė su tėvu/mama ir be jo/jos*“ taip pat atsiskleidė, kad tyrimo dalyviams labai trūko tėvo dėmesio, ir kad jie be galo brangino laiką ir pramogas, praleistus kartu su tėvu. Kalbėdami apie laikotarpį po tėvų skyrybų, tyrimo dalyviai labiausiai pabrėžė ilgėjusi laiko ir pramogų kartu su tėvu.

4. Tema „*Gyvenimo pokyčiai ir prieštaringi jausmai po tėvų skyrybų*“ atskleidė, tyrimo dalyviai po tėvų skyrybų susidūrė su prieštaringomis emocijomis. Pirmiausiai jie pabrėžė, kad jų gyvenimas arba nepasikeitė, arba pasikeitė į teigiamą pusę. Dauguma minėjo palengvėjimo jausmą, laisvę, ramybę. Vėliau išryškėja nerimas dėl dviejų dalykų: dėl to, ar mama pajėgi viena pati pasirūpinti šeima bei finansinių sunkumų. Šalia šių nerimo jausmų atsiranda atjauta mamai bei noras jai padėti, palengvinti jos gyvenimą. Taip pat svarbi iš tyrimo dalyvių pasakojimų išryškėjusi potėmė apie pagalbos iš aplinkos, t.y senelių, kitų giminių ar draugų, svarbą.

5. Ketvirtoji tema „*Tada ir dabar: kaip būtų, jeigu būtų*“ išryškino tyrimo dalyvių santykius su tėvais bei jausmų jiems nuo vaikystės iki dabar kaitą bei pamąstymus apie tai, ką reiškia būti išsiskyrusių tėvų vaiku. Dalis tyrimo dalyvių akcentavo tebejauciamą pyktį dėl patirtų nuoskaudų tiek iš tėvo, tiek iš motinos. Taip pat išryškėjo noras suprasti ir pateisinti tėvo elgesį. Analizuodami tėvo, tėvų konfliktų bei jų skyrybų padarytą įtaką asmenybei, pabrėžia neigiamas jos puses: savivertės sumažėjimas, įtampa, nerimas bei nesauguma.

SANTRAUKA

Dovainytė, D. *Suaugę „skyrybų vaikai“: buvimo išsiskyrusių tėvų vaikų patyrimas*. Psichologijos studijų programos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė prof. dr. R. Čepienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda: 2020 - 68 psl..

Nepaliaujamai augant skyrybų skaičiui, kasmet ši problema paliečia daug vaikų. Jau gerą pusšimtį metų mokslininkai nagrinėja skyrybų poveikį vaikams siekdami išsiaiškinti, kaip geriausiai jiems padėti, tačiau tyrimų rezultatai labai priešaringi. Viena iš metodologinių prieigų, galinti padėti suprasti tikrą skyrybų žalos mastą yra kokybiniai tyrimai, nagrinėjantys suaugusių asmenų buvimo išsiskyrusių tėvų vaiku patirtį. Šiame tyrime analizuojama, kaip suaugę asmenys, užaugę išsiskyrusių tėvų šeimoje, suvokia ir išgyvena šią patirtį. Pasirinktas kokybinis tyrimo metodas - teminė analizė (Braun et al., 2006) ir naudotas pusiau struktūruotas interviu duomenims rinkti. Tyrime dalyvavo 6 tyrimo dalyviai: 3 vyrai ir 3 moterys.

Dalyvių amžius svyravo nuo 22 m. iki 51 m. Išanalizavus duomenis, išskirtos tokios tyrimo dalyvių pasisakymuose išryškėjusios temos: 1. *Kai jie buvo kartu: tėvų tarpusavio santykiai iki skyrybų*; 2. *Vaikystė su tėvu/mama ir be jo/jos*; 3. *Gyvenimo pokyčiai ir priešaringi jausmai po tėvų skyrybų*; 4. *Tada ir dabar: kaip būtų, jeigu būtų...* Šiame darbe aptariami sudėtingi suaugusių „skyrybų vaikų“ išgyvenimai. Išryškėja keletas bendrų aspektų, tokių kaip gyvenimas konfliktiškoje šeimoje iki skyrybų, tėvo/mamos dėmesio trūkumas iki ir po skyrybų, priešaringi jausmai po skyrybų - nuo palengvėjimo iki nerimo, nesaugumo ir pykčio. Skyrybų laikotarpiu ir vėliau labai svarbi pagalba iš aplinkinių. Atsiskleidė skirtingas tyrimo dalyvių požiūris į santuoką ir šeimos santykius bei jų stabilumą: nuo pasiryžimo „dirbti“, kad juos išlaikytum, iki požiūrio, kad neperspektyvius santykius reikia nutraukti. Paašškėjo, jog dauguma tyrimo dalyvių niekada ir su niekuo neaptarinėjo tėvų skyrybų patirties, nors jos aktualumo neneigia. Tikėtina, kad tai galėtų būti kultūrinis ypatumas, pasireiškiantis skaudžių temų „tabu“.

Tyrimo dalyvių pasakojimai iškėlė įdomias ir svarbias, mažai nagrinėtas skyrybų temas, kylančias iš kultūrinio Lietuvos šeimos santykių konteksto. Šie rezultatai gali būti naudingi psichologams, socialiniams darbuotojams ir kitiems specialistams, dirbantiems su šeimomis išgyvenančiomis ar išgyvenusiomis skyrybas.

Raktažodžiai: tėvų skyrybos, suaugę „skyrybų vaikai“.

Darbą sudaro titulinis lapas, turinys, įvadas, teorinė dalis, tiriamoji dalis, tyrimo rezultatai, tyrimo rezultatų aptarimas, išvados, literatūros sąrašas, santraukos (lietuvių ir anglų kalbomis), 4 priedai. Tekste yra 1 lentelė ir 4 paveikslai

SUMMARY

Dovainytė, D. *Adult Children of Divorce: the Experience of Being a Child of Divorced Parents*. Master Thesis in Psychology. Supervisor prof. dr. R. Čepienė, Klaipėda university: Klaipėda, 2020- 68 p.

Because cases of divorce have been relentlessly growing, many children continue to be affected by this problem annually. Scientists have been studying the effects of divorce on children for over five decades, seeking to find out the best way to help them; however, research results are still very contradictory. One of the methodological ways allowing to grasp the real extent of divorce damage are qualitative studies which explore the experiences of being an adult child of divorced parents. This study analyzed how adults who were raised in families of divorced parents perceive this experience. A qualitative method of thematic analysis was employed in this study (Braun et al., 2006). Data was gathered by means of semi-structured interviews. There were 6 participants in the study: 3 men and 3 women.

The age of the participants ranged from 22 to 51 years old. Having analyzed the data, the following key themes emerged from the stories told by the research participants: *1. When they were together: parental interpersonal relationship before divorce; 2. Childhood with the father/mother and without him/her; 3. Life changes and ambivalent feelings after parental divorce; 4. Then and now: how would it be, if...* This study discusses complicated adult children's of divorce experiences. Several general aspects came out, such as living in a conflict-ridden family before divorce, the lack of father's/mother's attention before and after divorce, and ambivalent feelings after divorce: from relief to anxiety, insecurity and anger. During the period of divorce and later having support from the people in the immediate environment is crucial. This study revealed that participants held different attitudes towards marriage and family relationships as well as their stability: from determination to work in order to save the relationship to the attitude that unpromising relationships should be terminated. Even though the participants do not deny the importance of their experience of parental divorce, majority of them never talked to anyone about it. It is likely that it could be due to cultural factors which are expressed by viewing painful topics as "taboo."

The stories narrated by the study participants revealed interesting, relevant and understudied divorce topics, that emerged from the cultural context of the Lithuanian family relationships. The results of this research can be useful for psychologists, social workers and other specialists, who work with families going through divorce or those who have already experienced divorce.

Keywords: divorce, adult children of divorce, thematic analysis

Master's thesis consists of several parts as follows: title page, table of contents, introduction, theoretical part, empirical part, research results, discussion of the study results, conclusions, references, summary (in Lithuanian and English languages) and 4 appendixes. The study contains 1 table and 4 pictures.

LITERATŪRA

- Ahrons, C.R. (2007). Family Ties After Divorce: Long-Term Implications for Children. *Journal of Family Studies*, 13 (2), 252.
- Ahrons, C.R. (2004). *We're Still Family: What Grown Children Have to Say About Their Parents' Divorce*. Harper Collins. ISBN 0-06-019305-0.
- Axinn, W.G., & Thornton, A. (1996). The influence of parents' marital dissolutions on children's attitudes toward family formation. *Demography* 33, 66–81. <https://doi.org/10.2307/2061714>
- Amato, P. R., & Christopher, J. A. (2014). Estimating the Effects of Parental Divorce and Death with Fixed Effects Models. *Journal of Marriage and Family* 76 (2):370–386. doi:10.1111/jomf.12100.
- Amato, P. R. (2005). The impact of family formation change on the cognitive, social and emotional well-being of the next generation. *Future of Children*, 15, 75-96.
- Amato, P. R., & Cheadle, J. (2005). The long reach of divorce: Divorce and child well-being across three generations. *Journal of Marriage and Family*, 67, 191–206. doi:10.1111/j.0022-2445.2005.00014.x
- Amato, P. R., & DeBoer, D. D. (2001). The transmission of marital stability across generations: Relationship skills or commitment to marriage? *Journal of Marriage and Family*, 63, 1
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269–1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Amato, P. R., & Booth, A. (1999). The consequences of divorce for attitudes toward divorce and gender roles, *Journal of Family Issues*, 12, 306-322.
- Amato, P. R., & Loomis Spencer L. (1995). Parental Divorce, Marital Conflict, and Offspring Wellbeing During Early Adulthood. *Social Forces*, 73(3), 1.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental Divorce and Adult Well-Being: A Meta-Analysis. *Journal of Marriage and Family*, 53(1), 43-58. Published by: National Council on Family Relations.
- Baker, A.J.L. (2006). *The Long-Term Effects of Parental Alienation on Adult Children: A Qualitative Research Study*. Center for Child, Welfare research. New Your. USA.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
- Bandura, A., Walters, R. H. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Berman, R. (2019). Children in Motion: Everyday Life Across Two Homes, *Families in Motion: Ebbing and Flowing through Space and Time*, 10.1108/978-1-78769-415-620191012, (195-213).
- Billings, L.L. (2000). Distress among young adults from divorced families. *J Fam Psychol*. 14(4):671-87.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

- Braver, S. L., Ellman, I. M., & Fabricius, W. V. (2003). Relocation of children after divorce and children's best interests: New evidence and legal considerations. *Journal of Family Psychology*, 17, 206-219. doi: 10.1037/0893-3200.17.2.206
- Brown, S. L. (2006). Family Structure Transitions and Adolescent Well-Being. *Demography* 43 (3):447–461. doi:10.1353/dem.2006.0021.
- Buchanan, Ch.M., Maccoby, E.E., & Dornbusch. S.M. (1991). Caught Between Parents: Adolescents' Experience in Divorced Homes. *Child development*. 62(5), 1008-102.
- Bucx, F., Raaijmakers, Q., & vanWel F. (2010). Life Course Stage in Young Adulthood and Intergenerational Congruence in Family Attitudes. *Journal of Marriage and Family*. 72. 10.1111/j.1741-3737.2009.00687.x.
- Burgoyne C. B., & Hames R. (2002). Views of Marriage and Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*: 37:1-2. doi:10.1300/J087v37n01_05
- Butkevičienė, A. (2012). *Iki pilnametystės tėvų skyrybas išgyvenusių brandaus amžiaus suaugusiųjų patirtis*. Magistro darbas. LEU.
- Charles, D., Hoffman, PhD., & Debra, K. L. (1996). Adult Children of Divorce, *Journal of Divorce & Remarriage*, 24:3-4, 41-58, DOI: 10.1300/J087v24n03_03
- Cherlin, A.J., Chase-Lansdale, P.L., & McRae Ch. (1998). Effects of Parental Divorce on Mental Health Throughout the Life Course. *American Sociological Review*, 63(2), 239-249. American Sociological Association.
- Cherlin, A.J., Furstenberg, F.F., Chase-Linsdale, P.L., Kiernan, K.E., Robins, Ph. K., Morrison, D.R., & Teitler, J.O. (1991). Longitudinal Studies of Effects of Divorce on Children in Great Britain and the United States. *New Series*, 252(5011), 1386-1389. American Association for the Advancement of Science.
- Campbell, L.E.G., Johnston, J.R.D., & Mayes, S.S. (1985). Latency Children in Post-Separation and Divorce Disputes. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*. 24(5), 563-574.
- Cartwright, C. (2006). You Want to Know How It Affected Me?, *Journal of Divorce & Remarriage*, 44:3-4, 125-143, DOI: 10.1300/J087v44n03_08
- Cui, M., & Fincham, F. D. (2010). The differential effects of parental divorce and marital conflict on young adult romantic relationships. *Personal Relationships*, 17, 331–343. doi:10.1111/j.1475-6811.2010.01279.x
- Dovydaityienė, M. (2001). Aštuonerių – dešimties metų vaikų požiūris į tėvų skyrybas. ISSN 13920359 *Psichologija*. 23: 20-36. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
- Dovydaityienė, M. (1994). Skyrybų poveikio vaikui problema psichologijoje. *Psichologija* 13: 3042.

- Du Plooy K., Van Rensburg E. (2015) Young Adults' Perception of Coping with Parental Divorce: A Retrospective Study, *Journal of Divorce & Remarriage*, 56:6, 490512, DOI: 10.1080/10502556.2015.1058661
- Eldar, D., Haj-Yahia, M., & Greenbaum, C. (2009). Divorce is a part of my life... Resilience, Survival, and Vulnerability: Young Adults' Perception of the Implications of Parental Divorce. *Journal of marital and family therapy*. 35. 30-46. 10.1111/j.1752-0606.2008.00094.x.
- Fabricius, W., & Hall, J. (2005). Young adults' perspectives on divorce: Living arrangements. *Family Court Review*. 38. 446-461. 10.1111/j.174-1617.2000.tb00584.x.
- Fisher, G.L., & Harrison, T.C. (2013). *Substance abuse, information for school counselors, social workers, therapists, and counselors* (5th ed). University of Nevada: Pearson Publishers.
- Furstenberg, F.F., Kiernan, K.E. (2001). Delayed Parental Divorce: How Much Do Children Benefit? *Journal of Marriage and Family*, 63(2).
- Gardner, R. (2002). Misinformation Versus Facts About the Contributions of Richard A. Gardner, M.D. *American Journal of Family Therapy*. 30 (5): 395–416. doi:10.1080/01926180260296305
- Gilman, S. E., Ichiro, K., Garrett, M. F. & Stephen, L. B. (2003). Family Disruption in Childhood and Risk of Adult Depression. *American Journal of Psychiatry*. 160(5): 939–946. doi:10.1176/appi.ajp.160.5.939. PMID 12727699.
- Girdzijauskienė, S. (2006). *Kokybinis interviu. Metodiniai nurodymai*. Vilnius: VU SPL
- Glenn, N., Marquardt, E. (2001). *Hooking up, hanging out, and hoping for Mr. Right*. New York: Institute for American Values.
- Guidibaldi, J., Cleminshaw, H. K., Perry, J. D., & Mcloughlin, C. S. (1983). The impact of parental divorce on children: *Report of the nationwide NASP study*. *School Psychology Review*, 12(3).
- Hetherington, E. M., & Elmore, A. M. (2004). The Intergenerational Transmission of Couple Instability. In P. L. Chase-Lansdale, K. Kiernan, & R. J. Friedman, *The Jacobs Foundation series on adolescence. Human development across lives and generations: The potential for change* (p. 171–203). Cambridge University Press.
- Hetherington, E. M., & Kelly, J. (2002). *For Better or For Worse: Divorce Reconsidered*. W. W. Norton & Company. ISBN 0-393-04862-4
- Hetherington, E.M., Cox, M., & Cox, R. (1985). Long-Term Effects of Divorce and Remarriage on the Adjustment of Children. *The American Academy of Child Psychiatry*. Published by Elsevier Inc.
- Hooper, L.M., Doehler, K., Jankowski, P.J., & Tomek, S.E. (2012). Patterns of self-reported alcohol use, depressive symptoms, and body mass index in a family sample: The buffering effects of parentification. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 20(2):164-178.

- Hinrichs, J., Defife, J., & Westen, D. (2011). *Personality subtypes in adolescent and adult children of alcoholics: a two-part study*. *J Nerv Ment Dis*, 199(7):487-98. doi:10.1097/NMD.0b013e3182214268
- Yirnoz-Yaben, S., & Garmendia, A. (2015). Parental Divorce and Emerging Adults' Subjective Well-Being: The Role of "Carrying Messages". *Journal of Child and Family Studies*, 25. 10.1007/s10826-015-0229-0
- Jankauskaitė, I. (2015). *Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas, socioeducaciniai poreikiai*. Magistro darbas. Šiaulių Universitetas.
- Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered Assumptions*. New York: Free Press.
- Jennings, A. M., Salts, C. J., & Smith, T. A. (1992). Attitudes toward marriage: Effects of parental conflict, family structure, and gender. *Journal of Divorce and Remarriage*, 17, 67-78.
- Kaczinski, K. J., Lindhal, K.M., Malik, N.M., & Laurenceau J. (2006). Marital conflict, maternal and paternal parenting and child adjustment: a test of mediation and moderation. *Journal of Family Psychology*, 20, 199-208.
- Kalmijn, M. (2013). Long-Term Effects of Divorce on Parent–Child Relationships: Within-Family Comparisons of Fathers and Mothers. *European Sociological Review*, 29(5):888-898. doi:10.1093/esr/jcs066.
- Kelly, J.B., & Emery, R.E. (2003). *Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resiliency Perspectives*, 352-362.
- Kelly, J.B. (2000). Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39(8), 963-973.
- Kim, J. Y., Tasker, F. (2013). The Effects of Parental Divorce: A Culture-Specific Challenge for Young Adults in South Korea, *Journal of Divorce & Remarriage*, 54(5), 349362, DOI: 10.1080/10502556.2013.800
- Kufskie, K. L. (2009). *Family Functioning and Parental Divorce as Predictors of Attachment Styles and Sexual Attitudes in College Students*. In ProQuest LLC.
- Lamb, M.E. (2012). *Mothers, Fathers, Families, and Circumstances: Factors Affecting Children's Adjustment*. Publisher: Psychology Press.
- Lamb, M.E., Sternberg, K.J., & Thompson, R.A. (1997). The effects of divorce and custody arrangements on children's behavior, development, and adjustment. *Family Court Review*, 35 (4).
- Lansford, J.E. (2009). *Parental Divorce and Children's Adjustment. Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 140-152.
- Laumann-Billings, L., & Emery, R.E. (2000). Distress among young adults from divorced families. *Journal of Family Psychology*, 14, 671-687.

- Maslauskaitė, A., Baublytė, M. (2012). *Skyrybų visuomenė. Ištuokų raida, veiksniai, paskemės*. Vilnius, Lietuvos socialinių tyrimų centras. Demografinių tyrimų institutas.
- McCarthy, T., & Galvani, S. (2012). *Children, families and alcohol use - essential information for social workers*. Birmingham, United Kingdom: A BASW Pocket Guide.
- Miles, N. J., & Servaty-Seib, H. L. (2010). Parental marital status and young adult offspring's attitudes about marriage and divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51, 209–220. doi:10.1080/10502551003597865
- Mohi, G. W. (2015). Positive Outcomes of Divorce: A Multi-Method Study on the Effects of Parental Divorce on Children. UCF Department of Sociology. The University Of Central Florida. *Undergraduate Research Journal*, 7(2), 49-62.
- Motataianu, I. R. (2015). *The Relation between Anger and Emotional Synchronization in Children from Divorced Families*. University of Bucharest, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Romania doi: 10.1016/j.sbspro.2015.08.275
- Moon, M. (2011). The Effects of Divorce on Children: Married and Divorced Parents' Perspectives. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(5), 344–349.
<https://doi.org/libproxy.lcc.lt/10.1080/10502556.2011.585093>
- Morrison, S. C. (2017). *The Presentation of Childhood Parental Divorce in Adulthood: A Retrospective Phenomenological Study*. UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. 2284.
<http://digitalscholarship.unlv.edu/thesesdissertations/2284>
- Morrison, D. R., Coiro, M. J. (1999). Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high-conflict marriages are dissolved? *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 626–637.
<https://doi.org/10.2307/353565>
- Motti, H., & Lerner, A. (2016). The Impact of Parental Separation and Divorce on the Health Status of Children, and the Ways to Improve it. *Journal of Clinical & Medical Genomics*. 4. 10.4172/jcmg.1000137.
- Neumann, A., Barker, E. D., Koot, H. M., & Maughan, B. (2010). The Role of Contextual Risk, Impulsivity, and Parental Knowledge in the Development of Adolescent Antisocial Behavior. *Journal of Abnormal Psychology* 119 (3):534. doi:10.1037/a0019860.
- Nielsen, L. (2014). Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children Department of Education. *Journal of Divorce & Remarriage*, Wake Forest University, Winston-Salem, North Carolina, USA, online DOI: 10.1080/10502556.2014.965578
- Papalia, D., & Feldman, R. D. (2012). *Experience Human Development*. 12th ed. New York: McGraw-Hill.

- Rootalu, K., & Kasearu, K. (2016). Adolescents' Attitudes Toward Divorce: Does Parental Influence Matter in a Changing Society? *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(3), 195–211. <https://doi-org.libproxy.lcc.lt/10.1080/10502556.2016.1150147>
- Segrin, C., Taylor, M. E., & Altman, J. (2005). Social cognitive mediators and relational outcomes associated with parental divorce. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22, 361–377. doi:10.1177/0265407505052441
- Strohschein, L. (2005). Parental Divorce and Child Mental Health Trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1286-1300.
- Sondaitė, J. (2019). *Myliu ir mama, ir tėtį. Knyga tėvams, išgyvenantiems skyrybas*. Leidykla: Alma littera.
- Šapranuskienė, A. (2010). *Skyrybos vaikų akimis*. <http://alkas.lt/2010/12/05/skyrybos-vaiku-akimis/#more-5149>
- Tebeka, S., Hoertel, N., Dubertre, C., & Le Strat, Y. (2016). Parental divorce or death during childhood and adolescence and its association with mental health. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 204, 678-685.
- Theobald, D., Farrington, D.P., & Piquero, A. R. (2013). Childhood Broken Homes and Adult Violence: An Analysis of Moderators and Mediators. *Journal of Criminal Justice* 41 (1):44–52. doi:10.1016/j.jcrimjus.2012.12.003.
- Thijs, P. E., Van Dijk, I. K., Stoof, R., & Notten, N. (2015). Adolescent Problem Behavior: The Gender Gap in European Perspective. *European Journal of Criminology* 12 (5):598–615. doi:10.1097/NMD.0000000000000549
- Thornton, A., & Young-DeMarco, L. (2001). Four Decades of Trends in Attitudes Toward Family Issues in the United States: The 1960s Through the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, 63: 1009-1037. doi:[10.1111/j.1741-3737.2001.01009.x](https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.01009.x)
- Torvik, F.A., Røysamb, E., Gustavson, K., Idstad, M. & Tambs. K. (2013). Discordant and Concordant Alcohol Use in Spouses as Predictors of Marital Dissolution in the General Population: Results from the Hunt Study. *Alcohol Clin Exp Res*, 37: 877-884. doi:[10.1111/acer.12029](https://doi.org/10.1111/acer.12029)
- Thuen, F., Breivik, K., Wold, B., & Ulvestad, G. (2015). Growing up with one or both parents: The effects on physical health and health-related behavior through adolescence and into early adulthood. *Journal of Divorce & Remarriage*, 56, 451-474. doi:10.1080/10502556.2015.1058659
- Treas, J., Scott, J., & Richards, M. (2017). *The Wiley Blackwell Companion to the Sociology of Families*. John Wiley and sons Ltd.
- Turner, H. A., & Kopiec, K. (2006). Exposure to Interparental Conflict and Psychological Disorder Among Young Adults. *Journal of Family Issues*, 27(2), 131–158. <https://doi.org/10.1177/0192513X05280991>

- Wallerstein, J. S., Lewis, J. M., & Blakeslee, S. (2000). *The Unexpected Legacy of Divorce: A 25-year landmark study*. New York: Hyperion.
- Waite, L. J., Browning, D., Doherty, W. J., Gallagher, M., Luo, Y., & Stanley, S. M. (2003). Does Divorce Make People Happy? Findings from a Study of Unhappy Marriages. *Institute for American Values*. ISBN 1-931764-03-4
- Watson, N., & Greeff, A. (2004). An Analysis of Schema Theory and Learning Theory as Explanations for Variance in Adolescent Adjustment to Divorce. *American Journal of Family Therapy*, 32(5), 437–448. <https://doi-org.libproxy.lcc.lt/10.1080/01926180490455484>
- Westberg, H. (2000). Children's Experience of Parental Divorce Disclosure: A Look at Intrafamilial Differences. *All Graduate Theses and Dissertations*. 2677. <https://digitalcommons.usu.edu/etd/2677>
- Wijkmans, B., & Van Bavel, J. (2013). Divorce and Adult Children's Perceptions of Family Obligations. *Journal of Comparative Family Studies*, 44(3), 291-310.
- Woititz, J. G. (1999). *Suaugę alkoholikų vaikai*. Kaunas, Dargenis.
- Wolchik, S., Christopher, C., Tein, J.-Y., Rhodes, C. A., & Sandler, I. N. (2018). Long-term effects of a parenting preventive intervention on young adults' attitudes toward divorce and marriage. *Journal of Divorce & Remarriage*. <https://doi.org/10.1080/10502556.2018.1528530>
- Van de Rakt, M. G. A. (2011). *Two Generations of Crime: The Intergenerational Transmission of Criminal Convictions over the Life Course*. Dissertation Radboud University Nijmegen, the Netherlands ISBN: 978-90-9025767-9
- Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
- Ренъе-Луалъе, А. (2010). Дети после распада брака родителей во Франции, России и Литве : отличаются ли отношения детей с отцом и матерью? *Эволюция семьи в Европе: Восток-Запад*. Москва : НИСП, p. 70-108.

PRIEDAI

1 priedas
Kvietimas dalyvauti tyrime

Mielieji,

esu Daina Dovainytė, Klaipėdos universiteto magistrantūros III kurso pedagoginės psichologijos studentė. Atlieku tyrimą, kurio tikslas - atskleisti žmonių, vaikystėje patyrusių tėvų skyrybas išgyvenimus. Šiam tyrimui kviečiu dalyvauti vyrus ir moteris, kurie vaikystėje iki 18 metų patyrė tėvų skyrybas.

Tyrimo duomenys bus gaunami interviu metu, kuris vyktų Jums patogiu laiku, bendrai sutartoje, ramioje vietoje. Numatoma trukmė - apie 1 valanda. Interviu metu pokalbis būtų įrašinėjamas diktofonu tolimesnės analizės tikslams. Tyrimo metu paminėti vardai, vietovardžiai bus pakeisti, o tyrimo rezultatai skelbiami tik apibendrinti, todėl yra užtikrinamas anonimiškumas ir gautų duomenų konfidencialumas. Taip pat, per 7 dienas turėsite galimybę nutraukti savo dalyvavimą tyrime, prieš tai, pranešus apie tai telefonu arba elektroniniu paštu.

Man labai svarbu ir įdomu išgirsti Jūsų istoriją ir patirtį, o Jums tai puiki proga pasidalinti asmeniniais išgyvenimais bei prisidėti prie tyrimo. Norėdami dalyvauti tyrime “ Suaugę skyrybų vaikai” arba gauti daugiau informacijos kreipkitės telefonu 868511776, „Facebook“ asmenine žinute arba elektroniniu paštu daina.dovainyte@gmail.com

2 priedas
Informuoto sutikimo forma

Gerbiamas respondente,

Aš, Daina Dovainytė, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Psichologijos katedros magistrantė, rengiu baigiamąjį darbą tema “Suaugę skyrybų vaikai: buvimo išsiskyrusių tėvų vaikų patyrimas.“ Maloniai prašau Jūsų dalyvauti kokybiniame tyrime, atsakant į interviu klausimus žodžiu. Jūsų atsakymai bus įrašomi ir vėliau transkribuojami.

Gautų duomenų konfidencialumas garantuojamas. Magistro darbe bus pateikiami apibendrinti tyrimo rezultatai. Taip pat bus naudojami pseudonimai. Jei kiltų klausimų dėl šio tyrimo, maloniai prašau kreiptis tel. +37068511776 arba el. paštu daina.dovainyte@gmail.com

Pasirašydami žemiau jūs sutinkate dalyvauti šiame tyrime. Ačiū už Jūsų dalyvavimą!

Tyrimo dalyvio vardas/pavardė _____

Parašas _____

Data _____

3 priedas
Interviu klausimai

Papasakokite apie jūsų gyvenimą šeimoje iki tėvų skyrybų.

Prisiminkite tą momentą, kai sužinojote, kad jūsų tėvai skiriasi? Kokius jausmus išgyvenote tuo metu?

Kiek jums tada buvo metų?

Kaip jautėtės vėliau – tėvų skyrybų metu?

Papasakokite, kokie jūsų gyvenimo pasikeitimai įvyko po tėvų skyrybų

Kaip klostėsi jūsų santykiai su tuo iš tėvų, kuris išsikraustė iš namų (tėvu/ motina). Kaip su juo/ja bendravote?

Kaip jausdavotės po susitikimų su tėvu/motina?

Ar turėjote galimybę bendrauti su seneliais tiek iš mamos, tiek iš tėvo pusės? Papasakokite, ką prisimenate?

Kaip keitėsi jūsų savijauta einant laikui, praėjus 2-3 ir daugiau metų po tėvų skyrybų?

Kaip jautėtės vaikystėje, žinodami, kad jūsų tėvai išsiskyrę?

Kaip būtų susiklostęs jūsų gyvenimas, jei tėvai nebūtų išsiskyrę?

Kaip tėvų skyrybos paveikė jūsų paties šeimos gyvenimą?

Kaip jūs manote, žvelgiant iš savo dabartinės patirties - kaip tėvų skyrybos paveikė jūsų asmenybę?

Ką gero gavote iš šios, tėvų skyrybų patirties? Kokias pamokas išmokote?

4 priedas

2 lentelė. Suaugę „skyrybų vaikai“: buvimo išsiskyrusių tėvų vaikų patyrimo temos ir potėmės

<p>3.1.Kai jie buvo kartu: tėvų tarpusavio santykiai iki skyrybų</p>	<p>3.1.1.Šeimos konfliktai. 3.1.2.Tėvų nesantaikos ir skyrybų priežasčių paieškos: Šeimoje vartojamas alkoholis. Tėvas - „ne šeimos žmogus“.</p>
<p>3.2.Vaikystė su tėvu/mama ir be jo/jos</p>	<p>3.2.1.Tėvo/mamos dėmesio trūkumas. 3.2.2. Branginto laiko su tėvu netekimas po skyrybų.</p>
<p>3.3.Gyvenimo pokyčiai ir prieštaringi jausmai po tėvų skyrybų</p>	<p>3.3.1.Teigiami pokyčiai: Palengvėjimas po skyrybų- „skyrybos tik į gerą“; Su mama po skyrybų vieniems ramiau, geriau, saugiau. 3.3.2.Neigiami pokyčiai: Nerimas dėl finansų po skyrybų; Nerimas dėl mamos gebėjimo vienai pasirūpinti šeima; Noras padėti mamai. 3.3.3.Emocijų neigimas: Nekalbėjimas apie skyrybas nei su kuo. 3.3.4. Pagalba iš aplinkos: Santykiai su seneliais: senelių teikiamas saugumo jausmas; Kitų giminių ar draugų svarba.</p>
<p>3.4.Tada ir dabar: kaip būtų, jeigu būtų</p>	<p>3.4.1.Jausmai tėvui. Pyktis. Noras „išsiaiškinti“ su tėvu po skyrybų 3.4.2.Ką davė/nedavė tėvas 3.4.3.Jausmai mamai. Pyktis 3.4.4.Tėvų konfliktų patirties pėdsakai 3.3.5.Požiūris į santykius ir šeimą.</p>